

Данько Ю.І. , д.е.н., професор, Сумський національний аграрний університет, редактор (Україна)	Серія "Економіка і менеджмент" <i>Випуск 2 (80), 2019</i>
Ваврек Р. , PhD, Технічний університет Ліберець (Чеська республіка)	
Голишева Є.О. , к.е.н., доцент, Сумський національний аграрний університет (Україна)	Голишева Є. О. Аналіз впливу зовнішніх та внутрішніх факторів на процес впровадження маркетингового тестування інноваційної продукції3
Заболотний С. , PhD, Варшавський університет природничих наук (Польща)	Данило С. І. Сучасне розуміння товару як предмету торгівлі8
Ілляшенко Н.С. , к.е.н., доцент, НТУ «Харківський політехнічний інститут» (Україна)	Яхно Т. П. Соціалізація економіки та індивідуалізація споживчого ринку як необхідні передумови національного розвитку 12
Коблянська І.І. , к.е.н., доцент, Сумський національний аграрний університет (Україна)	Коблянська І. І. Ідентифікація чинників комерціалізації діяльності натуральних господарств в Україні 18
Красноруцький О.О. , д.е.н., професор, Харківський національний технічний університет сільського господарства ім. Петра Василенка (Україна)	Zhang Lianfeng Research on the application of mobile e-commerce in ecotourism27
Крачунов Х. , д-р, професор, Технічний університет Варни (Болгарія)	Вашечко Ю. В. Напрями підвищення інвестиційної привабливості сільськогосподарських підприємств32
Лищенко М.О. , д.е.н., професор, Сумський національний аграрний університет (Україна)	Сухоставець А. І. Інституційні засади розвитку підприємництва в аграрній сфері37
Лозинська І.В. , д.е.н., доцент, Сумський національний аграрний університет (Україна)	Соловей М. С. Експорт зерна: стан, проблеми та перспективи43
Медвідь В.Ю. , д.е.н., професор, Сумський національний аграрний університет (Україна)	Inna Lozynska, Wenxi Zhang, Zhijiang YU, Hongmin Yang A case study on international education cooperation in colleges & universities under the belt and road initiative (Henan Insitute Of Science And Technology)49
Мінта С. , PhD, Інститут економічних наук, Вроцлавський природничий університет (Польща)	Пілявський В. І. Взаємозв'язок між стійким розвитком та збалансованою ресурсною політикою підприємства52
Михайлов А.М. , д.е.н., професор, Сумський національний аграрний університет (Україна)	Назаренко Д. В. Аналіз інвестиційної привабливості сільськогосподарських підприємств України57
Михайлова Л.І. , д.е.н., професор, Сумський національний аграрний університет (Україна)	Харченко Т. М. Удосконалення стратегії сталого розвитку в системі стратегічного менеджменту підприємства62
Монастирський Г.Л. , д.е.н., професор, Тернопільський національний економічний університет (Україна)	Терещенко С. І., Федай В. В. Ефективне використання оборотних активів підприємством67
Пасько О.В. , к.е.н., доцент, Сумський національний аграрний університет (Україна)	Бойко Г. С. Модель впливу функціонування і розвитку вищого навчального закладу на становлення економіки знань 72
Петрушенко Ю.М. , д.е.н., професор, Сумський державний університет (Україна)	Хомюк Н. Л. Кластеризація як напрям диверсифікації розвитку сільських територій в умовах децентралізації75
Плотницька С.І. , д.е.н., Харківський національний університет міського господарства імені О.М. Бекетова (Україна)	
Стоянець Н.В. , д.е.н., доцент, Сумський національний аграрний університет (Україна)	
Хованцова Я. , PhD, Пряшівський університет (Словацька республіка)	
Шевченко Т.І. , к.е.н., доцент, Сумський національний аграрний університет (Україна)	
Шлаудер Ральф , д.е.н., професор, Університет прикладних наук Вайєнштефан-Тріздорф (Німеччина)	

Згідно наказу МОН
від 09.03.2016 р. № 241
серію «Економіка і менеджмент»
наукового журналу «Вісник Сумського
національного аграрного університету» визнано
фаховим виданням

Науковий журнал «Вісник Сумського
національного аграрного університету»
індексується в Міжнародних наукометричних
базах Index Copernicus, РИНЦ

Матеріали журналу знаходяться у вільному
доступі на сайті <https://snaujournal.com.ua>

Усі статті проходять процедуру таємного
рецензування. До публікації в журналі не
допускаються матеріали, якщо є достатньо
підстав вважати, що вони є плагіатом.

Відповідальність за точність наведених даних і
цитат покладається на авторів.

Матеріали друкуються українською та
англійською мовами.

У разі цитування посилання на «Вісник
Сумського національного аграрного
університету» обов'язкове.

Друкується згідно з рішенням вченої ради
Сумського національного
аграрного університету
(Протокол № 9 від 25.02.2019 р.)

Адреса видавця та виготовлювача:
40021, м. Суми, вул. Герасима Кондратьєва, 160
Телефон: (0542) 70-10-42
E-mail: visnyk.snau@gmail.com
Сайт: www.snau.edu.ua

Тираж 300 пр.
Зам. №1

© Сумський національний
аграрний університет, 2019

Шимановська-Діанич Л. М., Іщейкін Т. Є. Теорія та методологія
формування системи управління креативним розвитком персоналу як
складової загальної системи управління персоналом сучасного
підприємства81

Ксенжук О. С. Ретроспективний аналіз та перспективи
функціонування світового ринку золота.....86

Попадинець Н. М. Пріоритети інклюзивного розвитку регіонів
України.....91

АНАЛІЗ ВПЛИВУ ЗОВНІШНІХ ТА ВНУТРІШНІХ ФАКТОРІВ НА ПРОЦЕС ВПРОВАДЖЕННЯ МАРКЕТИНГОВОГО ТЕСТУВАННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ ПРОДУКЦІЇ¹

Голишева Євгенія Олексіївна

кандидат економічних наук, доцент

Сумський національний аграрний університет (м. Суми, Україна)

ORCID: 0000-0001-7788-9897

ievgeniia.golysheva@snau.edu.ua

У статті проаналізовано місце та показники України в рейтингах різних сфер: інноваційної, інформаційної та державного управління. Незалежне оцінювання міжнародних організацій дозволило виділити сильні та слабкі сторони української економіки. На основі цього були визначені проблеми, які можуть виникати на вітчизняних підприємствах в процесі впровадження маркетингового тестування інноваційної продукції.

Ключові слова: інновація, інформатизація, корупція, інноваційний цикл.

DOI: <https://doi.org/10.32845/bsnau.2019.2.1>

Вступ. У сучасних умовах мінливого зовнішнього середовища підприємства постійно перебувають у пошуках нових шляхів розвитку та підвищення конкурентоспроможності свого бізнесу. Однією із можливостей випередити конкурентів та зацікавити споживачів є орієнтація на інновації. Інформаційне суспільство та науково-технологічний процес сьогодення сприяють створенню нових продуктів, появі нових технологій, реорганізацію бізнес-процесів відповідно до викликів сучасних тенденцій. Разом з тим інноваційна діяльність пов'язана зі значної кількістю ризиків, лише невеликий відсоток інноваційних розробок стають у результаті успішними товарами на ринку. У таких умовах підвищується значення маркетингового тестування, яке допомагає визначити проблемні аспекти розроблення та впровадження інновацій, а також часно їх виправити.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Нагорний Є.І. (2013) визначає маркетингове тестування з двох сторін: технічної та маркетингової. Так, з технічної точки зору тестування – це дослідження відповідності виробу технічним та функціональним вимогам, експериментальна оцінка його параметрів, а також оцінка наявності в ньому дефектів; а з маркетингової – дослідження адекватності виробу та його атрибутів, а також маркетингової стратегії ринковим умовам. Також зазначено, що маркетингове тестування потрібно проводити в продовж всього циклу розроблення інноваційної продукції, а не тільки перед безпосереднім виходом на ринок уже готового продукту. Це дозволить підвищити успішність інновації на ринку та уникнути помилок та зайвих витрат підприємства.

Проте підприємство в процесі впровадження маркетингового тестування інноваційної продукції може стикнутися з

рядом проблем. Тому **метою статті** є аналіз показників інноваційної діяльності в Україні на основі оцінки незалежних міжнародних установ для визначення основних проблем впровадження маркетингового тестування інноваційної продукції на вітчизняних підприємствах.

Основний матеріал.

Для початку розглянемо місце України в різних рейтингах, які пов'язані з інноваційною та інформаційною діяльністю.

Глобальний інноваційний індекс (The Global Innovation Index (GII)) – це проект, який створений спільно Корнельським університетом, школою бізнесу INSEAD і Всесвітньою організацією інтелектуальної власності (ВОІВ). ГІІ складається з двох субіндексів: вхідного та вихідного. До вхідного субіндексу включені такі елементи національної економіки, які забезпечують інноваційну діяльність: інститути, людський капітал і дослідження, інфраструктура, витонченість ринку та бізнесу. Елементи вихідного субіндексу відображають фактичні результати інновацій: результати знань і технологій та творчі результати.

Кожен елемент розділений на допоміжні компоненти, а кожен допоміжний компонент складається з окремих показників (всього 80 в 2018 році). Підрахунок балів здійснюється як середньозважене значення окремих показників. Загальна оцінка ГІІ є середнім з 2 субіндексів.

У 2018 році Україна посіла 43 місце серед 126 країн, при цьому найгірші показники країна має в елементі «Інститути» (107 місце): слабкими сторонами країни є його політичне оточення (122 місце), яке включає політичну стабільність та безпеку (123 місце) та ефективність уряду (102 місце). Також необхідно відзначити складну процедуру призначення підприємства банкрутом (118 місце). Система показників із відповідними балами наведена в табл. 1.

¹ Робота виконана за рахунок бюджетних коштів МОН України, наданих на виконання науково-дослідної теми «Розробка науково-методичних засад та практичного інструментарію оцінювання комерційних (ринкових) перспектив товарних інновацій» (№ ДР 0119U100179)

Таблиця 1 – Складові показника «Інститути» України Глобального індексу інновацій у 2018 році

Показник	Оцінка	Місце
1.1. Політичне середовище	27,4	122
1.1.1. Політична стабільність та безпека	20,9	123
1.1.2. Ефективність уряду	30,7	102
1.2. Регуляторне середовище	60,2	78
1.2.1. Якість регулювання	33,1	97
1.2.2. Верховенство права	22,9	107
1.2.3. Вартість звільнення з посади, тижнева заробітна плата	13,0	43
1.3. Бізнес-середовище	59,6	100
1.3.1. Легкість відкриття бізнесу	91,1	45
1.3.2. Легкість вирішення банкрутства	28,2	118

Джерело: побудовано на основі даних Глобального інноваційного індексу (2018)

Найсильнішою стороною України в GII став показник «Результати знань та технологій», за яким Україна посіла 27 місце в загальному рейтингу (табл. 2). Варто відзначити перше місце за кількістю заявок на корисні моделі та 19-те місце

за кількістю патентних заявок на винаходи, що подані за національною системою. Разом з тим, за показником надходження від інтелектуальної власності Україна посідає лише 50-те місце в рейтингу. Також Україна посіла 15-те місце в 2018 році за експортом ІТ-послуг.

Таблиця 2 – Складові показника «6. Результати знань і технологій» України Глобального індексу інновацій у 2018 році

Показник	Оцінка	Місце
6.1. Створення знань	46,8	15
6.1.1. Патентні заявки, подані в національні агентства інтелектуальної власності	6,3	19
6.1.2. Міжнародні патентні заявки, подані за системою РСТ	0,4	38
6.1.3. Заявки на корисні моделі, подані в національні агентства інтелектуальної власності	26,8	1
6.1.4. Науково-технічні статті, які індексуються базою Web of Science	10,2	50
6.1.5. H-індекс публікацій	15,0	49
6.2. Вплив знань	42,0	40
6.2.1. Зростання ВВП на 1 працюючого	3,4	15
6.2.2. Нові підприємства	1,5	60
6.2.3. Витрати на програмне забезпечення	0,6	17
6.2.4. Сертифікати якості ISO 9001	3,9	71
6.2.5. Високотехнологічна та середньотехнологічна продукція	0,2	50
6.3. Поширення знань	21,3	53
6.3.1. Надходження від інтелектуальної власності	0,2	46
6.3.2. Експорт високотехнологічної продукції	3,1	45
6.3.3. Експорт ІТ-послуг	4,8	15
6.3.4. Чистий відтік прямих іноземних інвестицій	0,2	92

Джерело: побудовано на основі даних Глобального інноваційного індексу (2018)

Крім цього, необхідно відзначити значні показники людського капіталу за охопленням вищою освітою (12-те місце), співвідношення кількості учнів до кількості вчителів у середній школі (3-те місце), кількістю заявок на торгові марки та промислові зразки (5 та 7-ме місця відповідно) тощо.

Також спробуємо оцінити стан інформатизації України в цілому. Для цього використаємо Індекс мережної готовності.

Індекс мережної готовності Всесвітнього економічного форуму (Networked Readiness Index – NRI) вимірює здатність країн використовувати можливості, які пропонують ІТ-технології. У 2016 році NRI містить чотири компоненти: навколишнє

середовище для ІТ-технологій, які пропонуються країною чи суспільством, готовність ключових зацікавлених осіб (інфраструктура, доступність, навички) до використання ІТ-технологій, використання ІТ-технологій серед цих зацікавлених осіб та фактори впливу (економічні та соціальні). Україна в цьому списку 2016 року займає 64 місце, поступаючись Монголії (59 місце), Грузії (58 місце), Польщі (42 місце) та Казахстану (39 місце). Російська Федерація знаходиться на 77-му місці.

Показники за кожною складовою рейтингу 2016 року для України наведені в табл. 3.

Таблиця 3 – Складові рейтингу 2016 мережної готовності України

Складова	Місце	Оцінка
Оточення	94	3,8
- політичне та регуляторне	113	3,2
- бізнес та інфраструктура	67	4,3
Готовність	30	5,7
- інфраструктура	51	4,7
- доступність	6	6,6
- навички	33	5,6
Користування	88	3,6
- індивідуальне	76	3,9
- бізнесу	63	3,6
- урядових структур	114	3,1
Вплив	69	3,7
- економічні чинники	59	3,4
- соціальні чинники	75	4,0
Загальний рейтинг	64	4,2

Джерело: побудовано на основі даних Індексу мережної готовності (2016)

Як видно з табл. 3 Україна має досить високі показники за доступністю ІТ-технологій – 3 місце. Цей показник досягається завдяки одним з найдешевших тарифів на Інтернет (2 місце у світі), тоді як інші складові цього показника мають гірші значення: 48 місце за тарифи на мобільний зв'язок та 80 місце за рівень конкуренції у сфері інтернету та телефонії.

Як і в попередньому рейтингу інновацій слабкою стороною України є політичне та регуляторне середовище (113 місце): ефективність законодавчої гілки влади – на 120 місці, незалежність судової системи – на 131, захисті інтелектуальної власності – на 120 місці.

Вважаючи тему дослідження проаналізуємо також користування ІТ-технологіями в бізнесі. Рівень поглинання технологій на рівні бізнесу оцінюється у 4,2 бали з 7, а це 100 місце серед 139 країн. Використання ІТ-технологій у B2B сфері – 4,4 бали за аналогічною шкалою або 89 місце, ступінь підготовки персоналу – 3,9 бали або 74 місце. Вплив ІТ-технологій на моделі бізнесу в Україні сягає 113 місця. Також досить низький рівень розуміння важливості ІТ-технологій у владних структурах – 122 місце.

Варто відзначити, що в 2015 році Україна займала 71-е місце, тобто піднялася в рейтингу на 9 пунктів.

З огляду на дані отримані з аналізу вищезазначених рейтингів додатково потребує вивчення рівень корупції в Україні.

Рейтинг рівня корумпованості розраховується різними організаціями, найбільш відома з яких – міжнародна організація Transparency International. Індекс сприйняття корупції розраховують на основі 13 досліджень авторитетних міжнародних установ і дослідницьких центрів. Для визначення оцінки України використано 9 джерел. Ключовим показником Індексу є кількість балів, а не місце в рейтингу. Мінімальна оцінка (0 балів) означає, що корупція фактично підміняє собою державу, максимальна (100 балів) свідчить про те, що корупція майже відсутня в житті суспільства. Індекс оцінює корупцію лише в державному секторі (Індекс сприйняття корупції,

2018).

У 2018 році Україна опинилася на 120 місці серед 180 країн з оцінкою 32 бали. У 2017 році Україна посідала 130 місце з 30 балами балами, що все одно відноситься до країн із загрозливим рівнем корупції.

Хоча за останні роки в Україні відбувається певні зрушення, що направлені на боротьбу з корупцією (автоматичне відшкодування податку на додану вартість, регулярна робота інституту бізнес-омбудсмена, функціонування електронних систем ProZorro). Проте в той же час рівень недовіри до судової гілки влади як з боку фізичних, так і юридичних осіб досить високий. Також останніми роками в Україні відбулися серії нападів на журналістів та активістів, які вели свою діяльність у сфері протидії корупції (Індекс сприйняття корупції, 2018).

Показники індексу сприйняття корупції серед сусідів України в 2018 році: Польща – 60, Румунія – 47, Угорщина – 46, Білорусь – 44, Молдова – 33.

Такі умови не сприяють для розвитку підприємництва, впровадження інноваційних технологій, стабільній взаємодії із зовнішнім середовищем як всередині країни, так і за її межами.

Проведений аналіз різних міжнародних рейтингів оцінювання різних сфер діяльності України дає змогу виділити проблеми, з якими може зіштовхнутися вітчизняне підприємство в процесі впровадження маркетингового тестування інноваційної продукції.

Розглянемо основні з них. Вплив зовнішніх (держава, конкуренти, економічні контрагенти) та внутрішніх факторів (персонал та організаційна структура і бізнес-процеси) на процес впровадження маркетингового тестування на різних етапах інноваційного циклу розроблення продукції наведений на рис. 1.

Більш детально проблеми впровадження маркетингового тестування інноваційної продукції на вітчизняних підприємствах описані нижче.

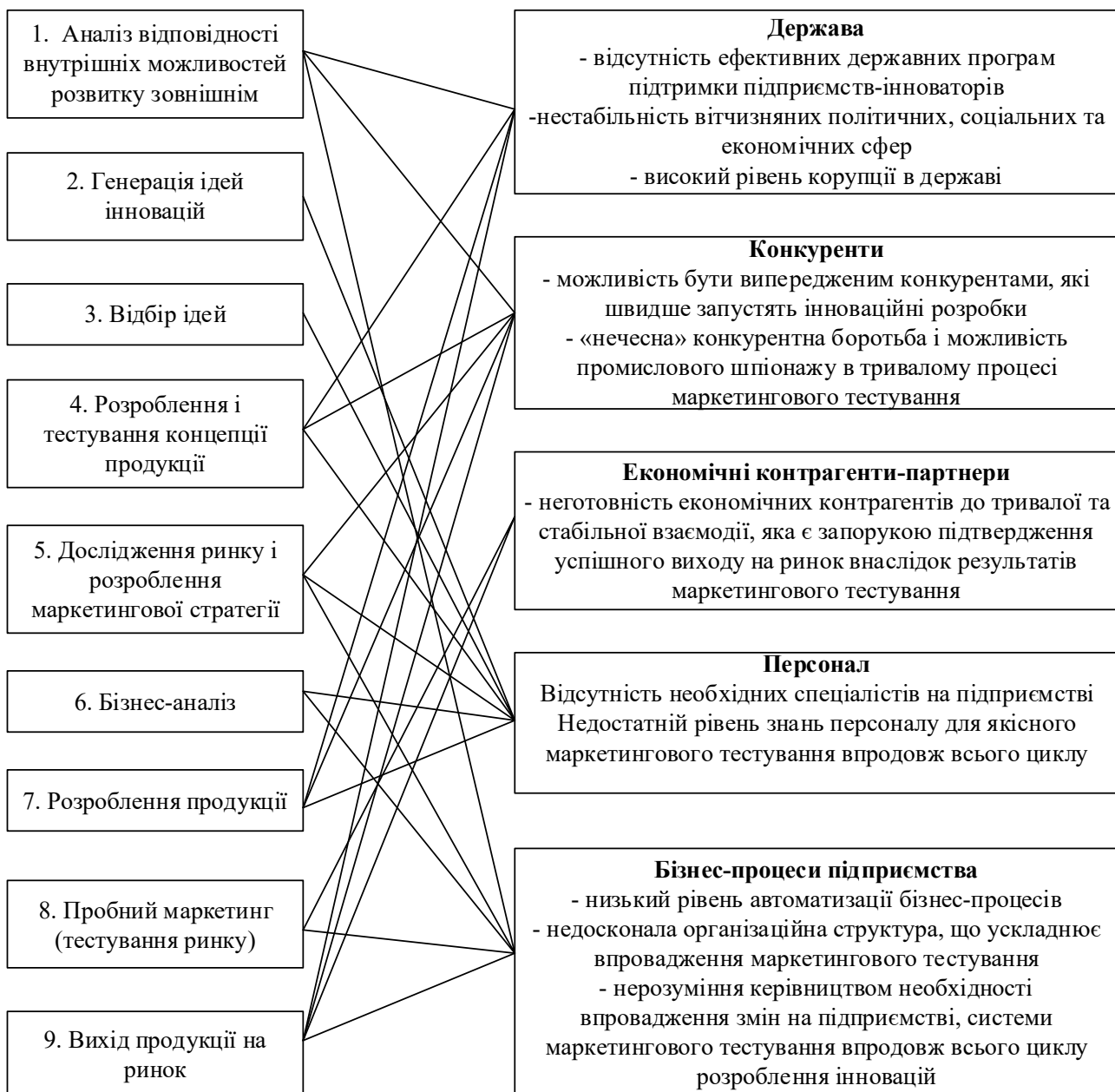

Рис. 1 – Вплив зовнішніх та внутрішніх факторів на процес впровадження маркетингового тестування на різних етапах інноваційного циклу розроблення продукції

1. Зовнішнє середовище:

– високий рівень корупції та тіньового бізнесу стримує розвиток вітчизняних підприємств та перешкоджає цивілізованій системі взаємодії із зовнішнім середовищем як всередині країни, так і за її межами;

– відсутність ефективних державних програм підтримки підприємств-інноваторів та справедливої і прозорої системи оцінювання в процесі відбору для державного фінансування;

– низький рівень дотримання ділового етикету серед вітчизняних підприємств є наслідком зазначеного у попередньому пункті та бажанням керівництва підприємств отримувати якомога більші прибутки хоч і нелегальними та обманними способами;

– неготовність економічних контрагентів до тривалої та стабільної взаємодії, яка крім переваг для самого підприємства у вигляді збільшення прибутків і зменшення витрат у

майбутньому, надає обов'язки з дотримання ділового етикету, домовленостей та певних умов співпраці;

– недосконалість українського законодавства у сфері господарської діяльності, інтелектуальної власності, інформаційних питань. Відсутність чітких норм у цих сферах або відсутність покарання за недотримання існуючих законодавчих актів робить призводить до недобросовісної конкуренції та беззахисності підприємства проти протиправних дій інших економічних контрагентів;

– нестабільність політичної, соціальної та економічної сфер української економіки, що призводить до ускладнення прогнозування та адаптації умов маркетингового тестування до умов реального виробництва та розповсюдження продукції.

2. Внутрішнє середовище:

– небажання та неготовність працівників переходити до нової концепції управління, змінювати існуючі принципи

роботи. Ця проблема виникає через низькі рівні заробітної плати та економічної освіченості персоналу;

– нерозуміння керівництвом необхідності змін та впровадження маркетингового тестування впродовж всього циклу розроблення інноваційної продукції на своєму підприємстві через низький рівень економічної освіченості, нерозуміння економічних процесів та необхідності налаштування на тривалу та стабільну діяльність;

– недосконалість організаційної структури для впровадження системи маркетингового тестування. Формування чи реформування організаційної структури може відбуватися хаотично, без глибокого аналізу цілей та завдань організаційної структури, специфіки підприємства;

– недосконалість і дублювання існуючих або відсутність необхідних бізнес-процесів для впровадження маркетингового тестування впродовж всього циклу розроблення інноваційної продукції, ґрунтується на неправильно сформованій організаційній структурі;

– неавтоматизованість бізнес-процесів через відсутність достатньої кількості комп'ютерної техніки та програмного забезпечення, їхню високу вартість та низький рівень комп'ютерної освіченості персоналу;

– небажання керівництва вкладати кошти в комп'ютерну техніку та програмне забезпечення;

– застарілість організації бізнес-процесів на підприємстві через відсутність контролінгу діяльності та аналізу її ефективності.

Висновки. Таким чином, проаналізувавши місце та показники України в рейтингах країн у сферах інновацій, інформатизації та державного управління було виділено основні проблеми, з якими можуть зіштовхнутися вітчизняні підприємства в процесі впровадження маркетингового тестування на різних етапах розроблення інноваційної продукції. Подальші дослідження будуть направлені на пошук шляхів подолання цих проблем та удосконалення методологічних засад маркетингового тестування інноваційної продукції.

Список літератури:

1. Corruption Perception Index 2018. (2018). Retrieved from <http://cpi.ti-ukraine.org>.
2. Pysarenko, T.V., & Kvasha, T.K. (2018). *Stan innovatsiinoi diialnosti ta diialnosti u sferi transferu tekhnologii v Ukraini u 2017 rotsi: analitychna dovidka [State of Innovation and Technology Transfer Activity in Ukraine in 2017: Analytical Reference]*. Kyiv: UkrSTEI.
3. Teletov, O.S., Ivashova, N.V., & Nahornyi, Y.I. (2013). *Innovatsii v marketynhu promyslovoho pidpriemstva [Innovation in the marketing of industrial enterprise]*. Sumy: Sumy State University.
4. Cornell University, INSEAD, & WIPO (2018). *The Global Innovation Index 2018: Energizing the World with Innovation*. Ithaca, Fontainebleau, and Geneva. Retrieved from <https://www.wipo.int/publications/en/details.jsp?id=4330>.
5. Baller, S., Dutta, S., & Lanvin, B. (Eds.). (2016). *Global Information Technology Report 2016. Innovating in the Digital Economy*. Geneva: World Economic Forum. Retrieved from <http://reports.weforum.org/global-information-technology-report-2016>.
6. Networked Readiness Index. (n.d.). Retrieved from <http://reports.weforum.org/global-information-technology-report-2016/networked-readiness-index/>.
7. The Global Innovation Index. (n.d.). Retrieved from <https://www.globalinnovationindex.org/>.
8. Transparency International. (n.d.). Retrieved from <https://www.transparency.org>.
9. Ukraine in the Global Innovation Dimension Report 2007-2017. (2018). Retrieved from https://unitcitizen.com/wp-content/uploads/2018/05/UReport_final-version_1.pdf.

Golysheva I.O., PhD, Associate Professor, Sumy National Agrarian University (Sumy, Ukraine)

Analysis of the external and internal factors influence on implementation the process of innovation marketing testing

It is analyzed the place and indicators of Ukraine in the ratings of different spheres: innovation, information and public administration. The following ratings were used in the research: Networked Readiness Index, The Global Innovation Index and Corruption Perception Index. Independent evaluation of international organizations made it possible to highlight the strengths and weaknesses of the Ukrainian economy. The main problems of Ukraine are unstable political and regulatory spheres, distrust of ship and legislative systems, high level of corruption, low level of business automation. The strengths of Ukraine include human capital both in the field of science and intellectual property, and in the IT sphere. Based on this it is identified the problems that may arise in domestic enterprises in the implementing process of innovation marketing testing.

Marketing testing is proposed to be introduced not only at the final stages of innovation development, but throughout the entire cycle from analyzing of the internal and external capabilities of the enterprise to launching the product on the market. Therefore, external (state, competitors, economic players) and internal (staff, management, business processes, organizational structure) factors that affect marketing testing depending on the stage of the innovation development cycle were also identified.

Keywords: *innovation, informatization, corruption, innovation cycle.*

Дата надходження до редакції: 17.01.2019 р.

СУЧАСНЕ РОЗУМІННЯ ТОВАРУ ЯК ПРЕДМЕТУ ТОРГІВЛІ

Данило Світлана Іванівна

кандидат економічних наук,

Ужгородський торговельно-економічний інститут КНТЕУ (м. Ужгород, Україна)

ORCID0000-0003-3300-7172

kveta_utei@ukr.net

У статті проаналізовані підходи щодо сучасного трактування «товару», як економічної категорії, що дозволяє вийти на новий рівень наукового дослідження сутності та перспектив розвитку торгівлі. Визначені напрями, за якими доцільно здійснювати оцінювання ефективності еластичності попиту на ті чи інші товари. Проаналізовано структуру соціального попиту взаємних впливів у споживчому попиті покупців.

Ключові слова: товар, торгівля, споживчі товари, попит, споживачі.

DOI: <https://doi.org/10.32845/bsnau.2019.2.2>

Постановка проблеми. Торгівля є найважливішою сферою формування і стабілізації споживчого ринку, координуючою ланкою в системі міжгалузевих, регіональних та міжрегіональних зв'язків, дієвим механізмом задоволення соціальних потреб. Вона є однією з могутніших галузей економіки будь-якої держави як за обсягом діяльності, так і за чисельністю зайнятого в ній персоналу, а підприємства цієї галузі є найбільш масовими.

У сфері торгівлі споживачі купують чи придбають іншим способом товар для особистого споживання. Предметом торгівлі є товари, споживні властивості яких впливають на процес товарно-грошового обміну.

Метою статті є визначення сутності товару та обґрунтування його розуміння як предмету торгівлі.

Виклад основного матеріалу. На сьогодні основним об'єктом усіх торговельних процесів є товар, який формує на ринку як попит, так і пропозицію. Для споживачів кожний товар задовольняє різні потреби і має різне значення, то варто визначити основні його поняття та суть, тобто товар це:

– матеріальна продукція, призначена для купівлі продажу. До інших об'єктів нематеріальної продукції можна віднести послуги, цінні папери, гроші, продукцію інтелектуальної праці [1];

– все що може задовольнити потреби людини і пропонується на ринку з метою привернення уваги, придбання, використання або споживання [2];

– складне поняття і не менш складний матеріальний об'єкт, який має деякі споживні властивості. Тому він і складає об'єкт особливої науки – товарознавства.

Товарознавство – наука про основоположні характеристики товарів, які визначають їх споживні властивості, і чинники забезпечення цих характеристик [1].

Для сучасного розуміння товару характерний особливий методологічний підхід: товар – це система внутрішніх зв'язків, що забезпечує впорядкованість певного набору елементів, їхню відносну стійкість.

Є три рівні життєвого циклу товару: товар у задумі, товар у реальному виконанні (корисні для людини властивості, споживна цінність), товар з підкріпленням (сервісне обслуговування покупця, який вибрав товар) [2].

Корисність товару – це його здатність задовольняти потреби покупця. Корисність товару, в тому числі й граничну корисність, не можна розглядати як лише психологічне поняття, що передбачає використання психологічних критеріїв,

які можуть не відповідати природі економічного аналізу. Хоча, безумовно, серйозного конфлікту між економічним і психологічним аналізом корисності споживчого товару не існує. Кількість корисності відповідає кількості отриманого від товару задоволення. Корисність можна відобразити як спадну функцію від кількості спожитого товару. Теорія обміну у цьому плані є наслідком дії закону корисності; баланс корисностей двох різних товарів призводить до їх еквівалентного обміну.

Для розуміння сутності корисності товару важливим є той факт, що покупці придбавають не стільки самі по собі товари, скільки їх корисні характеристики. Споживач задовольняє потреби не за допомогою товарів як таких, а за допомогою їх корисних характеристик. Товари, як правило, мають множинну характеристик, які повинні бути вимірні. При цьому покупцю необхідно зробити вибір між двома наборами характеристик споживчих товарів. Ця процедура вимагає не тільки часу у межах даної ситуації вибору товару у сфері торгівлі, а й досвіду. Певні товари можуть бути використані покупцями в певній комбінації для того, щоб отримати від них потрібний набір споживчих характеристик.

У сучасних умовах значну частку корисності товару складають його нематеріальні інформаційні та сервісні атрибути (наприклад, імідж брэнда), які стимулюються рекламою. Реклама є дієвим інструментом у модифікації споживчої поведінки покупця, приверненні його уваги до певного товару. Сучасним підприємствам торгівлі необхідна комплексна, ретельно розроблена і чітко спланована рекламна компанія.

Реклама має застосовуватися як засіб добросовісної інформації покупців (споживачів) про якість і призначення тих чи інших товарів.

Інформація про товари необхідна, щоб забезпечити покупцю усвідомлений і компетентний вибір продукту, інформація при цьому повинна бути, як мінімум, доступною, достовірною і своєчасною.

Економічна категорія «товар» вже давно увійшла в наукову термінологію. Товар є економічним благом (продуктом виробничо-економічної діяльності) в матеріально-речовій формі, об'єктом купівлі-продажу, тобто предметом ринкових відносин між продавцями і покупцями [3].

Між виробником і споживачем товару сполучною ланкою є торгівля.

Виробник зацікавлений виробити товар дешевше й продати дорожче; торгівля – посередник – купити дешевше й вигідно продати; споживач – купити дешевше і максимально задовольнити власні потреби.

Виробництво створює предмети, що відповідають потребам; без виробництва немає споживання, однак і без споживання немає виробництва, тому що виробництво було б у такому випадку недоцільно. Без потреби немає виробництва. Але саме споживання відтворює потреби. У цьому складається діалектичний зв'язок між виробництвом і споживанням. Тому у широкому розумінні предметом товарознавства є вивчення споживної вартості всіх продуктів праці: як предметів особистого споживання, так і засобів виробництва [4].

Товаром може бути як матеріальне, так і нематеріальне благо, в тому числі й послуга.

Послуга – це економічне благо, що немає товарної форми, її надають людям, котрим вона потрібна, у формі цілеспрямованої корисної дії чи обслуговування.

Властивість задовольняти ті чи інші потреби (споживчу вартість або корисність) мають не лише продукти праці, але й блага, що безпосередньо дані нам природою – повітря, вода, сонячне тепло і світло тощо. Проте вони не створені людською працею і не є товаром. Це означає, що споживча вартість безпосередньо не відбиває ніяких суспільно-економічних відносин, а відображає відносини між людьми та речами, що задовольняють їх потреби [5].

Економічна наука не може не приділяти особливі уваги характеристиці споживної вартості товарів. Товар як споживча вартість (корисність) є, насамперед, предметом, річчю, послугою, яка завдяки своїм властивостям корисна для людей, задовольняючи якусь певну їх потребу (чи групу потреб) – як предмет особистого споживання або як засіб виробництва [3].

Споживна вартість речей, їх корисність для людей тісно пов'язана з прогресом науки і техніки, розвитком продуктивних сил у цілому. Споживна вартість властива не лише товарам, які набувають речової форми – хустка, чоботи тощо, а й послугам – вчителя, лікаря, актора. Особливого значення набуває така споживна вартість, як інформація. Розвиток сфери послуг свідчить про ступінь розвиненості суспільства, про те, як воно піклується про основну його цінність – людину.

З'ясування природи другої властивості товару – вартості – є більш складним. Вартість, на відміну від споживної вартості, не лежить на поверхні явищ. Вартість – це внутрішня властивість товару, зовнішньою формою прояву якої є мінова вартість, уречевлена в товарі суспільно-необхідна праця, що затрачена на виготовлення даного товару [6].

У сфері торгівлі споживні вартості оцінюються з точки зору цінності і корисності для покупця (споживача), тобто досліджується їх якість, визначаються переваги споживачів щодо того чи іншого виду споживчих товарів. Споживні вартості характеризуються з боку їх кількості (маси, обсягу), асортименту (складу) і якості. Залежно від свого функціонального призначення (характеру споживної вартості) споживчі товари поділяються, зокрема, на харчові продукти і непродовольчі товари.

Отже, споживну вартість товарів слід характеризувати з позицій їх споживчих властивостей як товарів-аналогів, так і товарів-конкурентів, реакцію покупців на нові товари, товарний асортимент, упаковку, рівень сервісу, відповідність товарів регламентним нормам і правилам.

З економічної точки зору важливим є критерій еластичності попиту на ті чи інші товари. Основними видами товарів щодо еластичності попиту за доходом є: нормальні товари, товари першої необхідності, товари розкоші, інферіорні

товари, інші товари. Якщо еластичність попиту за доходом позитивна – такі товари відносяться до виду нормальних товарів. Їх можна розділити на товари першої необхідності з невисокою, хоча й позитивною або невід'ємною еластичністю за доходом, товари розкоші, величина еластичності попиту на які дуже значна. Якщо еластичність попиту за доходом на товар від'ємна, то такі продукти відносяться до виду інферіорних (малоцінних, неякісних) товарів. Якщо дохід споживача незначний, індивід змушений купувати інферіорний продукт внаслідок неможливості придбати товар кращої якості в умовах низької купівельної здатності. При зростанні доходу покупець намагається позбутися такого продукту на користь нормального товару [3].

Товари за перехресною ціновою еластичністю, як відомо поділяються на:

- взаємозамінні товари, або товари-субститути;
- взаємодоповнювані товари, або товари-комплементами – ці товари взаємодоповнюють один одного у споживанні;
- нейтральні товари.

Взаємозамінні товари надають споживачу одну і ту саму сукупну корисність, задовольняють одну і ту саму його потребу та з точки зору корисності є рівнозначними. Тому для покупця головним критерієм вибору цих товарів стає ціна.

Взаємодоповнювані товари (комплемента) – це товари, які споживаються разом і в певній пропорції. Корисність споживачу приносить лише набір цих товарів із певними пропорціями.

Товари-замінники відображають ситуацію переключення покупців на інший товар, що залежить від того: чи є цей товар у наявності в сфері торгівлі і якою мірою новий товар задовольняє ту ж саму потребу покупців. Чим більше у товару потенційних замінників (субститутів), тим легше покупцям відмовитись від купівлі даного товару. Цей ефект зростає якщо ціна базового товару підвищується, навпаки при зниженні його ціни все більше нових покупців залучається у процес продажу базового товару.

У слаборозвинених економіках при зростанні купівельної спроможності попит домашніх господарств переключається на більш споживні харчові продукти з відносно високою еластичністю – це риба, м'ясо, м'ясопродукти, кондитерські вироби, фрукти, овочі. Попит на них еластичний як за ціною, так й за доходом. При цьому споживання традиційних для домогосподарств харчових продуктів в абсолютному вимірі у загальнонаціональному масштабі, по суті, не зменшується.

Згідно з законом попиту обсяг продаж скорочується при підвищенні ціни одиниці товару. Однак закон попиту має два винятки. Насамперед, це стосується так званих товарів Гіффена. Товар Гіффена – це товар, що займає вагомe місце в бюджеті незаможних споживачів, попит на який за інших рівних умов змінюється в тому ж напрямі, що і ціна, оскільки ефект доходу перевищує ефект заміщення.

Ефект Гіффена має місце стосовно деяких малоцінних товарів, коли при підвищенні їх цін збільшується й обсяг купівлі. Якщо ціна товару підвищується, то для певної категорії споживачів (з низькими доходами, часто на рівні або нижче рівня бідності) зменшення реальних доходів суб'єктивно виявляється таким значним, що вони вимушені розширяти купівлю малоцінних і дешевих товарів, відмовляючись від придбання більш дорогих.

Отже, незважаючи на підвищення ціни на основний продукт харчування бідних верств населення (як правило, хліб або картоплю) обсяг попиту на нього теж збільшується. Підвищення ціни змушує споживачів з низькими доходами скорочувати споживання інших більш дорогих і якісних товарів [3].

У сучасних умовах ті чи інші товари стають товарами Гіффена в умовах загальної економічної нестабільності, кризи та різких інституційних змін.

Другий виняток із закону попиту стосується товарів престижного споживання. Йдеться про групу споживачів (покупців) з високими доходами. Елемент престижу, орієнтації

на підвищення чи, навпаки, «маскування» свого соціального статусу (дійсного або бажаного) відіграє важливу роль у формуванні індивідуальних смаків або переваг, а отже й попиту на певні товари.

Х. Лейбенстайн виділив три типові випадки взаємних впливів у споживчому попиті покупців із середніми та високими доходами (табл. 1).

Ефект приєднання до більшості – це ефект збільшення споживчого попиту, пов'язаний з тим, що покупець, сповідуючи загальноприйняті норми, купує той же самий товар, які купують інші.

Таблиця 1

Структура соціального попиту взаємних впливів у споживчому попиті покупців

1.	Ефект приєднання до більшості	покупець, прагнучи не відставати від інших, купує те, що купують інші.
2.	Ефект «сноба» (ефект винятковості)	у покупця домінує прагнення виділитися із загальної групи споживачів.
3.	Ефект Веблена	має місце престижне чи демонстративне споживання, коли товари використовуються не за прямим призначенням, а для того, щоб зробити суспільне враження.

Джерело: сформовано автором

Ефект «сноба» (ефект винятковості) – окремий покупець залежить від вибору інших, але ця залежність обернена. Якщо інші покупці збільшують споживання даного товару, то «сноб» його скорочує.

Ефект Веблена – це ефект збільшення споживчого попиту, пов'язаний з тим, що товар має вищу (а не нищу) ціну. Ефект Веблена подібний на ефект «сноба». Однак принципова відмінність полягає в тому, що ефект «сноба» залежить від розмірів споживання інших, тоді як ефект Веблена залежить насамперед від ціни. При підвищенні ціни одиниці певного товару покупець може розцінити його купівлю як елемент свого престижу, як статусне споживання, що робить його винятковим в очах інших покупців.

У структурі споживчих товарів виділяються товари економ та преміум-класу.

Економ-клас – це товари невисокої якості. Ціна цих товарів також невисока, в неї закладаються мінімальні бюджети просування, товар відрізняється простотою і проблемним рівнем якості.

Преміум-клас – це товари відомих марок. На перший план тут виходить імідж товару. Покупець переплачує за бренд. У бюджет просування вкладаються досить значні кошти на рекламу. Товари класу «преміум» адресовані групі покупців, яка демонструє слабку чутливість до цінового фактора. У преміум-класі виділяється підклас «делюкс» – ексклюзивні товари.

В умовах інноваційної економіки все більшого значення набувають наукомісткі (або високотехнологічні) товари в розробку і виробництво яких вкладена висока частка витрат, пов'язаних з науково-дослідними і дослідно-конструкторськими роботами. У теорії та на практиці розрізняють ліквідні та неліквідні товари.

Підприємство торгівлі постійно стикається з проблемою неліквідності товарів. Уповільнення реалізації цих товарів гальмує обіг грошових коштів, призводить до затоварення і знижує рівень рентабельності підприємства. На підприємстві торгівлі отримання доходу від продажу товарів є основним напрямом діяльності [3].

Неліквідні товари – це ті товари, які можуть бути конвертовані у грошову форму протягом значного періоду часу.

Неліквідні товари – це залежалі, неходові товари, період реалізації яких розтягується. Протягом цього періоду вони не користуються попитом.

До причин неліквідності певних споживчих товарів до закінчення терміну їх придатності можна віднести:

- моральну або технічну застарілість товару;
- зниження якості товару внаслідок тривалого зберігання або недотримання умов зберігання;
- сезонний характер товару;
- виявлення прихованого дефекту в окремій партії товару;
- настання строку завершення споживання товару та ін.

Щодо такого класу товарів як «мережевий товар» то корисність, яку отримує кожний окремий покупець від такого товару, безпосередньо залежить від кількості користувачів цим (або подібним, сумісним) товаром. До мережевих товарів відносяться, наприклад: телефон, Інтернет, комп'ютери, програмне забезпечення, e-mail, відео- і DVD-програвачі, кредитні картки, телефонні довідники, пошукові інформаційні системи та ін.

За останні роки у зв'язку із розвитком великих торговельних мереж активного поширення набрала така група споживчих товарів як private label – як правило, продовольчі під власними (для мережі) торговельними марками. Нині в Україні усі національні мережі активно розвивають напрям власних торговельних марок (private label). За їх допомогою мережі прагнуть знизити свою залежність від постачальників. Крім цього ця група товарів приносить торгівлі й більший рівень доходу. У найближчій перспективі можлива ситуація, коли товари із власними торговельними марками мереж почнуть витіснити із торгівлі інші споживчі товари. Загрозу не відчуватимуть лише товари із відомими брендами [3].

Важливими чинниками якості товарів сьогодні виступають:

- ефективність технологій їх виробництва,
- висока репутація виробника,
- безпека використання,
- захист від підробок,
- високоякісні інгредієнти та ін.

Єдність ціни і якості товару формує його цінність з позиції сприйняття покупцями. Засобом демонстрації високої якості товару, як правило, вважається його висока ціна. Безумовно, ціна – важливий показник оцінки якості товару. Більшість покупців вважає, що висока ціна є гарантією високих стандартів якості. Однак так буває далеко не завжди. На деформованому ринку споживчих товарів з високою часткою реалізації контрафактних товарів покупець часто-густо не може кваліфіковано судити про якість пропонованого йому товару.

У світі все більше утверджується думка про необхідність «глобально гармонізованих» стандартів та їх взаємного визнання. Оскільки технологія виготовлення продукції істотно змінилася, з'явилися нові параметри, показники безпеки, то і державний стандарт став включати жорсткіші вимоги до товарів. І ДСТУ (Державний стандарт України), і ГОСТ (Державний стандарт) потрібні для того, щоб регулювати обов'язкові вимоги до якості продукції (сухість, вологість, кількість білків-жирів-вуглеводів і т.д.).

Вирішальне значення мають технічні регламенти споживчих товарів. Технічні регламенти розробляються, приймаються та застосовуються на основі принципів, установлених Угодою СОТ про технічні бар'єри у торгівлі, що є додатком до

Марракеської угоди про заснування СОТ 1994 р. Технічні регламенти в Україні розробляються на основі: міжнародних стандартів, якщо вони вже прийняті або перебувають на завершальній стадії розроблення, чи їх відповідних частин; регіональних стандартів, національних стандартів України чи інших держав, актів законодавства ЄС. Під технічним регламентом розуміється нормативно-правовий акт, в якому визначено характеристики продукції або пов'язані з ними процедури та методи виробництва, включаючи відповідні процедурні положення, додержання яких є обов'язковим. Він може також включати або виключно стосуватися вимог до термінології, позначень, пакування, маркування чи етикетування в тій мірі, в якій вони застосовуються до продукції, процесу або методу виробництва [3].

Висновок. Таким чином, краще розуміння «товару» як економічної категорії дозволяє вийти на новий рівень наукового дослідження сутності та перспектив розвитку внутрішньої торгівлі. Важливим та необхідним, крім того, є аналіз споживчої вартості та корисності споживчих товарів із точки зору їх розуміння як технічної категорії. Також, необхідність розробки стандартів на товари та їх взаємного визнання, гармонізувати їх з європейськими, використовувати виробникам технічні регламенти для споживчих товарів.

Список літератури:

1. Товарознавство непродовольчих товарів / [Л. Г. Войнаш, І. О. Дудла, Д. І. Козьмич та ін.]. Підручник. Част. 1. – Київ: НМЦ «Укоопосвіта», 2004. – 436 с.
2. Титаренко Л. Д. Теоретичні основи товарознавства: навч. пос. / Л. Д. Титаренко. – К: Центр Навчальної літератури, 2003. – 227 с.
3. Внутрішня торгівля України: монографія / А.А. Мазаракі, В.Д. Лагутін, А.Г. Герасименко [та ін.]; за заг. ред. д-ра екон. наук, проф. А.А. Мазаракі. – Київ: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2016. – 864 с.
4. Теоретичні основи товарознавства: навч. посіб / Ю. Т. Жук, В. А. Жук, Н. К. Кисляк та ін. – К.: НКЦ «Укоопосвіта», 2000. – 250 с.
5. Білецька Л. В. Економічна теорія. Навч. пос. / Л. В. Білецька, О. В. Білецький, В. І. Савич. – Київ: Центр учбової літератури, 2009. – 688 с.
6. Основи економічної теорії: політекономічний аспект [Текст]: навчальний посібник для студ. вищ. навч. закл. / А. А. Григоруку, М. С. Палуку, Л. М. Литвин, Т. Д. Літвінова. – 2-ге вид., переробл. і допов. – Тернопіль: ТДПУ, 2002. – 304 с.

Danylo S.I., PhD, Uzhgorod Trade and Economic Institute of KNTEU (Uzhgorod, Ukraine)

Contemporary understanding of goods as an object of trade.

The article analyzes the approaches to contemporary understanding of “goods” as an economic category that contributes to achievement of a new level of scientific research of the nature and perspectives of trade development. The directions by which it is reasonable to evaluate the efficiency of demand elasticity for certain goods are outlined. The structure of social demand of mutual impacts in consumer demand is analyzed.

Keywords: goods, trade, consumer goods, demand, consumers.

Дата надходження до редакції: 26.01.2019 р.

СОЦІАЛІЗАЦІЯ ЕКОНОМІКИ ТА ІНДИВІДУАЛІЗАЦІЯ СПОЖИВЧОГО РИНКУ ЯК НЕОБХІДНІ ПЕРЕДУМОВИ НАЦІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ

Яхно Тетяна Петрівна

кандидат економічних наук

Львівський торговельно-економічний університет (м.Львів, Україна)

ORCID0000-0002-5816-9680

tetis74@ukr.net

У статті визначено чинники, які примушують активізувати прискорення процесу соціалізації економіки в Україні, сформувано ланцюг змін в суспільстві та на споживчому ринку за умов формування та реалізації запиту на соціально-відповідальний продукт з боку споживача, визначено причини дисбалансу між прерогативами розвитку в Україні економічної та соціальної сфер і передумови його усунення та виділено пріоритетні напрями соціалізації економіки України, які змістовно відповідають необхідним умовам становлення постіндустріального суспільства та формування постіндустріальної економіки.

Ключові слова: соціалізація, індивідуалізація, національна економіка, споживчий ринок, постіндустріальне суспільство, постіндустріальна економіка, розвиток

DOI: <https://doi.org/10.32845/bsnau.2019.2.3>

Постановка проблеми. Як зазначає відомий український вчений А. Колот [8], економічна політика держави має розглядатись виключно як складова соціальної політики, а людина повинна виступати головною цінністю та метою її розвитку. Це дає підстави стверджувати, що на етапі формування постіндустріального суспільства та економіки відповідного типу, важливою умовою розвитку будь-якої країни виступає саме її соціалізація. Аналіз низки літературних джерел дає підстави зробити висновок, що соціалізація економіки впродовж минулого сторіччя навіть оформилася в самостійну течію соціально-економічної думки [2; 3; 4; 5; 10; 17]. Серед основних питань, які піднімаються в працях сучасних науковців чітко простежуються різні пропозиції щодо соціально-економічних перетворень в країні, проте реалізація повною мірою соціального призначення держави все ще залишається недосяжним ідеалом. Крім того, слід відзначити, що турбулентність останніх років, яка притаманна розвитку України і нині зачепила усі сторони життя суспільства, погіршивши, передусім, стан економіки – матеріальної основи розвитку соціуму, піддала істотній деформації також і соціальну сферу. Тому, на нашу думку, соціалізація має виступати інструментальним засобом реалізації соціальної функції держави, адже вона, на противагу соціалізму, стала, як зазначають науковці, закономірним результатом генезису світової теорії добробуту.

Мета статті. Визначити чинники, які примушують активізувати прискорення процесу соціалізації економіки в Україні, сформувати ланцюг змін в суспільстві та на споживчому ринку за умов формування та реалізації запиту на соціально-відповідальний продукт з боку споживача, визначити причини дисбалансу між прерогативами розвитку в Україні економічної та соціальної сфер і передумови його усунення та виділити пріоритетні напрями соціалізації економіки України, які змістовно відповідають необхідним умовам становлення постіндустріального суспільства та формування постіндустріальної економіки.

Виклад основного матеріалу. Проаналізувавши визначення соціалізації та соціалізації економіки ми вбачаємо необхідність їх уточнення в аспекті розгляду пріоритетів розвитку національної економіки країни та її споживчого ринку. Доречність цього аргументована зростанням ролі елементів

суспільного регулювання в економічному відтворенні з наголосом на відтворенні людини та задоволенні її потреб. Крім того, важливим є розуміння того, що соціалізація економіки – це «наскрізний» процес, який охоплює відразу три її рівні: на-норівень – економіка окремих індивідів, мікрорівень – економіка організацій та підприємств і макрорівень – національна економіка країни. Соціалізація економіки не може не вплинути на стан та видозміну функцій ринку, особливо споживчого. При цьому, відносини в системі «економічна система – суспільство», «індивід – суспільство», «споживач – суспільство», «споживач – споживчий ринок – економічна система – суспільство» якісно змінюються під час розгортання економічного процесу під впливом нескінченного різноманіття культурних, політичних, інформаційних, природних та інших чинників [16, с.16-17]. Результати нашого дослідження дають підстави зробити висновок, що нині, в умовах світових тенденцій формування постіндустріального суспільства і відповідно постіндустріальної економіки, існує багато чинників, які примушують активізувати прискорення процесу соціалізації економіки також в Україні. До найбільш вагомих, на нашу думку, належать: економічний, людський, комунікаційний та інноваційний чинники (рис. 1).

Крім того, слід зазначити, що постіндустріальне суспільство характеризується якісними змінами в матеріальних умовах життя людини, при цьому, найбільшою мірою, це зумовлено науково-технічною революцією, а її нинішній стан об'єктивно пов'язаний з соціалізацією економіки та зумовлює якісні зміни споживчого ринку, зокрема: через зростання масштабів виробництва, підвищення якості продукції, її відповідності сучасним вимогам, появу соціально-відповідальних та соціально-орієнтованих продуктів, інноваційних, які відповідають соціальним потребам населення та сприяють соціальному розвитку людини, появу нових типів споживачів, зокрема, профспоживачів, просьюмерів, глобальних споживачів; через зміни, які відбуваються у змісті і характері праці (вона стає творчою, пов'язаною з використанням переважно духовних здібностей, інтелекту, креативних здібностей працівників та активізацією їх креативної активності); через зміни, які відбуваються у відносинах соціального партнерства між робітниками в роботодавцями у процесі виконання працівниками складної специфічної роботи, що стає відповідною умовою і стимулом до реалізації соціальних потреб працюючих.

Рис. 1. Чинники, що прискорюють процес соціалізації економіки в умовах формування постіндустріального суспільства та постіндустріальної економіки

Джерело: розроблено автором на основі [6; 16]

В умовах формування постіндустріального суспільства та постіндустріальної економіки споживач – всупереч своїй назві – вже не згоден просто споживати. Він прагне споживати відповідально, тобто обирати продукт свідомо і відповідно до своїх потреб. Якщо розуміти, як змінюються люди,

їхні потреби і бажання, можна максимально адаптувати послуги і продукти до їх потреб, зокрема, соціальних. Це, у свою чергу призводить до змін на споживчому ринку і, відповідно в суспільстві (рис. 2).

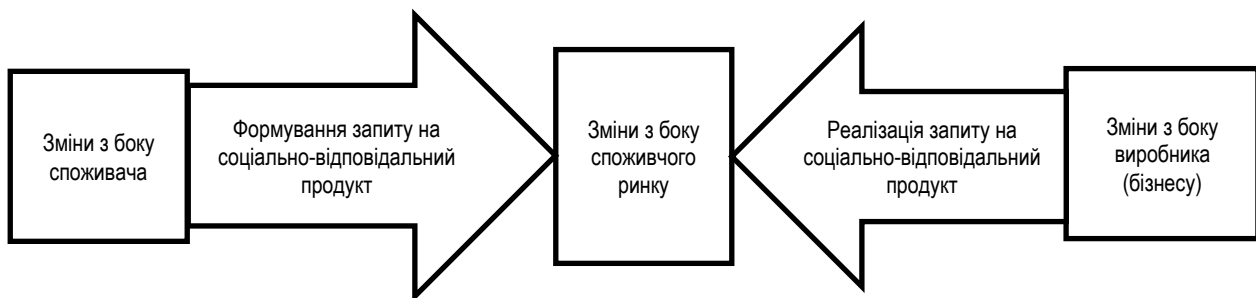

Рис. 2. Ланцюг змін в суспільстві та на споживчому ринку за умов формування та реалізації запиту на соціально-відповідальний продукт з боку споживача

Джерело: розроблено автором

За цих умов, соціалізація економіки і її орієнтація на розвиток людини являє собою процес постійного пошуку й удосконалення задоволення її потреб, адже чим краще реалізований економічний потенціал суспільства, чим вищий рівень суспільного добробуту, тим більше з'являється можливостей в індивідуума розкрити свій творчий потенціал.

Отже, соціалізація як процес встановлення в соціумі зв'язків і відносин, які затверджують нову систему цінностей, істотно змінює як економічні, так і суто ринкові відносини в суспільстві. На підґрунті соціалізації створюється система відносин, що забезпечує всебічний розвиток індивіда, а не лише максимізацію вигоди сторін за умов їх взаємодії (задоволення потреб кінцевого споживання для споживача та прибутку для виробника). На сучасному споживчому ринку відносини між сторонами товарного обміну стають все більш складноутвореними – вони індивідуалізуються як індивідуалізується й товар внаслідок того, що в соціумі зростає рівень потреб, зумовлений якісними змінами життя та діяльності людей. Виходячи з цього, соціалізація – це тренд подальшого розвитку суспільства (його постіндустріального майбутнього).

Становлення постіндустріального суспільства, на нашу думку, передбачає такі трансформації економічної діяльності: кардинальні зміни способу її здійснення; якісні перетворення у сфері організації виробництва унаслідок зміни виробничої, інформаційної і знаннєвої сфер виробничих відносин, а також загальної культури працівників та підвищення ролі «людини соціальної» в цілому; радикальний перегляд ставлення працівників до оточення загалом і середовища життєдіяльності, до розуміння рівня якості життя та добробуту, зокрема, через формування нової культури і моделі споживання.

Це, у свою чергу, пов'язано з поширенням нових суспільних форм організації праці, за якими функціонують наймані і самозайняті працівників у взаємодії з іншими суб'єктами господарювання, а також нових джерел задоволення їх потреб. Тобто «соціалізація економіки» формує нові елементи економічної системи в постіндустріальному суспільстві та змінює, або активізує вже існуючі, зокрема, споживчий ринок. Тому, на нашу думку, «соціалізація економіки» має розглядатись як послідовний процес олюднення економіки на всіх рівнях цієї системи, у всіх галузях і сферах, включаючи

ринок (передусім споживчий), соціалізація якого проявляється як запит суспільства на соціально-відповідальний продукт, що у свою чергу, зумовлено формуванням в умовах перехідного періоду до постіндустріальних відносин, нової, якісно вищої системи цінностей людства.

У свою чергу, основною функцією соціалізованої економічної системи має виступати функція обслуговування потреб суспільства. З цього погляду, людина виступає як головним його суб'єктом, так і об'єктом, а одним з важливих місць реалізації її потреб є споживчий ринок. Отже, соціальна складова розвитку, в умовах постіндустріального суспільства, з одного боку, виступає чинником підвищення матеріального добробуту людини, а з іншого – ставить розумну верхню межу задоволення, у певному (визначеному конкретними часовими рамками) періоді, будь яких потреб, а отже, сприяє активізації різноманітних джерел для їх задоволення, серед яких значуще місце належить споживчому ринку.

Змінений під впливом соціалізації економіки споживчий ринок, стає необхідною передумовою перенесення «центру ваги» на споживання, якщо його розуміти за найбільш широким сприйняття (як процесу нагромадження всіх видів багатства, що зосереджені на нанорівні). Передусім йдеться про споживання духовних благ, які дедалі набуватимуть в суспільстві цінності. Духовність надає можливість людині одночасно бути високоосвіченою, комунікабельною, соціально і матеріально забезпеченою. Розвиваючи духовність, людина знаходиться в процесі нескінченної гармонізації матеріаль-

ного і духовного, у результаті це позначається на темпах економічного розвитку, що змінюються у бік якісного зростання.

Крім того, варто ще раз підкреслити, що концепція постіндустріального суспільства на практиці передбачає зміну пріоритетів в економіці – перехід від переважного виробництва товарів до виробництва послуг, і перш за все нематеріальних, наукомістких і знанняємних. Проведення наукових досліджень, організація системи освіти і використання нового чинника виробництва – інформації, на основі якого генеруються знання, так само, є необхідною умовою формування постіндустріальної економіки.

Умови господарювання, які радикально змінюються в постіндустріальній економіці не можуть не впливати на ключову фігуру, якою є споживач і, відповідно, на споживчий ринок. Зокрема, мова йде про появу нових типів споживачів – профспоживачі, просьюмери і глобальні споживачі, що, у свою чергу, накладає певний відбиток як на процес виробництва так і на процес активізації споживчого ринку [85; 389].

Узагальнення матеріалу дослідження дозволяє виділити пріоритетні напрями соціалізації економіки України, які змістовно відповідають необхідним умовам становлення постіндустріального суспільства та формування постіндустріальної економіки (табл. 1).

Важливим етапом та результатом соціалізації економічної системи в Україні має стати розробка та реалізація активної соціальної політики, за одночасного досягнення стабілізації та поживлення економіки.

Таблиця 1

Пріоритетні напрями соціалізації економіки України відповідно до вимог становлення постіндустріального суспільства та формування постіндустріальної економіки

Напрямок	Зміст
1	2
Зростання соціальної ролі держави	через посилення соціальної спрямованості бюджету країни та відповідне посилення державного соціального захисту і гарантій малозабезпеченим й непрацевдатним верствам населення
Соціальна спрямованість економічних відносин	через втілення соціалізації та гуманізації в економічні, виробничі та ринкові відносини, опосередковуючи це цільовою орієнтацією економічних важелів, що впливають на різнобічний розвиток особистості та підвищення добробуту населення; через механізм узгодження інтересів виробників і споживачів на споживчому ринку
Розширення можливостей індивідів щодо задоволення потреб	через забезпечення більш вільного доступу до послуг освіти, охорони здоров'я, мистецтва тощо; через активізацію існуючих споживчих ринків, та формування і розвиток нових;
Трансформація характеру та змісту праці	через розв'язання суперечностей між працею та капіталом
Зміна місця та ролі працівника в системі прийняття рішень	через інститути соціального партнерства, соціальної відповідальності, соціальної конкуренції; розвиток інтелектуальних можливостей та інтелектуального капіталу працівників відповідно до нових потреб і вимог спільного виробництва
Зміна місця та ролі людини як споживача	через забезпечення активної позиції нової категорії споживачів (профспоживачів, просьюмерів, глобальних споживачів); формування, підтримку і взаємодію з ними традиційних учасників споживчого ринку
Зміни в системі відносин власності	через трансформацію форм вияву та функціонування приватної власності; через розвиток нових типів і форм власності (зокрема таких, як інтелектуальна власність, власність у сфері інформації тощо)
Розвиток середнього класу	через зростання ролі в економічному середовищі прошарку населення, яке має стійкі доходи та відповідний рівень достатку, за істотного зменшення суспільного сегменту незаможних людей
Збільшення частки сукупного працівника в національному доході країни	через зростання індивідуальних доходів громадян, зокрема, за рахунок підвищення заробітної плати; зміни в обсязі фонду споживання

Джерело: розроблено автором

Слід зазначити, що соціальна політика як ключова складова політики держави завжди в Україні офіційно включалася до числа її найперших пріоритетів. Проте, варто погодитись з думкою науковців про те, що основна проблема сучасної соціальної політики в Україні полягає в її спрощеному сприйнятті.

Тобто сприйнятті не як цілісної системи заходів держави, покликаних сприяти соціалізації економіки, а переважно як засобу пом'якшення негативних для соціуму наслідків активного розвитку ринкової економіки, «компромісного рішення» задоволення соціальних потреб суспільства за рахунок фіскального обмеження сприятливості умов розвитку

приватного бізнесу. Підґрунтям для такого висновку став аналіз чинників [7; 9; 12 -15] які спричинили виникнення суперечностей між завданнями економічного та соціального розвитку і в кінцевому рахунку зумовили в Україні значні суспільні зміни.

Йдеться, зокрема, про таке (рис. 3):

- відсутність дієвих механізмів цільового надання соціальних послуг, неререформованість системи управління, вплив кваліфікованих кадрів, у першу чергу, через низький рівень заробітної плати, тривале недоінвестування, а відтак – зруйнованість основних фондів, що призвело до низької ефективності та надмірної витратності соціальної сфери;

- нерозвиненість механізмів диверсифікації надання соціальних послуг та стихійність у запровадженні платного сегменту цієї сфери, обумовили надмірне фінансове навантаження на державний та місцеві бюджети, що при розпорощенні та низькому контролі за цільовим використанням отримуваних бюджетних коштів призвело до переважно фіскального характеру фінансування соціальної сфери;

- досить повільне поширення серед вітчизняних підприємств практики соціально відповідального ведення бізнесу консервує хибну практику набуття суб'єктами господарювання ринкові вигоди за рахунок нехтування соціальною відповідальністю;

- неадекватність механізмів регулювання попиту і пропозиції працівників на вітчизняному ринку праці, через структурні деформації в системі професійної підготовки, надлишок фахівців одних та дефіцит – інших спеціальностей, виникнення локальних дефіцитів та надлишків працівників в окремих регіонах, та як наслідок – зниження ефективності використання трудового потенціалу нації, що дає всі підстави стверджувати про відсутність в Україні ефективно діючого ринку праці;

- зростання заробітної плати (а відтак, і соціальних відрахувань) суттєво перевищує динаміку продуктивності праці, що обумовило прогресуюче вилучення потенційних інвестиційних ресурсів підприємств на потреби поточного споживання та сформувало умови для відтворення цього розриву і, у підсумку, призвело до відсутності належної динаміки продуктивності праці; зазначене відбувається на тлі того, що нині заробітна плата значною мірою втратила стимулюючу функцію при оцінці результативності трудової діяльності працівника;

- надмірна частка соціальних трансфертів, динаміка яких не залежить безпосередньо від рівня економічної активності одержувачів, спричинила неефективну структуру доходів населення та не дозволила встановити належний зв'язок між їх економічною динамікою та зростанням споживчого попиту, а надто висока диференціація доходів за регіональною та професійною ознаками призвела до сегментації споживчого попиту, виникнення локальних «перегрівів» ринку, що, зрештою, посилює інфляційний ефект загального зростання доходів;

- нерозвиненість механізмів «каналізації» доходів населення в заощадження (функція, що притаманна доходам

населення як акселератору споживчого кредитування); значно повільніше зростання інвестиційного кредитування порівняно з попитом, що призводить до збільшення потреби в імпорті для його задоволення і позначається на результатах економічного розвитку країни та її споживчого ринку.

Разом з тим, слід зазначити, що та ситуація, яка виникла в економіці України в останні роки, створила передумови для зміни ситуації, а саме: через посилення глобальних викликів для української економіки значно загострилась важливість максимально ефективного використання доступних ресурсів, в першу чергу – людських, що призвело до розуміння важливості інвестування в людський капітал і обумовило збільшення як приватних, так і державних вкладень; через ускладнення ситуації в бюджетній сфері внаслідок негативного впливу внутрішніх політичних та економічних чинників, а також нестабільності ситуації на світовому фінансовому, у т.ч. валютному ринку, виникла необхідність підвищення ефективності бюджетних видатків, в тому числі – на соціальну сферу; через виникнення потреби в оптимізації зайнятості на підприємствах, які опинились під конкурентним тиском, коли значно загострилась проблема удосконалення механізмів регулювання пропозиції на ринку праці, підготовки та перепідготовки фахівців, захисту інтересів працюючих та звільнюваних працівників тощо; через збереження значної інфляційної загрози на перше місце виходить завдання щодо формування та впровадження механізмів мінімізації інфляційного впливу соціальних видатків та посилення їх позитивного впливу на генерацію національного соціально- економічного розвитку.

Висновки. Таким чином проведене дослідження дає підстави зробити декілька висновків:

- активізація процесів соціалізації суспільних та у їх складі економічних відносин в Україні можлива через впровадження механізмів соціального партнерства, що забезпечуватиме консолідацію суспільства;

- соціальне партнерство є продуктивним механізмом взаємодії представників різних груп у соціумі насамперед тому, що його дія поширюється на політичну, економічну та соціальну сфери одночасно;

- розв'язання економічних проблем безперечно слід вважати одним з ключових аспектів соціалізації, оскільки майже неможливо досягти соціального компромісу в умовах загального збідніння населення;

- соціалізація економіки має розглядатись як послідовний процес олюднення економіки на всіх рівнях цієї системи, у всіх галузях і сферах, включаючи ринок (передусім споживчий), соціалізація якого проявляється як запит суспільства на соціально-відповідальний продукт, що у свою чергу, зумовлено формуванням в умовах перехідного періоду до постіндустріальних відносин, нової, якісно вищої системи цінностей людства. У свою чергу, основною функцією соціалізованої економічної системи має виступати функція обслуговування потреб суспільства. З цього погляду, людина виступає як головним його суб'єктом, так і об'єктом, а одним з важливих місць реалізації її потреб є споживчий ринок;

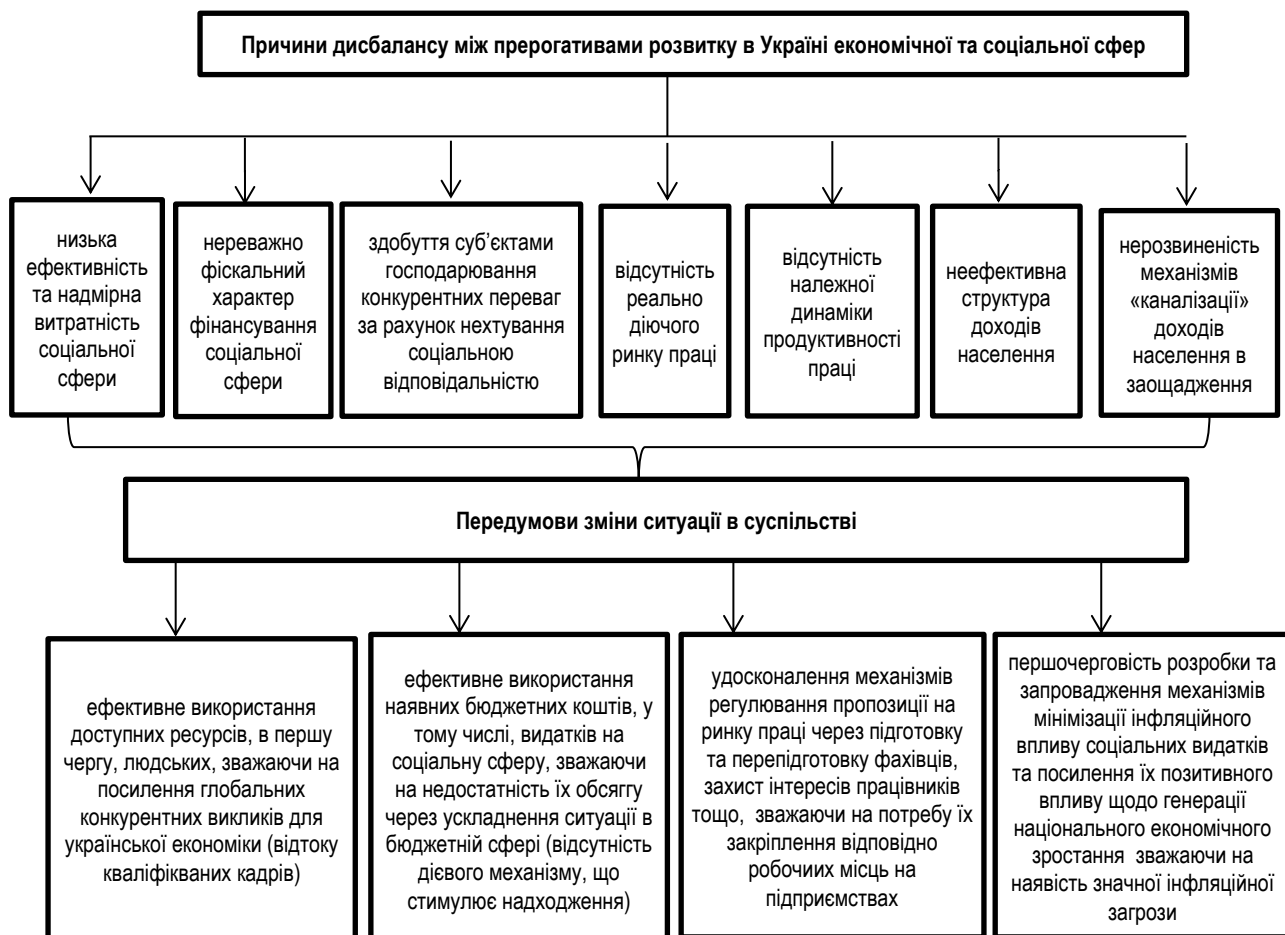

Рис. 3. Причини дисбалансу між прерогативами розвитку в Україні економічної та соціальної сфер і передумови його усунення
Джерело: розроблено автором

- нині в Україні склалися відповідні умови для переходу від розгляду соціальної політики як неминучого компромісу на шляху економічного зростання та ринкового реформування економіки – до усвідомлення її важливості, а в окремих напрямках – ключової ролі у формуванні новітніх конкурентних переваг національної економіки та забезпечення соціально-економічного розвитку країни. Це, в свою чергу, передбачає

своєрідне вбудовування соціальної політики, як одного з генераторів соціально-економічного розвитку України, в механізм її економічного розвитку, з одночасним збереженням та посиленням рівня її соціальної орієнтованості. Вирішити це завдання можна лише через суттєву модернізацію соціальної політики країни, що і буде предметом наших подальших досліджень.

Список літератури:

1. Володина Д. Модель потребителя будущего в теориях постиндустриального общества. Общество и экономика. 2010. № 9. С. 120-131.
2. Гальчинський А. Глобальні трансформації: концептуальні альтернативи. Методологічні аспекти: Наук. вид. Київ: Либідь, 2006. 312 с.
3. Гриценко А. А., Кирєєв С. І. Соціально-ринковий вибір в Україні: модель та реальність. *Трансформація моделі економіки України (ідеологія, протиріччя, перспективи)* / за ред. В. М. Гейця. Київ: Логос, 1999. С. 23–55.
4. Гришкін О. В. Соціалізація економіки України: теорія, методологія, перспективи: монографія. Дніпропетровськ: Пороги, 2005. 498 с.
5. Зайцев Ю. К. Соціалізація економіки України та системна трансформація суспільства: методологія і практика: монографія. Київ: КНЕУ, 2002. 188 с.
6. Кириленко Л. М. Необхідність, сутність та напрями соціальної орієнтації економічного розвитку. *Вісник Київського національного університету ім. Тараса Шевченка. Серія: Економіка*. 2014. №165. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/neobhidnist-sutnist-ta-napryami-sotsialnoyi-orientatsiyi-ekonomichnogo-rozvitku> (дата звернення: 12.02.2019).
7. Колот А. Діалектика економічного та соціального розвитку як предмет наукових досліджень. *Україна: аспекти праці*. 2011. №5. С. 3-8.
8. Колот А.М. Мифы социальной политики, или с чего следует начинать формирование новой модели. *Зеркало недели*. 2010. № 2(781). URL: <http://www.zn.ua/3000/3050/68293> (дата звернення: 15.06.2018).
9. Крупнік А. С. Соціально-захисна спрямованість державної соціальної політики в умовах трансформації українського суспільства: дис. ... канд. політ. наук: 25.00.04 / Одеська національна юридична академія. Одеса, 2002. 169 с.

10. Лібанова Е. Соціальні проблеми модернізації української економіки. *Демографія та соціальна економіка*. 2012. № 1 (17). С. 5–22.
11. Радченко О. В., Савченко І. Г. Ціннісний вимір соціальної відповідальності в демократичній державі : монографія. Харків : Вид-во ХНУВС, 2008. 200 с.
12. Рыбалкина О.А. Пропотребители и просьюмеры как носители потребительского спроса в постиндустриальной экономике. *Экономические науки*. 2011. №3 (76). С. 37-40.
13. Сімахова А.О. Еволюція підходів до трактування соціальної економіки у глобальному розумінні. *Вісник Дніпропетровського університету. Серія: Світове господарство і міжнародні економічні відносини*. 2017. Т. 25. Вип. 9. С. 80–89. URL: <http://dx.doi.org/10.15421/181707> (дата звернення: 18.12.2018).
14. Сімахова А.О. Сутність моделі соціальної економіки в глобальному аспекті. *Економічний вісник Запорізької державної інженерної академії*. 2017. Вип. 3 (09). С. 29–33.
15. Сімахова А.В. Соціалізація і мотивація економічних суб'єктів. *Економіка та держава*. 2009. №8. С. 56-58.
16. Соціальна економіка: навч. посіб. / [О.О.Беляєв (кер. авт. кол.), Є.Б.Ніколаєв (наук. ред.), А.В.Келічавий та ін.]. Київ: КНЕУ, 2014. 481 с.
17. Структурні реформи економіки : світовий досвід, інститути, стратегії для України : монографія / О. І. Амоша та ін. Тернопіль : Екон. думка : ТНЕУ, 2011. 323 с.

Yakhno T.P., PhD, Lviv University of Trade and Economics (Lviv, Ukraine)

Socialization of the economy and individualization of the consumer market as a necessary condition of national development.

The article identifies factors that force to accelerate the process of socialization of the economy in Ukraine, formed a chain of changes in society and the consumer market in the context of the formation and implementation of a request for a socially responsible product on the part of the consumer, identifies the reasons for the imbalance between the prerogatives of economic and social development in Ukraine areas and prerequisites for its elimination and identified priority areas of socialization of the Ukrainian economy, meaningfully correspond to the necessary conditions of The emergence of a postindustrial alliance and the formation of a postindustrial economy.

Keywords: *socialization, individualization, national economy, consumer market, post-industrial society, post-industrial economy, development*

Дата надходження до редакції: 26.01.2019 р.

ІДЕНТИФІКАЦІЯ ЧИННИКІВ КОМЕРЦІАЛІЗАЦІЇ ДІЯЛЬНОСТІ НАТУРАЛЬНИХ ГОСПОДАРСТВ В УКРАЇНІ

Коблянська Інна Ігорівна

кандидат економічних наук, доцент

Сумський національний аграрний університет (м. Суми, Україна)

ORCID: 0000-0002-7844-9786

koblianska@protonmail.com

Ведення натурального господарства в сільськогосподарській галузі є перешкодою на шляху ефективного розвитку галузі через неефективне використання ресурсів (передусім, праці та землі), створює загрози продовольчій безпеці через недостатнє гарантування якості та безпечності продукції у таких господарствах, а також є перешкодою на шляху сталого розвитку сільських територій через малий внесок натуральних господарств у розвиток локальної спільноти. З використанням методів порівняння та кореляційного аналізу у статті ідентифіковано структурні зрушення, що мали місце за десятирічний період (2008-2018 рр.) у приватному секторі з виробництва продовольства в Україні, а також визначено зв'язки між соціально-економічними параметрами розвитку сільських територій та особливостями ведення підсобного господарювання, зокрема, тенденціями комерціалізації/натуралізації діяльності господарств населення. Використовуючи кореляційний аналіз також визначено зв'язки між соціально-економічними умовами розвитку регіонів та особливостями ведення (комерціалізації/натуралізації) особистих селянських господарств, що фактично постають як форма підприємницької діяльності в приватному секторі сільськогосподарського виробництва. Отримані результати свідчать про необхідність вироблення системної політики, спрямованої на підтримку малого та середнього підприємництва в сільськогосподарській галузі.

Ключові слова: натуральне господарювання, господарства населення, комерціалізація діяльності агровиробників, структурні зрушення в сільському господарстві, особисті селянські господарства, підприємництво.

DOI: <https://doi.org/10.32845/bsnau.2019.2.4>

Вступ. Розвиток підприємницького середовища в сільській місцевості є однією з передумов соціально-економічного відродження сільських територій, забезпечення розвитку локальних спільнот відповідно до принципів сталості. Потужний потенціал розвитку підприємництва закладений у масивному прошарку дрібних агровиробників – господарств населення, що виробляють майже половину валового обсягу продукції сільського господарства. Виробляючи значну частку продукції кінцевого споживання, такі господарські форми постають як основа забезпечення продовольчої безпеки. Практикуючи традиційні для місцевості способи (та культури) ведення сільськогосподарської діяльності, вони виступають запорукою збереження природно-ресурсного потенціалу місцевості, зберігачами історичних традицій та культури господарювання. У цьому полягають важливі соціо-еколого-економічні функції таких господарств. З іншого боку, така господарська діяльність має, переважно, натуральний характер (адже більша частина продукції використовується для забезпечення власних потреб у продовольстві, і це прямо передбачено чинним законодавством, зокрема, законом (Про особисте, 2003). В умовах ринкових та інституційних трансформацій в аграрній сфері, що з відкриттям ринку землі набудуть нового змісту та більш інтенсивного характеру, постає питання про подальше майбутнє «господарств населення»: зникнення, збереження існуючої форми чи комерціалізація успішних господарств з утворенням повноцінних підприємницьких одиниць? Очевидно, що найбільш логічним є останній шлях розвитку, адже саме це, власне, і було головною метою аграрної реформи, розпочатої ще наприкінці минулого століття. З цих позицій, актуальним та своєчасним є вивчення тенденцій розвитку господарств населення за умов ринкових трансформацій, ідентифікація чинників, що мають вплив на процеси комерціалізації (чи навпаки, натуралізації) їхньої діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Ризики

поширення натуральної форми господарювання з точки зору продовольчої безпеки, суспільної ефективності виробництва та розвитку сільських територій детально досліджені у працях вчених та науковців ЄС (Buchенrieder, 2009; Fritzsche, 2010; Alexandri, 2015; Davidova, 2014; Forgács, 2012; Jędrzejczak-Gas, 2018) і, зокрема, охоплюють такі: низька ефективність використання ресурсів, низька технологічність та безпечність продукції, малий внесок у розвиток локальних спільнот, неформальна зайнятість та ін. Необхідність подолання проблеми існування та поширення натурального господарювання, зокрема, через запровадження заходів із комерціалізації діяльності таких господарств, є одним із завдань політики сільського розвитку ЄС (Council Regulation, 2005). Водночас, пропонуються й інші потенційні напрями трансформації натуральних господарств: через їхню інтеграцію у ринково-орієнтовані господарства більшого масштабу або ж збереження існуючого статусу-кво (головним чином через соціальну, культурну та екологічну функцію господарств) (Davidova, 2011). Деякі інструменти в рамках окреслених напрямів були запроваджені у ЄС (European Parliament, 2013) і очевидним, за результатами імплементації цих заходів є те, що у даному питанні немає універсального вірного рішення. В основі формування дієвої політики, спрямованої на подолання проблеми поширення натурального господарювання, повинно бути вивчення причин та мотивів, які визначають залучення населення до ведення такої форми господарювання, а відповідно, й її комерціалізації.

Причини утворення та поширення такого явища як натуральне господарювання досі остаточно не з'ясовані (Buchенrieder, 2009). В окремих дослідженнях (Fredriksson et al., 2016) вказується, що потреба у веденні натурального господарства зростає у міру збільшення економічного навантаження на одного працюючого члена господарства, тоді як альтернативний (позафермовий) дохід скорочує потребу у

натуральному споживанні та дозволяє збільшити обсяг продукції, що продається на ринку (Fredriksson et al., 2016; Csata, 2018), а отже – є чинником комерціалізації діяльності господарства. Давідова С. відзначає, що така форма господарювання є наслідком ринкової недосконалості, але, разом із тим, можуть бути виділені ринково-орієнтовані натуральні ферми та натурально-орієнтовані ферми ('market-oriented subsistence farmers' and 'subsistence-oriented farmers'). Перші мають сильну мотивацію виробляти на ринок, а залишки споживають, вони більше реагують на ринкові та політичні сигнали (Davidova, 2011, p. 505).

Однією з причин збереження натуральних господарств є ментальність, зокрема, пануюча недовіра населення до формальних інституцій та необхідність створення «запасу міцності», що має убезпечити людину від бідності в умовах неналежної державної системи гарантування добробуту (World Bank, 2016, p. 27). Узагальнюючи результати досліджень вчених щодо даної проблеми в Угорщині, Молдові, Румунії (Giurca, 2008; Alexandri, 2015; Forgács, 2012; Fritsch, 2010) слід підкреслити, що загальною проблемою є морально-етична основа ведення натурального господарства у напівлегальній формі, яка полягає у намаганні уникнути оподаткування і використанні для цього наявних можливостей, уникненні відповідальності за розвиток громади, патерналістських настроїв, що також характерно й для України (Строченко та Коблянська, 2016). Серед причин розповсюдження натурального господарювання саме у східноєвропейському просторі можна виділити історико-культурні, зумовлені пануванням соціалістичного устрою. Зокрема, недосконалість відносин (неповнота трансформаційних звершень) щодо розпорядження земельними ділянками, які були передані у приватну власність, породжує проблему натуралізації сільськогосподарської діяльності в приватному секторі. Так, Лерман З. відзначає, що здійснення розпаювання та приватизації земельних ділянок повинно йти рука об руку із забезпеченням вільного руху прав на ці земельні ділянки (продаж, оренда), підкреслюючи, що це є необхідною умовою ефективних реформ земельних відносин у постсоціалістичних країнах (Lerman, 2002). Разом із тим, не всі країни здійснили ці перетворення своєчасно (Lerman, 2012), зокрема, й Україна.

Зрештою, перераховані вище – це чинники зовнішнього характеру, сформовані загальними історико-культурними, організаційно-політичними та соціально-економічними умовами. Водночас, існує й ряд внутрішніх чинників, які визначають схильність людини (землевласника) до тієї чи іншої форми використання належної йому земельної ділянки. Ці чинники включають, серед іншого, такі: вік, рівень освіти, психологічні особливості та ін. Залежно від цих факторів у роботі (Buchenrieder et al., 2009) виділено такі типи власників натуральних господарств як сільські пенсіонери, фермери, сільські диверсифікатори, сільські початківці; змодельовано різні політичні стратегії, спрямовані на підвищення ефективності господарювання, релевантні для кожного з типів власників. Поєднуючи в єдиному контексті зовнішні фактори та внутрішні особливості власників домогосподарств, Давідова С. виокремлює такі типи фермерів: фермери, вимушені вести натуральне господарювання через ринкову недосконалість та нерозвинену мережу соціального захисту, для яких напівнатуральне господарювання є стратегією вирішення цих проблем; фермери з частковою зайнятістю, що отримують доходи й з інших джерел; напівнатуральні фермери за власним

вибором, для яких така діяльність також і хобі, певний стиль життя (Davidova, 2011, p. 505). Незважаючи на певні відмінності наведених підходів, вчені є спільними у тому, що натуральні господарства – це гетерогенна група власників ферм з різною мотивацією та ступенем схильності до сільського господарства, що визначає складність знаходження однозначних ефективних та дієвих заходів політичного регулювання (Buchenrieder, 2009; Davidova, 2014).

З огляду на масштаби поширення натурального господарювання в Україні та ризики подальшого ігнорування цієї проблеми в площині політичних рішень щодо сільського господарства та розвитку сільських територій, а також відсутність досліджень у вітчизняному науковому просторі (окремі аспекти даної проблеми досліджено у (Строченко та Коблянська, 2016; Strochenko et al., 2017), соціально-економічні та правові проблеми функціонування ОСГ досліджено у працях (Свиноус, 2009; Мішенін та ін., 2011; Маренич, 2016), виникає об'єктивна необхідність вивчення факторів, що мають вплив на збереження та поширення практик натурального господарювання, а також ідентифікації чинників, що справляють позитивний вплив на комерціалізацію діяльності господарств населення, як основного виробника агропродукції кінцевого споживання в країні. Це визначає **мету даного дослідження** та, на наш погляд, повинно закласти основу для формування дієвої політики, спрямованої на структурні зрушення в сільськогосподарському виробництві та сільській економіці відповідно до умов сьогодення: євроінтеграції, експансії України на світовому агропродовольчому ринку, ринкових перетворень та ін.

Методи дослідження. Для проведення дослідження використано офіційні статистичні дані Державної служби статистики України. На основі порівняння змін основних параметрів, що характеризують сільськогосподарську діяльність господарств у часі, досліджуються структурні зрушення у приватногосподарському секторі сільськогосподарської галузі країни. З використанням методу кореляції проаналізовано як зв'язок соціально-економічних параметрів розвитку сільської місцевості із особливостями ведення підсобного господарювання за десятирічний період 2008-2018, так і вивчено зв'язок характерних рис практик особистого селянського господарювання та особливостей регіонального контексту.

Виклад основного матеріалу. Передусім, слід прокоментувати поширеність такого явища як натуральне господарювання в Україні. Станом на початок 2019 року в Україні налічувалось 8175,8 тис. домогосподарств населення, що тією чи іншою мірою пов'язані з веденням сільськогосподарського виробництва (ідентифіковані як особисті підсобні господарства). Для ілюстрації масштабності (поширеності) цього явища зазначимо, що це більш ніж половина – 55 % від загальної чисельності домогосподарств в країні (Основні, 2018; Соціально-демографічні, 2018). Сукупно господарства населення, до складу яких, за методологією Державної служби статистики України віднесено домогосподарства, що здійснюють сільськогосподарську діяльність як з метою самозабезпечення продуктами харчування, так і з метою виробництва товарної сільськогосподарської продукції (домогосподарства у сільській місцевості, домогосподарства у міській місцевості, а також фізичних осіб – суб'єктів підприємницької діяльності, які провадять свою діяльність у галузі сільського господарства без створення юридичної особи (Про затвердження, 2015). Господарства населення **у 2018 р. виробили**

41,24 % продукції сільського господарства в Україні (для порівняння – фермерські господарства – лише трохи більше 7%). При цьому, господарства населення є, фактично основним виробником такої продовольчої продукції як картопля, культури овочеві та баштанні продовольчі (92%), культури плодів, ягідні та виноград (79,74%), продукції тваринництва, зокрема молока (73,14 %), вовни (87,5 %) та іншої продукції тваринництва, у тому числі меду (98 % за даними 2017 р.). Господарства населення забезпечують більш ніж третину загального виробництва м'яса (36,14 %), а також значну частку виробництва яєць (44,83%) (Сільське, 2018). Цим визначається їхня вагом роль у забезпеченні населення продовольством та гарантуванні продовольчої безпеки.

Відповідно до типології, запропонованої у (Davidova, 2014), сформований в Україні клас малих виробників продовольства – «господарства населення» - фактично провадить

натуральну форму ведення господарювання. Підтвердженням тому є те, що за даними 2018 р., для вирощування продукції лише для власних потреб у середньому використовується 20,7 % земельної площі у міських господарствах, тоді як для власних потреб і на продаж – лише 1,3 %. У сільській місцевості для вирощування продукції лише для власних потреб відводиться в середньому 15,7 % земельної площі господарства, тоді як для власних потреб і на продаж – в середньому 10,0 % (Основні, 2018). Дані про розподіл земельної площі використовуємо через відсутність достовірних оцінок щодо обсягу та частки продукції, яка реалізується господарствами на ринку.

З огляду на поширеність практик натурального господарювання, дослідимо причини та масштаби функціонування підсобних господарств в Україні. Першочергово прокоментуємо загальні тенденції динаміки показників щодо їхньої діяльності у сільських та міських поселеннях (табл. 1).

Таблиця 1 – Профіль особистих підсобних господарств у сільських та міських поселеннях, 2008/2018 рр. (розраховано за даними Державної служби статистики України <http://www.ukrstat.gov.ua/>)

Показник	Розміщені у сільських населених пунктах		Розміщені у міських населених пунктах	
	2008 р.	2018 р.	2008 р.	2018 р.
Кількість домогосподарств, тис. од.	5334,2	4873,6	11864,8	10061,3
Середній розмір, осіб	2,74	2,67	2,54	2,54
Частка домогосподарств, де немає працюючих осіб, %	50,2	44,2	28,9	31,2
Середня кількість працюючих у розрахунку на одне домогосподарство, осіб	0,8	0,9	1,2	1,1
Коефіцієнт економічного навантаження на працюючого члена господарства, разів	3,41	3,01	2,09	2,30
Частка витрат на продовольчі товари, у грошових витратах, %	55,4	44,60	49,6	49,80
Частка оплати праці та доходу від підприємницької діяльності та самозайнятості у сукупних ресурсах, %	36,4	47,00	61,4	67,30
Особисті підсобні господарства, що мають земельні ділянки, тис. од.	5262,6	4799,8	4454,7	3376,0
Частка домогосподарств, що мають земельні ділянки, %	98,66	98,49	37,55	33,55
Середній розмір земельної ділянки, соток	314,3	292,1	21,1	46,9
Частка домогосподарств, що утримують худобу, птицю і бджіл, %	80,9	76,0	9,2	8,1
Розподіл земельної площі за видом її використання домогосподарством (серед домогосподарств, які мають земельні ділянки і використовують їх за напрямом), %				
для вирощування продукції лише для власних потреб	13	15,7	42,3	20,7
для вирощування продукції для власних потреб і на продаж	16,4	10,0	3,9	1,3
здається в оренду	69,6	73,2	52,8	77,3
лише для відпочинку	0	0,0	0,2	0,1
тільки почали освоювати та ін.	1	1,1	0,8	0,6

Отже, як видно з наведених у табл. 1 даних, має місце скорочення кількості як домогосподарств загалом, так і особистих підсобних господарств у сільській та міській місцевостях. Особливо відмітним при цьому є зниження частки останніх у міських поселеннях (на 4,0%). При цьому відбувається зменшення середнього розміру земельної ділянки домогосподарства у сільській місцевості (на 22,2 соток), але майже двократне збільшення середнього розміру ділянки міського домогосподарства. Скорочується питома вага домогосподарств, що утримують худобу, птицю і бджіл в сільських та міських поселеннях; сільські домогосподарства стають більш натуралізованими (за часткою земельної площі, що відводиться для вирощування продукції для власних потреб), зменшуючи частку площ під виробництвом продукції і на продаж також. Останнє справедливо й для міських домогосподарств-власників земельних ділянок, які, на додачу, суттєво (у більш ніж 2 рази) скоротили питому вагу земельної площі, відведеної для самозабезпечення продовольством. Відмітною для сільських та міських господарств є тенденція до здавання земельних ділянок в оренду. Це, в свою чергу, є одним із шляхів

подолання натуралізації господарської діяльності (European Parliament, 2013).

Разом із тим, міські домогосподарства не є показовими в сенсі трансформації натурального господарювання у ринково-орієнтовані форми. Передусім, через традиції ведення підсобного господарювання в міських населених пунктах з метою, першочергово, задоволення власних потреб у продовольстві та відпочинку, а з іншого боку – через невеликий розмір земельних ділянок. Тож далі дослідимо, які чинники є важливими з точки зору сприяння ринковим трансформаціям натуральних господарств населення у сільській місцевості (табл. 2).

Отже, як свідчать результати проведених розрахунків (табл. 2) та наявні статистичні дані (табл.1), загальна тенденція щодо скорочення кількості підсобних домогосподарств у сільській місцевості, що мають земельні ділянки, тісно та позитивно корелює зі зменшенням середнього розміру домогосподарства (0,9), зменшенням частки домогосподарств, де немає працюючих осіб (0,64) та скороченням коефіцієнту еко-

номічного навантаження на одного працюючого у господарстві (0,6). Також зниження частки витрат на продовольчі товари у грошових витратах домогосподарства посередньо, але позитивно корелює із кількістю підсобних господарств, що мають земельні ділянки (0,53). Збільшення частки активного доходу в сукупних ресурсах домогосподарства також пов'язане зі зменшенням кількості домогосподарств, що мають земельні ділянки. Але найбільший вплив на їхню кількість

має зниження загальної кількості сільських домогосподарств (1,0), тобто депопуляція сільської місцевості). Тому дослідимо вплив чинників на поширеність таких підсобних господарств. Зі зростанням середньої кількості працюючих в середньому в господарстві знижується питома вага домогосподарств, що мають земельні ділянки (-0,44).

Таблиця 2 - Результати кореляційного аналізу зв'язку характеристик ведення підсобних господарств у сільських поселеннях із соціально-економічними умовами розвитку сільських поселень, 2008-2018 (розраховано за даними Державної служби статистики України <http://www.ukrstat.gov.ua/>)

Показник / Показник	Кількість домогосподарств, тис. од.	Середній розмір, осіб	Частка домогосподарств, де немає працюючих осіб, %	Середня кількість працюючих у родину на одне домогосподарство	Коефіцієнт економічного навантаження на працюючого члена домогосподарства	Частка витрат на продовольчі товари, у грошових витратах, %	Частка оплати праці та доходу від підприємницької діяльності та інших підприємств, що мають земельні ділянки, %	Частка домогосподарств, що мають земельні ділянки, %	Середній розмір земельної ділянки, соток	Частка домогосподарств, що утримують худобу, птицю і бджіл, %	
Кількість підсобних господарств, що мають земельні ділянки, тис. од.	1,00	0,90	0,64	-0,35	0,60	0,53	-0,54	1,00	0,47	0,19	0,62
Частка домогосподарств, що мають земельні ділянки, %	0,38	0,56	0,28	-0,44	0,33	-0,24	-0,13	0,47	1,00	0,62	0,67
Середній розмір земельної ділянки, соток	0,13	0,26	0,39	-0,48	0,51	-0,41	-0,01	0,19	0,62	1,00	0,55
Частка домогосподарств, що утримують худобу, птицю і бджіл, %	0,58	0,67	0,71	-0,66	0,63	0,17	-0,54	0,62	0,67	0,55	1,00
Розподіл земельної площі за видом її використання домогосподарством, %:											
для вирощування продукції лише для власних потреб	-0,87	-0,77	-0,59	0,41	-0,67	-0,37	0,45	-0,88	-0,49	-0,52	-0,61
для вирощування продукції для власних потреб і на продаж	0,68	0,66	0,64	-0,56	0,74	0,45	-0,69	0,69	0,41	0,55	0,69
здається в оренду	-0,29	-0,31	-0,59	0,63	-0,70	-0,36	0,70	-0,29	-0,17	-0,49	-0,53
тільки почали освоювати та інше	-0,11	-0,26	0,43	-0,41	0,51	-0,11	0,00	-0,12	-0,19	0,30	-0,15

Середній розмір земельної ділянки позитивно, хоча посередньо пов'язаний із питомою вагою домогосподарств, що мають земельні ділянки (0,62), і є тим нижчим, чим більшою є кількість працюючих у середньому в господарстві (-0,48), а також більшою частка витрат на продовольчі товари у грошових витратах господарства (-0,41). Також середній розмір земельної ділянки позитивно та посередньо пов'язаний із коефіцієнтом економічного навантаження: чим він менший, тим меншим є розмір земельної ділянки (0,51).

Поширеність такого явища як утримання у підсобному господарстві худоби, тісно та позитивно корелює з середнім розміром господарства (0,67) та часткою домогосподарств, де немає працюючих осіб (0,71), тоді як зі збільшенням середньої кількості працюючих – схильність до ведення тваринницької діяльності зменшується (-0,66). Це ж справедливо й для збільшення частки активного доходу у сукупних ресурсах домогосподарства (-0,54). Зі зменшенням економічного навантаження поширеність тваринницької діяльності також зменшується (0,63).

Важливою характеристикою домогосподарства, що має земельну ділянку, є спосіб її використання. Тож, зі зменшенням середнього розміру домогосподарства збільшується частка площі, що використовується для забезпечення власних потреб у продовольстві (-0,77). Це є справедливим і щодо кількості домогосподарств, в яких немає працюючих (-0,59) і коефіцієнту економічного навантаження (-0,67). Зі зменшенням частки витрат на продовольчі товари у грошових витратах (що можна трактувати як зростання грошових доходів) господарства, домогосподарства використовують земельну площу більшою мірою для забезпечення власних потреб у

продовольстві (-0,37) та здають в оренду (-0,36). Також тісним та позитивним є зв'язок між коефіцієнтом економічного навантаження та спрямуванням площі для вирощування продукції у тому числі й на продаж (0,74). Середня кількість працюючих позитивно, але посередньо корелює із використанням земельної площі для здавання в оренду (0,63), забезпечення власних потреб у продовольстві (0,41), але обернено – із використанням її для вирощування продукції, у тому числі й на продаж (-0,56). Отже, підкреслимо, що комерціалізація діяльності підсобних господарств тісно пов'язана:

– із часткою господарств, де немає працюючих – чим меншою є ця частка, тим менш ринково активними є господарства (0,64);

– із коефіцієнтом економічного навантаження – чим він є більшим, тим більш активною є ринкова діяльність господарства (0,74);

– із рівнем витрат на продовольство у грошових витратах – чим вищим він є тим більш ринково орієнтованим є господарство (0,45);

– із середньою кількістю працюючих в господарстві – чим вища їх кількість, тим менш ринково активним є господарство (-0,56);

– із часткою активного доходу у сукупних ресурсах (чим вищою вона є, тим менш ринково активним є господарство -0,69).

Отже, сільські підсобні господарства, що використовують земельну ділянку більшою мірою для вирощування продукції для власних потреб і на продаж – це господарства непрацюючих осіб. У випадку поживлення соціально-економі-

чної ситуації (більші можливості для зайнятості) домогосподарства спрямовують земельні ділянки для забезпечення власних потреб у продовольстві та здають їх в оренду.

Зрештою, дослідимо яким чином соціально-економічні чинники розвитку регіонів позначаються на діяльності та розвиткові особистих селянських господарств – певної легальної форми ведення сільськогосподарської діяльності домогосподарством, що також включає й продаж продуктів продовольства (Табл. 3).

Коментуючи результати розрахунків (Табл. 3), слід підкреслити, що кількість ОСГ тісно пов'язана із кількістю сільських домогосподарств у регіонах (0,89). Разом із тим, це не є справедливим щодо площ ОСГ: зі збільшенням частки сільських домогосподарств загальна площа ОСГ зменшується (-0,28), тобто зі зростанням їх кількості та питомої ваги, розміри зменшуються. Кількість ОСГ буде вищою у тих регіонах, де середній розмір господарства є більшим (0,5) (що характерно для сільської місцевості). ОСГ – це, переважно, господарства, що утримують худобу і птицю (0,84). Скоріше,

вони створюються у тих регіонах, де вищою є середня кількість працюючих у одному господарстві (0,55). Цікавим є те, що зі зростанням рівня безробіття кількість ОСГ буде скорочуватись, тобто ця діяльність не сприймається як належна альтернатива заробітку (-0,54), а скоріше як часткова зайнятість. У регіонах, де кількість господарств, в яких немає жодного працюючого, є вищою, загальна площа, зайнята ОСГ, буде вищою (0,37), це справедливо і щодо кількості міських домогосподарств (0,43). При цьому площі ОСГ більшою мірою спрямовуються для товарного виробництва зі збільшенням рівня урбанізації, а також кількістю домогосподарств, де немає жодного працюючого (0,46). У цьому випадку ці площі формуються за рахунок орендованих земель (0,66 та 0,56, відповідно). Кількість ОСГ, як зазначено вище, корелює із кількістю господарств, що утримують худобу, птицю і бджіл (0,84). Причому за зростання кількості таких господарств, площі ОСГ спрямовуються на обслуговування житлового будинку (0,79) та ведення особистого селянського господарства (0,53), але виводяться із товарного виробництва (-0,33) та орендних відносин (-0,46).

Таблиця 3 – Результати кореляційного аналізу зв'язку параметрів, що характеризують ведення особистих селянських господарств із соціально-економічними умовами розвитку регіонів, 2008-2018 (розраховано за даними Державної служби статистики України <http://www.ukrstat.gov.ua/>)

Показник/ Показник	Кількість особистих селянських господарств, тис. од.	Площа земельних ділянок ОСГ, тис. га	у т.ч. для будівництва й обслуговування житлового будинку, господарських	для ведення особистого селянського господарства	для ведення товарного сільськогосподарського виробництва	з них узятих в оренду
Кількість домогосподарств, що розміщені у міських населених пунктах, тис. од.	-0,14	0,43	-0,11	-0,18	0,57	0,66
Кількість домогосподарств, що розміщені у сільських населених пунктах, тис. од.	0,89	0,27	0,86	0,46	-0,11	-0,24
Питома вага домогосподарств, що розташовані у сільських населених пунктах, %	0,59	-0,28	0,54	0,39	-0,61	-0,74
Середній розмір домогосподарства, осіб	0,50	0,04	0,44	0,42	-0,27	-0,46
Кількість домогосподарств, що мають земельні ділянки, тис. од.	0,29	0,29	0,32	0,00	0,26	0,31
Кількість домогосподарств, які утримують худобу, птицю і бджіл, тис. од.	0,84	0,08	0,79	0,53	-0,33	-0,46
Кількість домогосподарств, де немає жодного працюючого, тис. од.	-0,09	0,37	-0,01	-0,11	0,46	0,56
Середня кількість працюючих у розрахунку на одне господарство, осіб	0,55	0,03	0,39	0,08	-0,11	-0,18
Коефіцієнт економічного навантаження на одного працюючого, разів	-0,20	-0,01	-0,04	0,38	-0,19	-0,29
Рівень економічної активності у віці 15-70 років, %	-0,28	-0,16	-0,29	-0,62	0,21	0,28
Рівень безробіття населення у відсотках до економічно активного населення 15-70 років, %	-0,54	-0,32	-0,48	-0,22	-0,12	-0,03
Частка неформально зайнятого населення відносно кількості зайнятого населення, %	0,01	-0,14	0,05	0,03	-0,18	-0,34

Висновки. Отже, результати проведеного дослідження свідчать про те, що наразі в Україні має місце зниження кількості домогосподарств, що задіяні в сільськогосподарському виробництві як для самозабезпечення продовольством, так і з метою виробництва продукції для продажу. Причому має місце не лише абсолютне скорочення кількості таких господарств, але зниження їх питомої ваги у загальній кількості домогосподарств, тобто знижується поширеність цього явища. Фактично, мають місце «природні» структурні зрушення в цьому секторі, про можливість яких наголошено у роботі (Buchenrieder et al. 2009). Разом із тим, слід звернути увагу на характер цих структурних зрушень: з огляду на вияв-

лені чинники комерціалізації (натуралізації) діяльності підсобних господарств в сільській місцевості, має місце поступове зникнення індивідуалізованого сільськогосподарського виробництва із відведенням сільськогосподарських земель у користування крупним агровиробникам. У цьому криється загроза ефективному розвитку сільських територій та сільськогосподарської галузі, адже саме індивідуальні форми господарювання розглядаються як основа для розвитку ефективного сільського господарства в ринковій економіці (Lerman, 2002), а становлення такої моделі господарювання в Україні, власне, було головною метою здійснюваної вже майже 20 років земельно-аграрної реформи. Тож, не зменшуючи важли-

вості розв'язання проблеми ведення напівлегального натурального господарювання, слід звернути увагу на інший аспект даної проблеми - відсутність стратегії підтримки становлення моделі індивідуального фермерства, що має протидіяти ризикам індустріалізованого агровиробництва. Адже, як свідчать результати проведеного аналізу, у випадку пошавлення економічної активності в сільській території (периферійних територіях), матиме місце зникнення класу приватних малих агровиробників. У цьому криються ризики забезпечення продовольчої безпеки, адже саме ці структури виробляють основну частину продукції споживчого кошика.

Слід також наголосити на тому, що для розробки політичних заходів, які мали би сприяти розвитку приватних фе-

рмерських господарств з наявного числа ринково-орієнтованих господарств населення, необхідними є більш глибокі спеціальні дослідження, спрямовані на визначення мотивів та чинників, що визначають схильність особи конкретного віку, в конкретній місцевості, сформованого стилю життя, до продовження натурального господарювання чи комерціалізації виробничої діяльності господарства. Це може становити предмет подальших досліджень у цій сфері.

Подяки. Публікація підготовлена в рамках виконання науково-дослідної роботи молодих вчених «Формування механізму реалізації інтегрованого територіального управління в умовах переходу до сталого розвитку» (№ 0117U006534) за рахунок бюджетних коштів Міністерства освіти і науки України.

Список літератури:

1. Маренич Т. Г. Трансформація особистих селянських господарств у підприємницької структури. *Вісник Харківського національного технічного університету сільського господарства імені Петра Василенка*. 2016. Вип. 174. С. 24-34. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vkhdusg_2016_174_5
2. Мішенін Є. В., Косодій Р.П., Бутенко В.М. Соціально-економічні та фінансові проблеми сталого сільського розвитку: монографія. Суми: ТОВ «ТД Папірус», 2011. 334 с.
3. Основні сільськогосподарські характеристики домогосподарств у сільській місцевості: статистичний збірник (за 2008-2018 рр.). URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
4. Про затвердження Методологічних положень з організації державних статистичних спостережень зі статистики рослинництва: Наказ Державної служби статистики України від 28.12.2015 № 370. (за станом на 12.07.2019). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0370832-15/print>
5. Про особисте селянське господарство : Закон України від 15.05.2003 № 742-IV (за станом на 20.07.2019). URL: <http://zakon.rada.gov.ua/go/742-15>.
6. Свиноус, І. В. Теоретико-методологічні проблеми ототожнювання понять «особисте селянське господарство» та «суб'єкт підприємницької діяльності». *Актуальні проблеми розвитку економіки регіону*. 2009. Вип. 5, т. 2. С. 158–163.
7. Сільське господарство України: статистичний збірник (за 2009-2018 рр.). URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
8. Соціально-демографічні характеристики домогосподарств України (за 2009-2018 рр.). URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
9. Строченко Н.І., Коблянська І.І. Сутнісно-організаційні трансформації господарювання на селі як основа сталого сільського розвитку в Україні. *Маркетинг і менеджмент інновацій*. 2016. № 3. С. 293-308.
10. Buchenrieder, Gertrud & Fritzs, Jana & Wegener, Stefan & Curtiss, Jarmila & Gomez y Paloma, Sergio, 2009. "Semi-subsistence farm households and the non-farm rural economy - Perspectives and challenges," 111th Seminar, June 26-27, 2009, Canterbury, UK 52804, European Association of Agricultural Economists. <https://www.researchgate.net/publication/46472310>
11. Davidova, S. (2011). Semi-Subsistence Farming: An Elusive Concept Posing Thorny Policy Questions. *Journal of Agricultural Economics*, 62(3), 503–524. <https://doi.org/10.1111/j.1477-9552.2011.00313.x>
12. Davidova, S. (2014). Small and Semi-subsistence Farms in the EU: Significance and Development Paths. *EuroChoices*, 13(1), 5–9. <https://doi.org/10.1111/1746-692X.12043>
13. EUROPEAN PARLIAMENT (2013) Semi-subsistence farming: value and directions of development. Davidova S., Bailey A., Dwyer J., Gorton M., Thomson K. URL: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/etudes/join/2013/495861/ -IPOL-AGRI_ET\(2013\)495861_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/etudes/join/2013/495861/ -IPOL-AGRI_ET(2013)495861_EN.pdf) (доступно 19.01. 2019).
14. Fredriksson L., Bailey A., Davidova S., Gorton M. and Traikova D. (2016). Pathways to Commercialisation of Semi-Subsistence Farms: Lessons Learnt from Rural Transformation in Central and Eastern European Countries. The Food and Agriculture Organization (FAO) of the United Nations. URL: <http://www.fao.org/3/a-bp145e.pdf> . (доступно 15.01.2019).
15. Jędrzejczak-Gas, J. (2018). Self-employment as a Form of Entrepreneurship Development in Rural Areas in Poland. In *International Scientific Days 2018. Towards Productive, Sustainable and Resilient Global Agriculture and Food Systems: Proceedings*. Wolters Kluwer ČR, Prague. <https://doi.org/10.15414/isd2018.s5.03>
16. Strochenko, N., Koblianska I., & Markova, O. Structural Transformations in Agriculture as Necessary Condition for Sustainable Rural Development in Ukraine. *Journal of Advanced Research in Law and Economics*. 2017. Volume VIII, Spring, 1(23). P. 237 – 249. DOI: 10.14505/jarle.v8.1(23).27.
17. Alexandri, C., Luca, L., & Kevorchian, C. (2015). Subsistence Economy and Food Security – The Case of Rural Households from Romania. *Procedia Economics and Finance*, 22, 672–680. [https://doi.org/10.1016/S2212-5671\(15\)00282-8](https://doi.org/10.1016/S2212-5671(15)00282-8)
18. Forgács, C. (2012). Semi-subsistence farming situation and policy – the example of Hungary. *Applied Studies In Agribusiness And Commerce*, 6(1–2), 143–148. <https://doi.org/10.19041/Apstract/2012/1-2/20>
19. Fritzs, J., Wegener S., Buchenrieder G., Curtiss J., Gomez Y Paloma S., Burrell A. (2010). Economic Prospects for Semi-subsistence Farm Households in EU New Member States. The European Commission's science and knowledge service. URL:

<http://publications.jrc.ec.europa.eu/repository/bitstream/JRC58621/jrc58621.pdf> - (доступно 12.01.2019).

20. Lerman, Zvi. (2012). Land reform and farm performance in Europe and Central Asia: a 20 year perspective. Discussion Papers 120260, Hebrew University of Jerusalem, Department of Agricultural Economics and Management.

21. Lerman, Zvi. (2002). Land Policies and Evolving Farm Structures in Transition Countries. DOI: [10.1596/1813-9450-2794](https://doi.org/10.1596/1813-9450-2794)

22. Csata, A. (2018). Analysis of Accessing Rural Development Funds. *Acta Universitatis Sapientiae, Economics and Business*, 6(1), 113–134. <https://doi.org/10.1515/eb-2018-0006>

23. Giurca, D. (2008) Semi-Subsistence Farming – Prospects for the Small Romanian Farmer to Choose between a “Way of Living” or Efficiency,” *Agricultural Economics and Rural Development, Institute of Agricultural Economics*. vol. 5(3-4). P. 215-230. URL: ftp://www.ipe.ro/RePEc/iag/iag_pdf/AERD0804_215-230.pdf (доступно 12.01.2019).

24. Council Regulation (EC) No 1698/2005 of 20 September 2005 on support for rural development by the European Agricultural Fund for Rural Development (EAFRD) URL: <http://data.europa.eu/eli/reg/2005/1698/2011-12-21> (доступно 12.01.2019).

References:

1. Marenych, T.G. (2016). Transformatsiia osobystykh selianskykh gospodarstv u pidpriemnytski struktury [Transformation of private farms in business structure]. *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho tekhnichnoho universytetu silskoho gospodarstva imeni Petra Vasylenka* [Bulletin of the Kharkiv National Technical University of Agriculture named after Peter Vasylenko]. Vol. 174. P. 24-34. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vkhdtusg_2016_174_5

2. Mishenin, Ye. V., Kosodii, R.P., Butenko V.M. (2011). Sotsialno-ekonomichni ta finansovi problemy staloho silskoho rozvytku [Socio-economic and financial problems of sustainable rural development]. Sumy, TOV «TD Papirus». [in Ukrainian].

3. Osnovni silskohospodarski kharakterystyky domohospodarstv u silskii mistsevosti. (2008-2018). [The main agricultural characteristics of rural households]. The State Statistics Service of Ukraine. Retrieved from: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

4. Pro zatverdzhennia Metodolohichnykh polozhen z orhanizatsii derzhavnykh statystychnykh sposterezhen zi statystyky roslynnytstva [decree of The State Statistics Service of Ukraine On Approval of Methodological Provisions on the Organization of State Statistical Surveys on Crop Statistics] # 370 from 28.12.2015. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0370832-15/print>

5. Pro osobyste selianske gospodarstvo: Zakon Ukrainy vid 15.05.2003 r. # 742-IV [Law of Ukraine On Personal Peasant Farm from 15th of May 2003 year # 742-IV]. Retrieved from: <http://zakon.rada.gov.ua/go/742-15>. [in Ukrainian].

6. Svnynous, I. V. (2009). Teoretyko-metodolohichni problemy ototozhniuvannia poniat «osobyste selianske gospodarstvo» ta «sub'iekt pidpriemnytskoi diialnosti» [Theoretical and methodological problems equate the concepts of "personal peasant economy" and "business entity"] *Aktualni problemy rozvytku ekonomiky rehionu* [Actual problems of region's economy]. Vol. 5. Is. 2. P. 158–163. [in Ukrainian].

7. Silske gospodarstvo Ukrainy: statystychnyi zbirnyk (za 2009-2018 rr.) [Agriculture of Ukraine: statistical collection (for 2009-2018) The State Statistics Service of Ukraine]. Retrieved from: <http://www.ukrstat.gov.ua>

8. Sotsialno-demografichni kharakterystyky domohospodarstv Ukrainy» Statystychnyi zbirnyk (2009-2018 rr.) [Social and Demographic Characteristics of Households of Ukraine: statistical collection (2009-2018)]. The State Statistics Service of Ukraine. Retrieved from: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

9. Strochenko, N.I., Koblianska, I.I. (2016). Sutnisno-orhanizatsiini transformatsii gospodarivannia na seli yak osnova staloho silskoho rozvytku v Ukraini. [Essential and Organizational Transformations of Economy Management in the Countryside as the Basis of Sustainable Rural Development in Ukraine]. *Marketynh i menedzhment innovatsii*. [Marketing and management of innovations]. Vol.3. P. 293-308.

10. Buchenrieder, Gertrud & Fritsch, Jana & Wegener, Stefan & Curtiss, Jarmila & Gomez y Paloma, Sergio. (2009). Semi-subsistence farm households and the non-farm rural economy - Perspectives and challenges. 111th Seminar, June 26-27, 2009, Canterbury, UK 52804, European Association of Agricultural Economists. <https://www.researchgate.net/publication/46472310>

11. Davidova, S. (2011). Semi-Subsistence Farming: An Elusive Concept Posing Thorny Policy Questions. *Journal of Agricultural Economics*, 62(3), 503–524. <https://doi.org/10.1111/j.1477-9552.2011.00313.x>

12. Davidova, S. (2014). Small and Semi-subsistence Farms in the EU: Significance and Development Paths. *EuroChoices*, 13(1), 5–9. <https://doi.org/10.1111/1746-692X.12043>

13. European Parliament. (2013). Semi-subsistence farming: value and directions of development. Davidova S., Bailey A., Dwyer J., Gorton M., Thomson K. URL: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/etudes/join/2013/495861/-IPOL-AGRI_ET\(2013\)495861_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/etudes/join/2013/495861/-IPOL-AGRI_ET(2013)495861_EN.pdf) (accessed 19.01. 2019).

14. Fredriksson L., Bailey A., Davidova S., Gorton M., Traikova D. (2016). Pathways to Commercialisation of Semi-Subsistence Farms: Lessons Learnt from Rural Transformation in Central and Eastern European Countries. The Food and Agriculture Organization (FAO) of the United Nations. URL: <http://www.fao.org/3/a-bp145e.pdf> . (accessed 15.01.2019).

15. Jędrzejczak-Gas, J. (2018). Self-employment as a Form of Entrepreneurship Development in Rural Areas in Poland. In *International Scientific Days 2018. Towards Productive, Sustainable and Resilient Global Agriculture and Food Systems: Proceedings*. Wolters Kluwer ČR, Prague. <https://doi.org/10.15414/isd2018.s5.03>

16. Strochenko, N., Koblianska I., & Markova, O. Structural Transformations in Agriculture as Necessary Condition for Sustainable Rural Development in Ukraine. *Journal of Advanced Research in Law and Economics*. 2017. Volume VIII, Spring, 1(23). P. 237 – 249. DOI: 10.14505/jarle.v8.1(23).27.

17. Alexandri, C., Luca, L., & Kevorchian, C. (2015). Subsistence Economy and Food Security – The Case of Rural Households from Romania. *Procedia Economics and Finance*, 22, 672–680. [https://doi.org/10.1016/S2212-5671\(15\)00282-8](https://doi.org/10.1016/S2212-5671(15)00282-8)

18. Forgács, C. (2012). Semi-subsistence farming situation and policy – the example of Hungary. *Applied Studies In Agribusiness And Commerce*, 6(1–2), 143–148. <https://doi.org/10.19041/Apstract/2012/1-2/20>
19. Fritsch J., Wegener S., Buchenrieder G., Curtiss J., Gomez Y Paloma S., Burrell A. (2010). Economic Prospects for Semi-subsistence Farm Households in EU New Member States. The European Commission's science and knowledge service. URL: <http://publications.jrc.ec.europa.eu/repository/bitstream/JRC58621/jrc58621.pdf> (accessed 12.01.2019).
20. Lerman, Zvi. (2012). Land reform and farm performance in Europe and Central Asia: a 20 year perspective. Discussion Papers 120260, Hebrew University of Jerusalem, Department of Agricultural Economics and Management.
21. Lerman, Zvi. (2002). Land Policies and Evolving Farm Structures in Transition Countries. DOI: [10.1596/1813-9450-2794](https://doi.org/10.1596/1813-9450-2794)
22. Csata, A. (2018). Analysis of Accessing Rural Development Funds. *Acta Universitatis Sapientiae, Economics and Business*, 6(1), 113–134. <https://doi.org/10.1515/eb-2018-0006>
23. Giurca, D. (2008) Semi-Subsistence Farming – Prospects for the Small Romanian Farmer to Choose between a “Way of Living” or Efficiency,” *Agricultural Economics and Rural Development*, Institute of Agricultural Economics. vol. 5(3-4). P. 215-230. URL: ftp://www.ipe.ro/RePEc/iag/iag_pdf/AERD0804_215-230.pdf (accessed 12.01.2019).
24. Council Regulation (EC) No 1698/2005 of 20 September 2005 on support for rural development by the European Agricultural Fund for Rural Development (EAFRD) URL: <http://data.europa.eu/eli/reg/2005/1698/2011-12-21> (accessed 12.01.2019).

Koblianska I. I., PhD, Associate Professor, Sumy National Agrarian University (Sumy, Ukraine)

Identification of factors for the subsistence farms commercialization in Ukraine

More than half (55%) of the total number of households in Ukraine are in one way or another related to agricultural production (identified legally as household plots). Aggregate households in 2018 produced 41.24% of gross agricultural production (for comparison - farmers - just over 7%). This determines their crucial role in providing the population with food and guaranteeing country's food security. However, for the most part, household plots are production units classified as subsistence farms.

The risks of the spread of subsistence farming in terms of food security, social efficiency of rural production and development have been extensively explored in the works of EU researchers and hold true as well for the Ukrainian context: low resource use efficiency, low technology and product safety, low contribution to community development, informal employment, etc. Under these circumstances, determining the right strategy for the further development of this form of business is the key to effective development of the agricultural sector, rural areas and the national economy as a whole. An effective policy aimed at overcoming the SF path dependence in Ukraine should study the rationale, reasons and motives that determine the involvement of the people in conducting this form of farming. This constitutes the main aim of the research.

Research method is analytical logic based on official national statistics underpinned by the comparative and correlation analysis. Based on a comparison of changes in the basic parameters characterizing the agricultural activity of household plots over time, structural changes in the agricultural sector of the country are identified. Applying the correlation analysis, the relationship between the trends and the main characteristics of agricultural activity of households in regions as well as socio-economic conditions of regions development is investigated. The correlation analysis is also used to identify the relationships between socio-economic dynamics in rural settlements and tendencies of household plots' development during 2008-2018.

The comparative analysis (2018/2008) shows that there is a reduction in the number of households in Ukraine in general, as well as of household plots in rural areas. The share of households keeping livestock, poultry and bees in rural and urban settlements is reduced; rural households are becoming more oriented on subsistence farming (by the proportion of land allocated for cultivation for their own needs), reducing the proportion of land used for commercial aim.

The results of correlation analysis show that for rural settlements the commercialization of households is closely linked to: the proportion of households without workers - the smaller this share is, the less commercialized the farms are (0.64); the coefficient of economic burden - the higher it is, the more intensive is the market activity of the households (0.74); the share of food expenditure in all expenditures - the higher it is, the more market oriented the household is (0.45); the average number of employees in the household - the higher it is, the less market-driven the farm is (-0.56); the share of active income in aggregate resources (the higher it is, the less market active is the household -0.69).

Results, obtained for personal peasant households (PPH) show that they are rather developed in regions where the average number of employees in one household is higher (0.55). It is interesting that as the unemployment rate increases, the number of PPHs will decline, meaning that this activity is not perceived as a proper alternative to a full day engagement (-0.54), but rather as part-time employment. In regions where the number of households without a single worker is higher, the total area occupied by PPHs will be higher (0.37), this is also true in the case of urban households (0.43). At the same time, the area of PPH is more directed to commodity production with increasing level of urbanization, as well as with increase in the number of households where there are no workers (0.46). In this case, these areas are formed through rented land (0.66 and 0.56, respectively). The number of PPHs correlates with the number of livestock, poultry and bee holdings (0.84). Moreover, with the increase in the number of such farms, PPH areas are allocated for the maintenance of a dwelling house (0.79) and conduct of personal peasant farming (0.53), but are eliminated from commodity production (-0.33) and rental relations (-0.46).

To sum up, one should emphasize that nowadays there is a decrease in the extension of households involved in agricultural production both for food self-sufficiency and for the production of products for sale in Ukraine. There are "natural" structural shifts in the sector, highlighted by Buchenrieder et al. (2009). At the same time, it is necessary to pay attention to the nature of these structural changes. In the context of the need to tackle the problem of subsistence farming, one should pay attention to another aspect of this problem - the lack of a strategy to support the establishment of a model of individual farming, which must counteract the risks of industrialized agri-production. After all, as the results of the analysis show, in the case of a revival of economic activity in rural areas

(peripheral territories) as a result of the implementation of social policy measures, there will be a disappearance of the class of private small agricultural producers. This poses risks to food security, as it is these structures that make up the bulk of consumer basket products.

Keywords: *subsistence farming, households, commercialization of agricultural producers, structural changes in agriculture, personal peasant farms, entrepreneurship.*

Дата надходження до редакції: 29.01.2018 р.

RESEARCH ON THE APPLICATION OF MOBILE E-COMMERCE IN ECOTOURISM

Zhang Lianfeng

Teacher, PhD student

Sumy National Agrarian University (Sumy, Ukraine)

Henan Institute of Science and Technology (Henan, China)

ORCID 0000-0002-0017-7151

1014291570@qq.com

Tourism is a comprehensive industry with strong relevance which has a profound connection with many industries of the national economy. As a coordinated result between human being and nature, ecotourism is being loved by more and more people. It has huge developing potentiality. Research on ecotourism can also promote ecological protection and sustainable development of the economy, which is an effective way to realize the harmonious development of economy and ecology. Due to the wide area, growing of self-help tour mode, the traditional e-Commerce is difficult to manage and provide suitable service in entire course of a tour. Tourists are most concerned about how to obtain information in the process of tourism, collect evidence in a timely manner, ensure the safety of them, improve service quality and meet personal satisfaction. Mobile E-Commerce is an expansion of E-Commerce with using portable wireless devices, and Mobile E-Commerce can provide personal service at any time in any place through wireless net. Mobile E-Commerce makes it possible that e-Commerce move with movable people. This article analyzes the necessities and superiorities of Mobile E-Commerce in ecotourism. Mobile E-Commerce can realize mobile information management, mobile marketing, mobile consumer relationship management etc. in ecotourism. First, the application of mobile e-commerce in ecotourism is investigated and evaluated with PEST analysis method. Then, through the analysis of Specific application mode of mobile e-commerce in ecotourism. Finally, it concludes that tourism is the most suitable product for mobile e-commerce, and the combination of the two can better promote the development of ecotourism and improve economic benefits.

Key words: Tourism, Ecotourism, E-commerce, Mobile E-commerce, Tourism E-Commerce, Management

DOI: <https://doi.org/10.32845/bsnau.2019.2.5>.

1 Introduction

With the people's health importance growing as a way of recreation, ecotourism has become the fashion pursuit of tourism. Advantage of mobile e-business is obviously in development of ecotourism. With the current mobile Internet technology matures, mobile e-commerce applied to the whole process of ecotourism resources can bring vitality to the development of ecotourism.

With the continuous development of the tourism industry, APP service platforms for tourism have begun to appear. Intelligent terminals can provide tourists with information services anytime and anywhere and We usher in the era of smart tourism. Tourism APP is a mobile application that can provide users with travel product booking, information query, mobile payment, positioning, navigation and other travel service functions, which can meet users' travel consumption anytime and anywhere.

There are different versions in China's APP market. The existing tourism apps include reservation, tour guide, sharing and tools. Scholars' research on tourism apps mainly focuses on the level of type classification, information service quality and application technology design. In terms of application technology and technical evaluation of tourism apps, Li li (2014) introduced the main content and functions of the current urban tourism APP, including GPS navigation and map guidance, scenic spot introduction and route design, product recommendation and review. Liu DanYao (2015) took the android system as the platform to design and implement five functional modules, including the main interface, travel notes, destination, personal center and search, in the travel guide APP.

Shen Hong (2014) divided tourism apps into comprehensive service apps that provide more service types and more comprehensive contents and single service apps that focus on single service functions according to the number of service types that tourism apps can provide. Likyoung (2014) introduced the UTAUT model into the research on user acceptance behavior of

mobile tourism APP, combined the characteristics of mobile information technology and tourism service, added individual innovation and perceived risk, and constructed the user acceptance behavior model of mobile tourism APP. As can be seen from the literature review, there are relatively few studies on the application of tourism from the perspective of ecotourism and user experience. With the development of rural tourism and leisure tourism, mobile e-commerce should study the application of mobile e-commerce in eco-tourism from the perspective of users and combination with the characteristics of ecotourism.

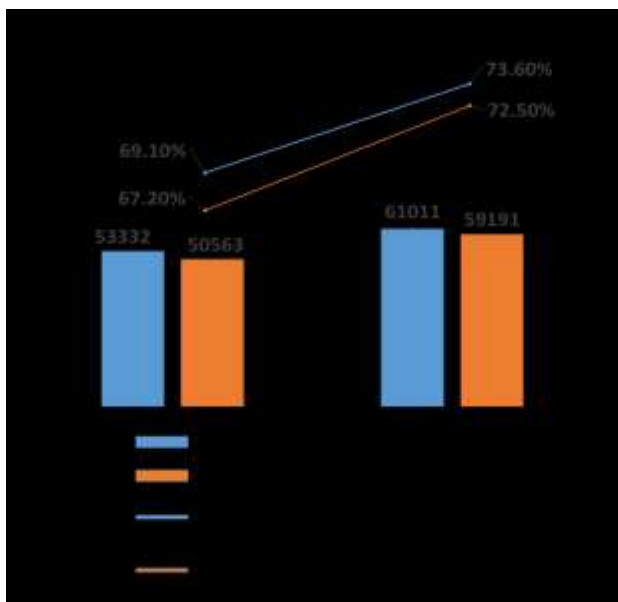
Ecotourism, as a kind of human activity based on nature, is being favored by more and more people. With the development of ecological parks and ecological resources, ecotourism develops rapidly. However, due to the feature of ecotourism including natural and diverse terrain, environmental learning motivation, environmental protection behavior requirements and the continuous development of self-service tourism mode, traditional e-commerce is difficult to provide appropriate services to meet the various needs of ecotourism. At the same time, mobile e-commerce, as a new form of e-commerce, is more and more favored by tourism users due to its own advantages.

2 Review of Literature

2.1 The development of E-commerce

The rapid development of e-commerce in China is mainly reflected in the following aspects: the market scale continues to grow, the industrial support continues to improve, the pace of online and offline integration is accelerated, and the pace of cross-border e-commerce is accelerated.[1] According to the 43rd statistical report on the development of Internet in China, by the end of 2018, the number of shopping users in China will reach 610 million, with an annual growth rate of 14.4% and the usage rate of Internet users 73.6%.[2] After the rapid development of the network consumer market has gradually entered the stage of upgrading the quality of the development, supply and demand at

both ends of the "double upgrade" is becoming a new round of driving force for industry growth. On the supply side, the integration of online and offline resources is accelerated, and new models such as social e-commerce and quality e-commerce are constantly enriching consumption scenarios, driving the transformation and upgrading of the retail industry. On the demand side, the trend of consumption upgrading remains unchanged and the characteristics of consumption stratification become increasingly prominent.

Network shopping, mobile shopping user scale and usage rate

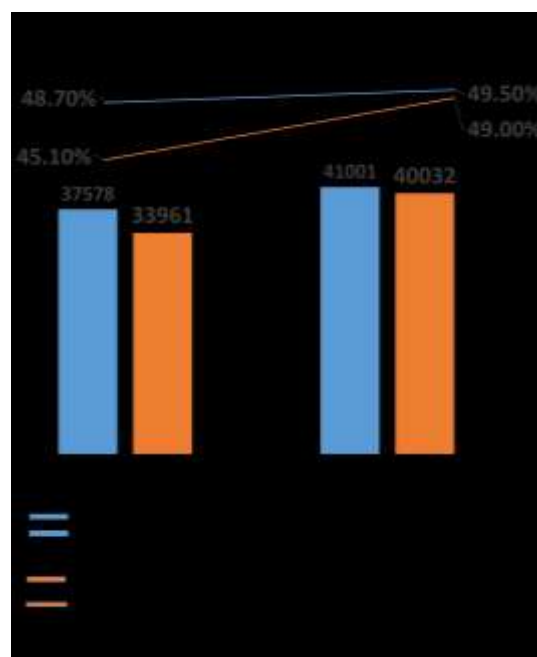
2.2 The development of e-commerce in Tourism

There are five main stages in the development of tourism e-commerce in China. The first stage is the beginning stage; The second stage is the initial stage, which is marked by the establishment of Ctrip.com and combines network technology with traditional tourism to form a new business model. The third stage is the development stage, marked by the listing of Ctrip.com in the United States, which is the turning point of the rapid development of China's tourism e-commerce service level. The fourth stage is the improvement stage, which solves the bottleneck of online payment with the emergence of Alipay and WeChat. The fifth stage is the new exploration stage. With the rise of mobile online tourism platforms, WAP and APP are used to realize the interactive connection of tourism products and services. [3]

According to the statistics of the national tourism administration on the number of tourists in the first half of 2018, the number of domestic tourists was 2.826 billion, an increase of 11.4% over the previous year, the number of inbound tourists was 69.23 million, an increase of 0.4% over the previous year, and the number of outbound tourists reached 71.31 million, an increase of 15% over the previous year. [4] The number of domestic tourists accounted for more than 90 percent of the total number of tourists. Tourism revenue reached 2.45 trillion Yuan in the first half. Thus it can be seen that tourism e-commerce is being accepted by more and more people, and there is still a lot of room for the development potential of tourism e-commerce.

Tourism e-commerce is a business system centered on network, based on tourism information base and electronic commercial bank, using the most advanced electronic means to operate tourism and its distribution system [5]. Tourism e-commerce

is the use of advanced technology in the tourism industry for a variety of trading activities. Tourism e-commerce is one of the important contents of tourism management information system. Tourism e-commerce is characterized by integration, vivid image, personalization, low operating cost, wide range of users, no time and space restrictions, and closer relationship between suppliers and consumers than traditional business model. The characteristics of tourism products determine that tourism is one of the most suitable industries for the development of e-commerce. E-commerce has changed the traditional tourism mode, promote the development of ecological tourism. China's tourism e-commerce sites from 1996 began to appear, at present, have certain ability of tourist information website has more than 5000, more than 300 professional tourism website, mainly including regional website, professional web sites and web portal travel channel [6]. Although e-commerce has only been used in the tourism industry for a few years, its development momentum is very strong. As of December 2018, the number of online travel booking users reached 410 million, up 34.23 million from the end of 2017, a growth rate of 9.1%. The proportion of Internet users who booked air tickets, hotels, train tickets and travel and vacation products online was 27.5 percent, 30.3 percent, 42.7 percent and 14.5 percent, respectively. Among them, the user scale of booking tourism and vacation products grows the fastest, with a growth rate of 35.5%.

User scale and usage rate of online travel booking and mobile online travel booking

So developing tourism e-commerce can improve the competitiveness of ecotourism, prosper market, and promote the standardization of ecotourism industry.

2.3 Research progress of ecotourism

Compared with traditional mass tourism, ecotourism strives to achieve a sustainable balance among economic interests, social culture and environment. Ecotourism is a tourism system generated under the guidance of "sustainable development". Ecotourism is characterized by frugality and environmental protection [7]. In essence, it requires tourists and tourism to be responsible for the environment so as to protect tourism resources.

The environmental protection of ecotourism runs through all aspects of tourism. Ecotourism has a professional, and high scientific and cultural connotation. It is reflect the strong professional requirement in tourist facilities, tourism projects, the design and management of tourist routes. It is require visitors quickly return to nature, spiritual enjoyment and satisfaction. Ecotourism inspire and promote awareness of the tourists to love and protect nature, and consciously to protect the environment. Ecotourists are tourists of a higher level who have the ability to appreciate, explore and understand nature and local culture [8].

In order to have competitive advantages in the global tourism market, it is very important that the tourism planning in the network era should be integrated with the planning of information technology. Many new technologies are converging Web pages, Internet, APP and GIS technologies [9]. They are playing an important role in the ecotourism and tourism e-commerce system. The convergence of technologies will improve services in the travel market, making it possible to publish, share on the Internet. This fully explained important influence of the Internet technology to the traveling e-commerce system. The integration of various new technologies, such as Web, GIS technology, XML business Web page design technology, virtual reality, special security guarantee of network business transaction and strong link network integrated open system, is an important technical support platform for ecotourism e-commerce [10].

Although the traditional ecotourism operation mode can solve the service mode of small and medium-sized group tourism, it still lags behind the powerful international competitors. Contemporary tourism needs to meet the diversified needs and individual needs of tourists in the information age with broad historical vision. Ecotourism mobile e-commerce centering on mobile Internet emerges at the right moment, providing more and more ecotourism customers with personalized, more choices, more preferential prices and efficient mobile services of green tourism products. The e-commerce network of mobile ecotourism consists of green transportation suppliers, green hotel suppliers, green hotel suppliers, local travel agencies, tourist destination travel agencies and online environmental educated tourists, etc. The entire business process includes providing information to eco-travelers, booking travel deals, providing green services at the destination, and all necessary payments. Eco-tourism mobile e-commerce system is indeed a cooperative body of business organizations that constitute the tourism value chain based on the network and it has a broad prospect of development [11].

In addition to the entry of ecotourism products into the mobile Internet and the establishment of their own home page or APP, measures should be taken to attract botanists, birders, wildlife enthusiasts, butterfly enthusiasts, photographers and other visitors with special interests, and strive to be included in the ecotourism related websites. While giving full play to the advantages of the traditional travel agency-centered ecotourism service mode, the new technology is utilized to carry out the marketing of

the mobile e-commerce mode of ecotourism centering on the mobile Internet. The combination of the two is bound to become the mode of operation of ecotourism in the future, in order to adapt to the critical period of ecological tourism and conform to the second wave of e-commerce, strive to achieve the sustainable development of tourism, and promote China's tourism to realize the grand goal of leaping from a world tourism power to a world tourism power.

3 Results and discussion

3.1 Analysis between Ecotourism and Mobile E-commerce based on PEST

A good macro environment is the premise for the establishment and development of tourism. It is the basic condition for the survival and development of tourism in a country or region. Therefore, we use PEST analysis to analyze the Politics, Economy, Society and Technology in the tourism industry in the application of mobile e-commerce in Ecotourism.

(1) Political

China's tourism has experienced the initial stage, the development period, the expansion period and the upgrading period, from the past small tourism, medium tourism into the era of big tourism. With the promotion of the national "Belt and Road" initiative, beautiful rural construction and other measures, the future tourism investment environment continues to improve. At the national level: first of all, the views of the «State Council of the CPC Central Committee on the implementation of the Rural Revitalization Strategy explicitly» put forward the "implementation of quality projects for leisure agriculture and Ecotourism, and the creation of a number of demonstration villages and towns with characteristic co-tourism and excellent routes." To create green eco-environmental protection of eco-tourism industry chain. Secondly, the «3th five-year Plan for Tourism Development» issued by the State Council also requires that "through the development of rural tourism, the development of leisure agriculture and Ecotourism should be promoted. 2018 China's beautiful rural leisure tourism promotion activities to promote leisure agriculture and rural tourism boutique attractions to the whole society And put forward to base on leisure agriculture and rural tourism high-quality project, carry out leisure agriculture and rural tourism upgrade action. Ecotourism is ushered in a strategic opportunity period of transformation and upgrading in the new era. At the regional level: the State Council issued incorporated tourism into the planning, providing better policy support for the rapid development of tourism in cities. At the same time, it also provides a broader platform for the development and expansion of tourism industry

(2) Economic

The rapid development of the economy is the foundation and prerequisite for the development of tourism. The GDP in 2018 was 90.03 trillion Yuan, an increase of 6.6% over 2017. With the rise of GDP, residents' income will also increase. And when residents' income increases, people's spending on tourism will also increase.

Characterization data of China's economic growth and Ecotourism development from 2010 to 2018
(Unit: hundred million Yuan)

Year	Ecotourism income	Gross regional income
2010	4.67	48.27
2011	5.53	50.01
2012	4.58	50.71
2013	7.39	73.93
2014	8.43	75.71
2015	7.89	80.63
2016	8.15	81.60
2017	8.89	84.46
2018	9.03	90.03

Source: China Statistical Yearbook

As can be seen from the chart, the development of ecotourism has a significant role in promoting economic growth. While the country vigorously implements the construction of a conservation-oriented society and an environment-friendly society, tourism plays a significant role in promoting GDP growth. At the same time, the development of the economic brings vitality to the development of tourism, and provides a good economic basis for the development of tourism.

(3) Society

With the acceleration of urbanization, the rapid economic growth and the continuous development of tourism have played a great role in promoting. China's urbanization is in a period of accelerated development. The fast-paced way of life has brought great pressure to people. More and more people will choose to return to natural life and enjoy the fun of nature. The rapid development of science and technology, but also promote the convenient means of travel. Various holidays and holidays in China have also become boosters of tourism development, and the State Council has drawn up a series of holidays, giving people more leisure time. For example: mid-Autumn Festival, Dragon Boat Festival, National Day, Spring Festival, etc.

(4) Technology

Science and technology is a double-edged sword, the development of tourism can't be separated from the support of science and technology. In the information age, scientific information technology brings more opportunities to the development of tourism. At the same time, the invention and application of more software make it convenient for people to search for tourism information, and inject new vitality into the development of tourism. In terms of education, there are 2000 universities across the country that specialize in tourism management. There are also many universities in China, so as to cultivate more tourism. Elite talents, for the high-quality and rapid development of China's tourism industry to provide the protection of talents.

China has solid basic network resources. In recent years, the number of apps has surged, and the scale of fiber broadband users has become larger. The development of cloud computing, big data and 5G and other technologies has brought great vitality to the tourism industry.

3.2 Specific application mode of mobile e-commerce in ecotourism

Through into the specific characteristics of ecotourism, the effective integration of e-commerce and ecological tourism development activities, from mobile electronic commerce throughout the range of application in the development of ecological tourism, the first is to provide mobile information service to tourists. Then it is in the process of participation in ecotourism, tourists can through own mobile terminal, and gets some services

related to their own position, such as mobile tour guide and navigation services. Of course, in this process, the elements of the tourists to participate in tourism activities are also rich, and to provide tourists with corresponding navigation and security assistance service, Thus promoting the convenience of the whole tourism activities.

In the whole process of ecotourism development, the use of mobile e-commerce model can improve the marketing management, to achieve targeted customer marketing. Of course, with the continuous enrichment and improvement of mobile payment functions, the use of mobile banking or other mobile payment means simplifies the financial activities of the whole ecotourism activities and improves the development efficiency of ecotourism. And want to be in the process of ecological tourism development, good application of the electronic commerce mode, you need to fully prepare technology research and development and application, such as wireless application technology, IP technology and Bluetooth technology, and in the customer management work, want to combine the application of mobile e-commerce, build a new mode of customer relationship, improve the application efficiency.

In addition, it is necessary to actively contact mobile operators to build a mobile e-commerce platform model that meets the needs of the entire ecological tourism construction, and improve the e-commerce model by innovating the characteristics of tourism business, so as to improve the overall operating efficiency of enterprises. At present, there are three application modes of mobile e-commerce in ecotourism: first, large enterprises supported by mobile service providers based on wireless and Internet technologies; second, PDA devices of destination tourism companies; third, small and medium-sized tourism enterprises based on SMS. It is hoped that the adoption of new business models will lead to greater popularity of ecotourism.

4 Conclusion

While the economy is developing rapidly, it has brought good development opportunities to Ecotourism. This paper takes Ecotourism as the research object and uses the econometric method to analyze and study the relationship between the relationship between the development of mobile e-commerce and the growth of ecotourism and draws the following conclusions:

4.1 Play the leading role of the government

Because the government has a considerable advantage in possession of information resources, it is the hub of various market information, distribution center, therefore, the government should further strengthen the role of information guide, integrate various resources, speeding up the ecological tourism mobile e-commerce standard system construction, encoding standard, tourism information resources classification and related technical

standards, establishing database of national ecological tourism resources, so the whole industry can get a quick update and information transfer, realize the tourism resources sharing. We will accelerate the integration of national and provincial tourism resources and establish a comprehensive information service platform for national and regional tourism mobile e-commerce. It guides and influences the strategic orientation of enterprises in various links of mobile e-commerce, effectively allocates the resources of mobile business market, and thus drives the sound development of the whole industry.

4.2 Build a specialized ecotourism application

It is particularly important to develop ecotourism mobile e-commerce and establish featured tourism websites and ecotourism apps. The application of ecotourism is personalized, humanized and internationalized, which are the three directions of the application of ecotourism. The ecotourism application should establish a tourist information base, including the name, age, occupation, hobbies, income, residence and previous consumption records of tourists in the company. At the same time, a characteristic tourism application should also establish a good customer relationship system, using the interactive network to build up a communication platform between tourism enterprises and customers [7]. The establishment of such a humanized platform is conducive to understanding customer needs and reflecting humanistic care. On the one hand, ecotourism enterprises can adjust the price of ecotourism products and open up tourism routes according to the demand. On the other hand, the unique natural

scenery, historical landscape and local customs of each region are attracting a large number of tourists at home and abroad. As the application of ecotourism, international standards or established business language should be used to provide information as far as possible. Make it a business platform of tourism facing the world and serving the whole world.

4.3 Enhance network security awareness

Ecotourism enterprises should strictly implement the national provisions on information network security, improve information network transaction security organizations and regulations, and ensure the reliable operation of the network [9]. The implementation of information network security and confidentiality education, enhance their security awareness, improve the technical level of network security protection, prevent the occurrence of leaks, prevent "hacker attack", protect the privacy and property security of Internet users, so that the Internet users have confidence in network security, only in this way it is easier to carry out tourism e-commerce

Based on the current mobile e-commerce model in the ecotourism development in the process of concrete application situation, we can see that the advantages of application of this model is able to adapt to the rapid development of ecotourism, and to provide the whole tourism electronic commerce development the new space, at the same time in the process, it can not only realize the efficient utilization of ecotourism resources, more adapt to and meet the specific requirements of consumers.

References:

- [1] Zhuang Li. Problems and countermeasures of e-commerce development in China [J]. Value engineering, 2019 (5): p36-38.
- [2] The 43rd statistical report on the development of Internet in China, CNNIC <http://www.cnnic.net.cn> 2019(5)
- [3] Li Yanpeng. Research on the development status and countermeasures of China's tourism e-commerce [J]. Modern business industry, 2019(5): 44-45.
- [4] The statistics of the national tourism administration on the number of tourists. <https://www.mct.gov.cn> 2019(5)
- [5] Ye Xiongying, Zhou Zengyu. On the Poyang lake ecotourism e-commerce website planning. Old building, 2011(11)
- [6] Xiongying Ye, Zengyu Zhou. Analysis of the current situation and strategy selection of ecotourism e-commerce in Poyang lake, Old building, 2010(9)
- [7] Wang Hairong, Han Fuli. Research on the development of mobile e-commerce in Heilongjiang province. Journal of social sciences, LiaMuSi university, 2017(6)
- [8] Tong shen. Thoughts on the construction of hainan eco-tourism under the background of mobile Internet. Modernization of shopping malls, 2018 (10)
- [9] Jinjin wan, Run sha. Ecotourism and tourism e-commerce, Middle school geography teaching ,2004(9)
- [10] Weijun Liang. Application analysis of mobile e-commerce in ecotourism, technology and society ,2004(9)
- [11] Lingbing Guo. Research on the application mode of mobile e-commerce in ecotourism, Central south forestry college ,2005(7)
- [12] Peng Jiang. Research on the application mode of mobile e-commerce in Zhejiang tea garden eco-tourism, Fujian tea industry , 2016(7)
- [13] Li ,W M; Zhong YD. An initial Study on the Chinese Application Model E-commerce in ecotourism. Conference Article, 2016 (7)
- [14] Zhu Ruonan. Study on user experience evaluation of tourism e-commerce APP [J]. Science and technology & management, 2016(6).110-112
- [15] Shen Hong. Tourism application research of smart tourism background smartphone APP [D]. Fujian: Fujian normal university, 2014.
- [16] Huang sheng. Research on user experience APP design [D]. Xi 'an: Xi 'An university of science and technology.2103
- [17] Dickinson JE, Filimonau V, Cherrett T, Davies N, Hibbert JF, NorgateView Lift-share using mobile apps in tourism: The role of trust, sense of community and existing lift-share practices. Transportation Research Part D: Transport and Environment Volume 61, June 2018, Pages 397-405

Дата надходження до редакції: 24.01.2019 р.

НАПРЯМИ ПІДВИЩЕННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ПРИВАБЛИВОСТІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

Вашечко Юлія Валеріївна

аспірантка

Харківський національний аграрний університет ім. В.В. Докучаєва (м. Харків, Україна)

ORCID0000-0001-6582-9272

yakushuna@gmail.com

Досліджено, що основними напрямками підвищення інвестиційної привабливості сільськогосподарських підприємств є врахування логістичних, територіальних особливостей та природно-кліматичних умов. Встановлено, що віддаленість від обласного центру, як найбільшого ринку збуту сільськогосподарської продукції, а також віддаленість від крупних центрів переробки продукції впливає на формування інвестиційної привабливості окремих видів сільськогосподарської продукції. Виявлено тісний взаємозв'язок між природно-сільськогосподарським районуванням та обсягом виробничих витрат на 1 га с.-г. угідь, як індикатора інвестиційної привабливості окремих видів сільськогосподарської продукції.

Ключові слова: виробничі витрати, інвестиції, інвестиційна привабливість, логістика, природно-сільськогосподарське районування, сільськогосподарські підприємства.

DOI: <https://doi.org/10.32845/bsnau.2019.2.6>.

Постановка проблеми. Оздоровлення української економіки, оновлення виробничих потужностей, ринкової та соціальної інфраструктури неможливе без вкладання капіталу та активізації інвестиційних процесів. Сьогодні українські підприємства відчувають інвестиційний голод, який є суттєвою перепорою на шляху до економічного зростання. Неприятливий інвестиційний клімат країни віддзеркалюються на низькій інвестиційній привабливості окремих підприємств та галузей економіки. Але, навіть умовах сформованого інвестиційного клімату в державі, інвестиційна привабливість окремих сільськогосподарських підприємств в цілому і окремих галузей сільськогосподарського виробництва, при інших рівних умовах, може змінюватися в залежності від факторів, що впливають на інвестиційну привабливість. Це питання стає особливо актуальним у зв'язку з тим, що левова частка інвестицій в сільське господарство здійснюється за рахунок власних коштів товаровиробників. Тому, дуже важливим як з наукової, так і з практичної точок зору є дослідження напрямів підвищення інвестиційної привабливості сільськогосподарських підприємств, які можуть бути мобілізовані за рахунок їх власних зусиль в умовах сформованого інвестиційного клімату в державі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми підвищення інвестиційної привабливості аграрної галузі та сільськогосподарських підприємств постійно знаходяться у центрі уваги вчених-економістів. Питанням підвищення інвестиційної привабливості присвячені праці таких вчених як І.І. Вінченко [1], С.О. Гуткевич [2], О.І. Гуроров [3], М.І. Кісіль [4], П.М. Майданевич [5] та інших. В той же час у науковій літературі залишаються недостатньо висвітленими питання підвищення інвестиційної привабливості сільськогосподарських підприємств з урахуванням логістичних, територіальних особливостей та природно-сільськогосподарського районування.

Метою статті є пошук шляхів підвищення інвестиційної привабливості сільськогосподарських підприємств з урахуванням територіальних особливостей.

Виклад основного матеріалу дослідження. На формування інвестиційної привабливості сільськогосподарських підприємств впливає ряд специфічних факторів. Сільське господарство, як особлива галузь економіки, відрізняються підвищеним рівнем ризику недоотримання

прибутку у зв'язку з впливом факторів природного, кліматичного та територіального характеру. Кожний інвестиційний проект має конкретну спрямованість і з найбільшою ефективністю може бути реалізований у тих регіонах, де для цього є найкращі умови. Через це важливу роль у процесі обґрунтування стратегії інвестиційної діяльності підприємства відіграє оцінка територіальних та логістичних особливостей, природно-кліматичних умов, наявності необхідної інфраструктури та потенційних центрів збуту та переробки продукції.

Що є більш інвестиційно привабливим - виробництво молока, цукрових буряків, соняшнику чи зернових? Постає зустрічне питання, в якому саме районі буде вироблятися дана продукція, в якій природно-кліматичній зоні, віддаленість чи наближеність підприємства до міста, де зосереджені переробні підприємства. Через великий обсяг логістичних витрат та через те, що швидкопсувну продукцію неможливо довести до переробних підприємств у свіжому стані, інвестиційна привабливість певних видів продукції стає нульовою. Тоді варто ставити запитання не просто про інвестиційну привабливість різних видів продукції, а про інвестиційну привабливість різних видів продукції для підприємств різних регіонів, районів чи природно-кліматичних зон.

Отже, важливим чинником формування інвестиційної привабливості сільськогосподарського підприємства є логістична привабливість та привабливість виробництва різних видів продукції в залежності від територіальних особливостей та природно-кліматичних умов.

На сучасному етапі розвитку економіки дедалі важливішим чинником інвестиційної привабливості сільськогосподарських підприємств стає логістика. Логістика в АПК – це сфера діяльності, об'єктом якої є організація та регулювання процесів матеріально-технічного забезпечення сільськогосподарського виробництва і збуту сільськогосподарської продукції. Тобто це управління матеріальними ресурсами під час їх закупівлі або виробництва, перевезення, зберігання.

Як зазначає О.І. Гуроров, враховуючи специфіку сільськогосподарського виробництва, агрологістика - це джерело формування додаткового прибутку за рахунок скорочення внутрішньогосподарських витрат на комплекс логістичних активностей [3, с. 33].

На розміщення і спеціалізацію впливає відстань і

якість доріг до ринку збуту сільськогосподарської продукції. Чим менша відстань до ринків збуту і кращі дороги, тим менші транспортні витрати, тим буде вища, за інших однакових умов, економічна ефективність виробництва продукції. З огляду на сказане підприємствам стає доцільним розвивати ту галузь, продукція якої використовується як сировина для переробних підприємств, розміщених поблизу землекористування даного підприємства [6, с. 624].

Витрати українських аграріїв на логістичну і транспортну складову перевищують аналогічні витрати європейських і американських компаній. Це знижує конкурентоспроможність української сільськогосподарської продукції на світових ринках [7].

Для пошуку шляхів підвищення інвестиційної привабливості сільськогосподарських підприємств та досягнення високого рівня ефективності інвестицій нами було висловлена вихідна гіпотеза, яка полягала в тому, що інвестиційна привабливість сільськогосподарських підприємств, а отже, і інвестиційна привабливість виробництва окремих видів продукції для різних територій, формується в залежності від місця розташування та природно-кліматичних умов.

У зв'язку з цим, нами було здійснено групування районів Харківської області за двома групувальними ознаками по окремим видам товарної продукції. Першою групувальною ознакою виступила відстань від районного центру до обласного.

Важливим фактором розміщення і спеціалізації є наявність ринків збуту сільськогосподарської продукції. Підприємствам вигідно збільшувати виробництво тих її видів,

на які є сталий попит і поблизу розташовані переробні заводи. І навпаки, часті проблеми зі збутом певних видів продукції призводять до збільшення витрат підприємства на логістику та до відмови від їх виробництва.

Райони наближені до міста Харкова, мають явні переваги з точки зору інвестицій в галузі тваринництва та молочного господарства, оскільки він є крупним промисловим центром та споживачем сільськогосподарської продукції.

Оскільки, отримати інформацію про чисті інвестиції на виробництво окремих видів сільськогосподарської продукції дуже складно, в нашому дослідженні, ми оперували величиною виробничих витрат на окремі види товарної продукції. Разом з тим, інвестиції вкладаються в нематеріальні активи, а також в приріст оборотних активів, які в кінцевому підсумку трансформуються у виробничі витрати, то певною мірою обсяг інвестицій буде характеризувати тенденція зміни виробничих витрат. Тож, опосередковано, ми можемо вести мову про напрями інвестицій по тенденції зміни виробничих витрат на виробництво окремих видів продукції, які є віддзеркаленням здійснених інвестицій. Отже, базою для наших розрахунків виступила величина виробничих витрат по окремим видам товарної продукції по сільськогосподарським підприємствам Харківської області за 2010 -2016 рр.

Здійснивши кореляційно-регресійний аналіз залежності виробничих витрат на виробництво зернових на 1 га посівів від відстані районного центру до обласного ми отримали наступні значення. Найбільш швидкими темпами зростали виробничі витрати по зерновим у підприємствах першої групи (табл. 1).

Таблиця 1

Кореляційний аналіз залежності виробничих витрат на 1 га с.-г. угідь на вирощування зернових від відстані від районного центру до обласного в сільськогосподарських підприємствах Харківської області у 2010 - 2016 рр.

Групи районів за відстанню від районного центру до обласного, км	Кількість районів у групі	Рівняння регресії	Коефіцієнт кореляції
до 60,0	8	$y = 1136,1x + 376,02$	0,8987
61-120	10	$y = 1074,1x + 368,28$	0,8976
понад 121	9	$y = 1068,3x + 327,77$	0,8733
в середньому по Харківській області	27	$y = 1078,4x + 399,34$	0,8888

Джерело: розраховано автором на підставі статистичної звітності підприємств.

Рівняння регресії показує, що у підприємствах, розташованих до 60 км від обласного центру, виробничі витрати зростали на 1136,1 грн/га, у другій групі – на 1074,1 грн/га, в третій – на 1068,3 грн/га. Не велика, але все ж таки є перевага для вирощування зернових поблизу обласного центру. Знову ж таки, повертаючись до складової витрат на логістику, підприємства першої групи мають змогу заощаджувати на витратах на доставку засобів виробництва, які здебільшого постачаються з обласного центру, і тим самим, на заощадженні кошти, нарощувати виробництво.

Інвестиційно привабливими районами для вирощування цукрових буряків стали підприємства другої групи. Темпи зростання виробничих витрат, в якій склали 3897,4 грн/га. А в першій та третій групах – 1974,1 та 3242,6 грн/га відповідно.

Це, в першу чергу, пояснюється тим, що на території другої групи розташовані найбільші цукрові заводи Харківської області, які є центром заготівлі та переробки цукрових буряків. Тому, зважаючи на логістичну складову, виробники намагаються розташувати вирощування цукрового буряку поблизу центру збуту. Найбільші цукрові заводи розташовані

у Вовчанському, Коломацькому, Краснокутському та Балаклійському районах Харківської області, які належать до другої групи районів за відстанню до обласного центру.

Молоко є швидкопсувною продукцією, яка потребує щоденної поставки до центру переробки. З цього виходить висновок, що інвестиційно привабливим є будівництво молочних ферм поблизу переробних заводів. Оскільки, важливим чинником інвестиційної привабливості та ефективності інвестицій, є логістична привабливість - можливість доставки продукції до зони збуту, за інших однакових умов, з мінімальними витратами на транспортування.

Найбільш швидкими темпами зростали виробничі витрати по виробництву молока у районах третьої групи – 3278,4 грн/гол. Виробничі витрати на виробництво молока першої групи мали тенденцію до зростання на 2518,9 грн/гол, а другої – на 2768,9 грн/гол. Це в значній мірі обумовлено тим, що в третю групу з відстанню від районного до обласного центру понад 121 км, входить Дворічанський район, в якому знаходиться потужне сільськогосподарське підприємство ПСП «Родіна», яке спеціалізується на молочному скотарстві. А також, Ізюмський район, де зосереджено великомасштабне

виробництво молока в ТОВ «СК Восток». Інвестиційна привабливість виробництва молока в даних районах обумовлюється тим, що поряд знаходиться ПрАТ «Куп'янський молочноконсервний комбінат» - крупний центр збуту та переробки молока (виробнича потужність підприємства з переробки молока складає до 600 тонн молока на добу.) Дані розрахунки ще раз підтверджують те, що на формування інвестиційної привабливості виробництва окремих видів продукції впливає логістично-збутова складова.

Якщо вести мову про інвестиційну привабливість виробництва м'яса ВРХ, варто відзначити, що в сільськогосподарських підприємствах районів третьої групи приріст виробничих витрат на 1 гол. був найвищим і становив 780,55 грн/гол., в той час як у першій групі він складав 442,63 грн/гол., в другій – 645,98 грн/гол. В даному випадку мова може йти про те, що у районах найбільш віддалених від обласного центру знаходяться потужні виробники м'ясної продукції, серед яких у Дворічанському районі - ПСП «Родіна», у Ізюмському районі – ТОВ «СК Восток». Зазначені підприємства є основними постачальниками сировини для ТОВ «М'ясокомбінат» Куп'янський». Тому у сільськогосподарських підприємствах вказаних районів існують більш сприятливі логістичні умови для розвитку м'ясного скотарства, а інвестиції в галузь виробництва м'яса ВРХ, втілені у виробничих витратах на 1 гол., мають тенденцію до найбільш швидкого збільшення.

Кореляційно-регресійний аналіз дає змогу відслідкувати та оцінити також і тісноту зв'язку між показниками. Коефіцієнт регресії по усіх трьох групах районів вищий за 0,8, що характеризує високий рівень залежності темпу приросту виробничих витрат на 1 гол. з виробництва м'яса ВРХ від віддаленості районного центру від обласного у сільськогосподарських підприємствах Харківської області. Особливо високе значення коефіцієнта у другій групі районів – 0,9668, що свідчить про наявність тісного, суттєвого зв'язку між досліджуваними показниками та характеризує високу адекватність досліджень.

В області розвиненою є також галузь свинарства і попит на продукцію даної галузі постійно зростає. Аналіз інвестиційної привабливості виробництва м'яса свиней показав, що найбільш сприятливими є господарства, розташовані у районах з відстанню до 60 км від районного до обласного центру.

У сільськогосподарських підприємствах вказаної групи темп приросту виробничих витрат становить 338,4 грн/гол., що пояснюється тим, що на території Харківського району знаходяться потужні комплекси з переробки м'яса – Харківський, Безлюдівський, Ольхівський, Новожанівський, Салтівський м'ясокомбінати, а на території Чугуївського району – потужний свиноплекс ПАТ «Агрокомбінат «Слобожанський».

Найнижчим є темп приросту м'яса свиней у господарствах другої групи – 226,17 грн/гол., яким дорого транспортувати продукцію як до міста Харкова, так і до найближчих пунктів переробки м'яса.

Досить високим є приріст виробничих витрат у підприємствах третьої групи – 297,84 грн/гол. Тому вигідне місце розташування таких сільськогосподарських підприємств як ТОВ АФ "Лан" (Барвінківський район), ПСП ім. Фрунзе (Зачепилівський район), ПП "Агропрогрес" (Кегичівський район) ПОСП"Агросвіт" (Лозівський район), ПСП "АФ

"Прогрес" та ПуАТ "Племінний завод ім.20-річчя Жовтня" (Сахновщинський район) дозволяє їм знижувати логістичні витрати і суттєвим чином позитивно впливає на інвестиційну привабливість виробництва м'яса свиней

Таким чином, нами виявлено тісний, вагомий взаємозв'язок між темпами приросту виробничих витрат на 1 га як індикатора обсягу інвестицій в галузь та віддаленістю районного центру від обласного як показника логістичних витрат сільськогосподарських підприємств. Найбільш інвестиційно привабливими для виробництва зерна та соняшнику є регіони, що знаходяться поблизу обласного центру, для цукрових буряків – підприємства в районах з потужними цукровими заводами. Для виробництва молока найбільш інвестиційно привабливими є сільськогосподарські підприємства регіонів, наближених до крупного центру збуту та переробки молока – ПрАТ «Куп'янський молочноконсервний комбінат», для виробництва м'яса ВРХ – Дворічанського та Ізюмського районів.

Не менш важливий вплив на підвищення інвестиційної привабливості сільськогосподарських підприємств справляє природно-сільськогосподарське районування. Воно являє собою науково обґрунтовану систему поділу території, що враховує розподіл природних ресурсів, а також особливості їхнього сільськогосподарського використання. Районування - це своєрідна база територіального обліку природних умов і ресурсів, кількості, якісного стану й виробничої спроможності земель у системі таксономічних одиниць. Воно є природно-історичною основою для розміщення сільськогосподарського виробництва, оцінки земель, розробки схем використання земельних ресурсів, схем і проектів землеустрою, систем ведення сільського господарства й землеробства та ін. [8, с 15].

Територіальна спеціалізація сільського господарства — це орієнтація певного регіону на випуск тих чи інших видів переважно товарної продукції рослинництва, тваринництва та інших галузей. Сільськогосподарське виробництво має певні особливості розміщення і територіальної спеціалізації. Ця галузь тісно пов'язана з географічною специфікою ґрунтово-кліматичних ресурсів, що, як відомо, мають в Україні зональні особливості [9].

Не виключенням є і Харківська область. Сільськогосподарські угіддя по території Харківської області розміщені нерівномірно, їх частка в структурі земель збільшується в південних районах області у порівнянні з іншими, що пояснюється особливостями розташування регіону в межах двох природно-кліматичних зон – лісостепової та степової. Як виявляється, можна зазначити Вовчанський район, який за рахунок значної площі території та орних земель має досить високий показник частки сільськогосподарських угідь.

Інвестиційна привабливість території – це характеристика її переваг і недоліків стосовно генерування та залучення інвестицій, які залежать від дії сукупності політичних, економічних та соціальних чинників. На формування інвестиційної привабливості регіонів впливають «жорсткі» фактори, тобто ті, дію яких достатньо складно змінити за короткий проміжок часу. Серед них найважливішими є економіко-географічне положення території, природно-ресурсний потенціал, трудові ресурси, ємність внутрішнього ринку, стан інфраструктури тощо. Ступінь впливу даних факторів на прийняття рішень щодо інвестиційної діяльності на певній території залежить від напрямів та сфер діяльності інвесторів.

Кожний окремий регіон володіє ресурсами, які впливають на інвестиційну привабливість. Ресурси - це об'єкти, що мають потенційну можливість їх участі у виробництві і споживанні. Кожна територія має власні ресурсні відмінності.

Проведемо дослідження за напрямом пошуку шляхів підвищення інвестиційної привабливості виробництва окремих видів сільськогосподарської продукції в залежності від природно-сільськогосподарського районування.

Кореляційно-регресійний аналіз залежності тенденції зміни виробничих витрат на 1 га на вирощування зернових від природно-сільськогосподарського районування показав, що найбільш інвестиційно привабливою зоною для вирощування зернових є степова східна, в якій темп приросту виробничих витрат сягає 1085,3 грн/га. Вирощування зернових в лісостеповій та степовій південній зоні також характеризується достатньо високим нарощуванням виробничих витрат 1087,4 грн/га та 1074,2 грн/га відповідно, і можна вважати, що вони також є інвестиційно привабливими регіонами для вирощування зернових.

Дослідження показали, що виробництво зерна кукурудзи в області є найбільш сприятливим у сільськогосподарських підприємствах лісостепового природно-сільськогосподарського району, де темп приросту виробничих витрат на 1 га с.-г. угідь був найвищим – 1542,4 грн/га. З вагомих відривом наступними за інвестиційною привабливістю йдуть підприємства, розташовані в степовому південному природно-сільськогосподарському районі, де темп приросту виробничих витрат на 1 га становив 1265,5 грн/га. Темп приросту виробничих витрат на 1 га у степовому східному природно-сільськогосподарському районі був найнижчим і становив 1238,1 грн/га.

Інвестиційна привабливість виробництва насіння сояшинику з точки зору природно-сільськогосподарського районування була найвищою в степовому південному природно-сільськогосподарському районі. Темп приросту виробничих витрат на 1 га с.-г. угідь у підприємствах степового південного природно-сільськогосподарського регіону становив 1526,7 грн/га, у лісостеповому – 1431,5 грн/га, у степовому східному – 1307,9 грн/га.

У результаті дослідження виявлено, що найвищий темп приросту виробничих витрат на 1 га с.-г. угідь на вирощування цукрових буряків за досліджуваний період спостерігався в підприємствах степового східного природно-сільськогосподарського району – 4173,5 грн/га, де найбільш сприятливі умови для вирощування цукрових буряків.

У лісостеповому природно-сільськогосподарському районі темп приросту виробничих витрат на 1 га становив 3487,8 грн/га, у степовому південному – 3275,8 грн/га.

Кореляційно-регресійний аналіз залежності тенденції зміни виробничих витрат на 1 гол. при виробництві молока від природно-сільськогосподарського районування показав, що у сільськогосподарських підприємствах степового східного району темп приросту є найвищим – 3664,2 грн/гол., в той час як у лісостеповому районі – 2697,7 грн/гол., у степовому південному – 2444,6 грн/гол.

Це пов'язано з тим, що саме у степовому східному районі Харківської області зосереджена значна кількість сільськогосподарських угідь, зайнятих під сіножатями та пасовищами. А також ще й тим, що до степового східного регіону входять Балаклійський та Куп'янський райони, де

знаходяться потужні центри з переробки молока – ТОВ «Балмолоко» та ПрАТ «Куп'янський молочноконсервний комбінат».

Коефіцієнт регресії вищий за 0,8 вказує на наявність вагомого, тісного зв'язку між природно-сільськогосподарським районуванням та обсягом виробничих витрат на 1 гол. та може служити критерієм надійності результатів проведених досліджень та висновків.

Беззаперечним лідером інвестиційної привабливості у виробництві м'яса ВРХ є господарства степового східного природно-сільськогосподарського району Харківської області. Темпи зростання виробничих витрат, в якому знаходяться на рівні 740,58 грн/гол. Тоді як в лісостеповій зоні – зростають лише на 558,09 грн/гол.

Це, в першу чергу, пов'язано з наявністю достатньої кількості пасовищ в східному степу Харківської області. А, отже, даний природно-сільськогосподарський район є найбільш інвестиційно привабливим для розведення великої рогатої худоби.

В сільськогосподарських підприємствах степового південного району виробничі витрати зростають на 679,2 грн/гол., що в свою чергу вказує також на досить високу інвестиційну привабливість виробництва м'яса ВРХ в даному регіоні.

Галузь свинарства в області є досить розвинутою та перспективною, тому важливе місце в процесі дослідження займає аналіз інвестиційної привабливості виробництва м'яса свиней.

Найбільш привабливими для вкладання інвестицій у виробництво м'яса свиней в області є сільськогосподарські підприємства лісостепового природно-сільськогосподарського району, де темп приросту виробничих витрат становив 323,53 грн/гол.

Саме в цьому регіоні зосереджені потужні виробники продукції тваринництва Харківської області, зокрема ПуАТ "Агрокомбінат "Слобожанський" Чугуївського району (обсяг реалізації продукції в живій масі у 2016 р. становив 150 862 ц), ПП "АФ Світанок" та ПП "Агро-Новоселівка 2009" Нововодолазького району. В степовому південному темп приросту був нижчим і становив 293,08 грн/гол., у степовому східному – 291,43 грн/гол.

Вивчення та аналіз логістичних, територіальних особливостей та природно-кліматичних умов дозволить сільськогосподарським виробникам здійснювати обґрунтовані інвестиційні рішення з приводу формування галузевої структури, за для мінімізації виробничих та логістичних витрат, та в кінцевому підсумку максимізації прибутку, як основного джерела інвестицій.

Висновки та перспективи подальших досліджень.

Дослідження показали, що в умовах несприятливого інвестиційного клімату в державі окремі сільськогосподарські підприємства можуть впливати на свою інвестиційну привабливість та підвищувати її шляхом врахування територіальних, логістичних та природно-кліматичних особливостей. Крім того, нами було досліджено, як один з напрямів підвищення інвестиційної привабливості сільськогосподарських підприємств, рівень ризикованості виробництва та інвестування в окремі види сільськогосподарської продукції.

Логістична складова займає чільне місце серед факторів формування інвестиційного клімату сільського господарства області. Таке ж важливе місце належить природно-

кліматичним умовам районів Харківської області, адже в результаті дослідження виявлено тісний взаємозв'язок між природно-сільськогосподарським районуванням та обсягом виробничих витрат на 1 га с.-г. угідь або на 1 гол. худоби як індикатора інвестиційної привабливості окремих видів сільськогосподарської продукції.

Урахування територіальних особливостей, природно-кліматичних умов, наявності центрів збуту і переробки продукції та функціонування логістичних систем відкривають можливості для диверсифікації інвестиційних ресурсів та, в

свою чергу, підвищення ефективності інвестиційної діяльності. Поряд з більш обґрунтованою територіальною диверсифікацією інвестиційної діяльності, врахування цих особливостей дасть можливість сільськогосподарським підприємствам розробляти галузеву структуру більш прийнятну для їхнього регіону, пов'язувати виробництво продукції з потенційними центрами збуту та особливостями регіональних споживчих ринків, враховувати можливий період реалізації інвестиційних проектів у окремих регіонах, виходячи з рівня розвитку їхньої інвестиційної інфраструктури.

Список літератури:

- 1.Вініченко І.І. Інвестиційна діяльність аграрних підприємств : монографія. Донецьк : Юго-Восток, 2010. 444 с.
- 2.Гуткевич С.А. Инвестиционная привлекательность аграрного сектора экономики : монография. К.: Изд-во Европ. ун-та, 2003. 251 с.
- 3.Гуторов О. І., Прозорова Н.В. Формування ефективного механізму функціонування логістичних систем сільськогосподарських підприємств. *Економіка АПК*. 2013. № 8. С. 33-39.
- 4.Кісіль М. І. Наукові дослідження інвестиційних проблем в аграрному секторі економіки. *Економіка АПК*. 2016. № 6. С. 84-96. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/E_apk_2016_6_11.
- 5.Майданевич П. М. Інвестиційна привабливість підприємств аграрного сектору: теорія, методологія, практика : монографія. Сімферополь : АРІАЛ, 2011. 386 с.
- 6.Андрійчук В. Г. Економіка аграрних підприємств : підручник. 2-ге вид., доп. і перероблене. К.: КНЕУ, 2002. 624 с.
- 7.Як погана логістика заважає українським аграріям вийти на міжнародні ринки URL : <http://persona.pumb.ua/ua/club/digest/detail.php>
- 8.Мартин А.Г., Осипчук С.О., Чумаченко О.М. Природно-сільськогосподарське районування України: монографія . К. : ЦП "Компринт". 328 с.
- 9.Кулешова Г.О., Озерська Т.В. Суспільно-географічні особливості формування інвестиційної привабливості Харківського регіону : *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна : Геологія – Географія – Екологія* . Випуск № 1084 . Харків: ХНУ ім. В.Н. Каразіна, 2013. С. 142-146.

Vashechko Yu.V., postgraduate student, Kharkiv National Agrarian University (Kharkiv, Ukraine)

Directions of increasing the investment attractiveness of agricultural enterprises

It is considered in the article that in the conditions of the unfavourable investment climate in the country some agricultural enterprises can increase their investment attractiveness. It has been investigated that the main directions of increasing the investment attractiveness of agricultural enterprises are taking into account logistic, territorial features and natural - agricultural zoning.

Taking into account the territorial features, natural and climatic conditions, availability of sales and processing centres and the functioning of logistics systems open opportunities for diversification of investment resources and, in turn, an increase of investment attractiveness, efficiency of investments made and minimization of risks.

What is more investment attractive: milk production, sugar beet, sunflower or cereal production? The question arises as in which area the products will be produced, in which natural-climatic zone, remoteness or proximity of the enterprise to the city where processing enterprises are concentrated. Due to the large volume of logistics costs and the fact that perishable products cannot be brought to the processing plants in a fresh state, the investment attractiveness of certain types of products becomes zero. Then the question should be set, not about the investment attractiveness of different products, but the investment attractiveness of different products for the enterprises of different regions, regions or climatic zones.

Quality agro-logistics is a source for generating additional resources for investment. It is established that the distance from the regional centre, as the largest market for agricultural products, as well as the distance from large processing centres, influences the formation of investment attractiveness of certain types of agricultural products. A close correlation was found between agricultural zoning and production costs per 1 ha of farmland as an indicator of the investment attractiveness of certain types of agricultural products.

Keywords: production costs, investments, investment attractiveness, logistics, natural-agricultural zoning, agricultural enterprises.

Дата надходження до редакції: 27.01.2019 р.

ІНСТИТУЦІЙНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМНИЦТВА В АГРАРНІЙ СФЕРІ

Сухостваець Андрій Іванович

кандидат економічних наук, доцент

Сумський національний аграрний університет (м.Суми, Україна)

ORCID: 0000-0002-4101-4105

9264374@gmail.com

В статті проведений є аналіз ситуації з формуванням підприємництва, його інституційного середовища, розроблені шляхи покращення інституційного середовища розвитку підприємництва в аграрній сфері.

В статті доведено, що основними формами державної підтримки підприємництва в аграрній сфері є: політична, економічна, соціальна, екологічна. В статті аргументовано, що підтримка розвитку підприємництва повинна базуватися на сприятливому інституційному середовищі, визначено що стимулюючим фактором розвитку підприємницької діяльності є удосконалення нормативної бази та реорганізація органів управління, що призведе до покращення інституційного середовища та в свою чергу стане потужним інструментом для активізації підприємницької діяльності і буде сприяти сталому економічному розвитку держави.

Нами визначено, що в подальшому свої дослідження з даного питання будуть направлені на розробку дієвих механізмів створення сприятливих умов для розвитку підприємництва в аграрній сфері як з боку держави так і з боку іноземних донорів в частині технічної, інформаційної та навчальної підтримки.

Ключові слова: підприємництво, інституції, інституційні засади, сільськогосподарське виробництво.

DOI: <https://doi.org/10.32845/bsnau.2019.2.7>

Постановка проблеми в загальному вигляді. Розвиток бізнесу, а особливо в аграрному секторі України відбувається в умовах постійного реформування, зміни законодавства України соціально-економічного та політичного середовища, суспільної думки. Підприємства постійно стикаються з різними проблемами, особливо фінансовими, економічними, майновими, нестачі висококваліфікованих кадрів та іншими.

Для кожної держави одним з основних пріоритетів є розвиток підприємництва в аграрній сфері, де виробляється продукція, надаються послуги, завдяки якому розвивається сільська територія та регіон в цілому.

Зміст підприємництва, як основи діяльності визначено в Конституції як право громадян на підприємницьку діяльність. Відповідно до статті 42 Конституції України (Конституція України, 1996) кожен має право на підприємницьку діяльність, яка не заборонена законом. Держава також забезпечує захист конкуренції у підприємницькій діяльності.

Як показує досвід розвинених країн, підприємництво є основою для макроекономічної стабільності держави, а саме збалансованість економічної системи є ключовою для стабільності а також постійно існують дестабілізовані фактори, які постійно впливають на економічну стабільність (Korobets, O.M., Slavkova O.P., Shynkarenko M.M., 2018).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження інституційних засад розвитку підприємництва питання інноваційне та знаходиться в полі зору дослідників. Проблеми інституційного забезпечення підприємництва в аграрній сфері розкриваються у наукових працях таких вчених як: Дриманова Л.М. (Дриманова Л.М., 2015), Korobets, O.M. (Korobets, O.M. Slavkova O.P., Shynkarenko M.M., 2018), Корогод І. В. (Корогод І. В., 2015), Осадчук С. В. (Осадчук С. В., 2018), Петруня Ю.С. (Петруня Ю.С., Івашина О.Ф., 2010), Склярець Д. В. (Склярець Д. В., 2013), Усюк Т.В. (Усюк Т.В., 2014), Шпикуляк О.Г. (Шпикуляк О.Г., Малік М.Й., 2019) та інших. Цінність досліджень вищезазначених авторів полягає в визначенні інституційних засад але деякі аспекти залишаються невизначеними, особливо в умовах постійних змін в політичній та соціально-економічній ситуації в країні.

Формулювання цілей статті. Метою даного дослідження є аналіз ситуації з формуванням підприємництва, розгляд системи та пошук шляхів покращення інституційного середовища в аграрній сфері.

Методи дослідження. У дослідженні було використано такі методи як: метод аналізу, метод порівняння, емпіричний метод наукового дослідження та метод логічного узагальнення. За їх допомогою було визначено основні тенденції розвитку підприємництва в Україні, прогнозні показники та очікування сільськогосподарських виробників від ведення бізнесу та визначення шляхів покращення інституційного середовища.

Виклад основного матеріалу дослідження. Підприємництво в Україні характеризується як кількісними так і якісними характеристиками, які представлені в нижче приведених таблицях. Аналізуючи таблицю 1 стосовно частки суб'єктів великого, середнього, малого та мікропідприємництва у загальній кількості суб'єктів господарювання за видами економічної діяльності в сільському, лісовому та рибному господарстві відносно до загальної кількості підприємств можна зробити наступні висновки. Перше - частка суб'єктів господарювання за їх розмірами у загальній кількості суб'єктів господарювання у відсотках суб'єктів великого підприємництва складає 0,00 відсотків, що свідчить про те, що в аграрному виробництві доля великого бізнесу дуже мала. Друге - суб'єкти середнього підприємництва складають в 2018 році 3,1 відсотка, в порівнянні з 2010, коли цей показник дорівнював 4,3 відсотка.

Третє - суб'єкти малого підприємництва у відсотках до загальної кількості суб'єктів господарювання складають у 2018 році 96,9 відсотків, що на 1,2 більше ніж в 2010 році, причому з них приблизно 90,0 відсотків мікропідприємств. До суб'єктів мікропідприємств відповідно до ст. 55 Господарського кодексу України відносять юридичні особи - суб'єкти господарювання будь-якої організаційно-правової форми та форми власності, у яких середня кількість працівників за звітний період (календарний рік) не перевищує 10 осіб та річний дохід від будь-якої діяльності не перевищує

суму, еквівалентну 2 мільйонам євро, визначену за середньорічним курсом НБУ.

Таблиця 1

1. Частка суб'єктів великого, середнього, малого та мікропідприємництва у загальній кількості суб'єктів господарювання за видами економічної діяльності в сільському, лісовому та рибному господарстві

Роки	Кількість суб'єктів господарювання – усього, одиниць	Частка суб'єктів господарювання за їх розмірами у загальній кількості суб'єктів господарювання, у %			
		суб'єкти великого підприємництва	суб'єкти середнього підприємництва	суб'єкти малого підприємництва	з них суб'єкти мікропідприємництва
2010	80321	0,0	4,3	95,7	90,2
2011	61488	0,0	5,3	94,7	85,6
2012	68497	0,0	4,6	95,4	87,1
2013	71058	0,0	4,1	95,9	87,8
2014	75660	0,0	3,8	96,2	87,6
2015	79284	0,0	3,2	96,8	90,4
2016	74620	0,0	3,4	96,6	89,7
2017	76593	0,0	3,1	96,9	89,9

Джерело: (Діяльність суб'єктів великого, середнього, малого та мікропідприємництва за 2017 рік, 2018)

Таким чином в сільському господарстві переважають невеликі мікропідприємства, які й складають основну масу. Важливим для аналізу є визначення питомої ваги фізичних осіб підприємців у загальній кількості суб'єктів великого та середнього підприємництва (таблиця 2).

В кількісному складі на початок 2018 року в порівнянні до 2010 роком суб'єктів великого підприємництва збільшилося на 38,5 відсотків. На обліку не враховуються фізичні

особи підприємці в зв'язку з тим, що така форма підприємницької діяльності не може бути зареєстрована як велике підприємство. Інша ситуація з середніми підприємствами, для цієї групи ситуація навпаки іншою динамікою. Так в 2017 році їх кількість складала 2383 одиниці, тоді як в 2010 році на обліку налічувалося 3440 одиниць, що на 30,1 відсотка менше ніж в 2017 році.

Таблиця 2

2. Кількість підприємств та фізичних осіб-підприємців за їх розмірами за видами економічної діяльності в сільському, лісовому та рибному господарстві

Роки	Суб'єкти великого підприємництва			Суб'єкти середнього підприємництва		
	усього	у тому числі		усього	у тому числі	
		підприємства	фізичні особи підприємці		підприємства	фізичні особи підприємці
2010	13	13	-	3445	3440	5
2011	16	16	-	3282	3274	7
2012	26	26	-	3158	3143	15
2013	27	27	-	2926	2915	11
2014	28	28	-	2876	2595	281
2015	29	29	-	2535	2533	2
2016	20	20	-	2505	2501	4
2017	18	18	-	2391	2383	8

Джерело: (Діяльність суб'єктів великого, середнього, малого та мікропідприємництва за 2017 рік, 2018)

Але парадоксально виглядає ситуація 2014 року, коли на обліку було 281 підприємство а в наступному році залишилося лише дві одиниці.

Збільшення кількості середніх та малих підприємств можна передбачати через пріоритетний розвиток фермерських господарств та сільськогосподарської кооперації шляхом удосконалення державної аграрної політики, інституційного середовища, організаційно-економічного механізму, фінансового та інформаційного забезпечення фермерських господарств відповідно до Концепції розвитку фермерських господарств та сільськогосподарської кооперації на 2018-2020 роки (Концепція розвитку фермерських господарств та сільськогосподарської кооперації на 2018-2020 роки, 2017), що приведе до сталого економічного зростання, покращення соціальної ситуації у сільській місцевості.

Підприємницька діяльність в сільському господарстві пов'язана з постійними ризиками. Одним з яких, наприклад, є посилення гібридних загроз національній економіці з боку Російської Федерації, яке може призвести до повної блокади портів Азовського моря. Така ситуація може також позначитися на діяльності окремих видів переробної промисло-

вості (металургії та будівельних матеріалів) та непрямих витрат, що можуть понести виробники сільськогосподарської продукції, що пов'язано з розрахунками нових логістичних маршрутів (Прогноз економічного і соціального розвитку України на 2020-2022 роки. Постанова Кабінету Міністрів України №555 від 15.05.2019 р., 2019).

Ще одним ризиком є отримання низького врожаю зернових культур пов'язана з специфічною особливістю аграрної галузі, що можуть призвести до зменшення обсягів врожаю сільськогосподарських культур вплине на розвиток сільського господарства в цілому та відповідно ВВП, скорочення експортних можливостей аграрних виробників, прискорить інфляційні процеси в Україні.

Найбільш державної та інституційної підтримки потребує галузь тваринництва. Як ми можемо бачити з таблиці по вибраним напрямкам виробництва велика рогата худоба 27% вирощується на невеликих фермах до 50 голів, тобто це ті виробники, які потребують допомоги та впливу держави в свою діяльність. Щодо вирощування свиней ситуація дуже схожа, де 22,1% вирощуються на підприємствах до 100 голів.

Що стосується свійської птиці, то можна сказати, що найбільше підприємств (41,6%) вирощують птицю на фермах

до 4999 голів, але це складає тільки 0,2% кількості голів, що свідчить про ймовірну потребу даних підприємств в державній допомозі. Також ситуація спостерігається з вирощування овець, кіз та корів.

Щодо очікування зміни обсягу виробництва продукції сільського господарства в наступні три місяці, то в третьому кварталі 2019 року, як і в третьому кварталі 2015 року підприємці очікують збільшення виробництва (таблиця 3).

Таблиця 3

3. Оцінка змін обсягу виробництва продукції сільського господарства за попередні три місяці (відсотків до загальної кількості опитаних підприємств)

	III квартал 2015р.					III квартал 2019 р.				
	збільшиться	не зміниться	зменшиться	немає відповіді	баланс	збільшиться	не зміниться	зменшиться	немає відповіді	баланс
Сільське господарство*	27	53	18	2	9	-19	38	46	16	0
Рослинництво	27	54	19	0	8	-25	41	43	16	0
Тваринництво	28	53	19	0	9	-6	32	50	18	0

* Без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та частини тимчасово окупованих територій у Донецькій та Луганській областях.

Джерело: (Очікування сільськогосподарських підприємств щодо перспектив розвитку їх ділової активності за видами економічної діяльності (2015-2019), 2019).

Половина, а саме 52% з них сподівається на баланс в своєму підприємстві, хоча в 2015 році таких підприємців було – 61%, причому з них 70% ті які працюють в галузі рослинництва, а 47% в галузі тваринництва.

З боку держави важливим показником розвитку любой галузі є зменшення безробіття (таблиця 4).

Таблиця 4

Очікувані зміни кількості працівників на сільськогосподарських підприємствах у наступні три місяці (відсотків до загальної кількості опитаних підприємств)

	III квартал 2015р.					III квартал 2019 р.				
	збільшиться	не зміниться	зменшиться	немає відповіді	баланс	збільшиться	не зміниться	зменшиться	немає відповіді	баланс
Сільське господарство*	22	71	7	0	15	19	74	7	0	12
Рослинництво	27	66	7	0	20	21	72	6	1	15
Тваринництво	13	80	6	1	7	13	78	8	1	5

* Без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та частини тимчасово окупованих територій у Донецькій та Луганській областях.

Джерело: (Очікування сільськогосподарських підприємств щодо перспектив розвитку їх ділової активності за видами економічної діяльності (2015-2019), 2019).

Сільське господарство вирізняється сезонністю виробництва, тому важливим є питання очікування змін в кількості працівників. Дані показують, що більшість 74% від загальної кількості опитаних підприємств вважають, що кількість робітників не зміниться, позитивним є те що 19% вважають, що вона збільшиться проти 7%, які вважають що вона зменшиться, при цьому збільшення прогнозують в напрямку розвитку рослинництва.

В роботі сільськогосподарських підприємств існує багато чинників, які стримують роботу. Анкетування свідчить, що якщо порівняти данні 2019 року з даними 2015 року, то в цей же період найбільшими стримуючими факторами були фінансові обмеження в 2015 році – 51% та меншими були оптимістичні підприємці щодо того, що їх нічого не стримує (таблиця 5).

Таблиця 5

Оцінка впливу факторів, що стримують сільськогосподарську діяльність

	III квартал 2015р.							III квартал 2019 р.						
	недостатній попит	погодні умови	нестача робочої сили	нестача матеріалів, устаткування	фінансові обмеження	інші фактори	нічого не стримує	недостатній попит	погодні умови	нестача робочої сили	нестача матеріалів, устаткування	фінансові обмеження	інші фактори	нічого не стримує
Сільське господарство*	11	23	1	8	51	26	20	10	28	4	2	22	21	38
Рослинництво	9	26	1	8	47	24	21	7	32	3	1	19	20	41
Тваринництво	12	16	2	8	54	26	17	17	18	6	3	28	25	32

* Без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та частини тимчасово окупованих територій у Донецькій та Луганській областях.

Джерело: (Очікування сільськогосподарських підприємств щодо перспектив розвитку їх ділової активності за видами економічної діяльності (2015-2019), 2019).

В розрізі рослинництва та тваринництва можна констатувати той факт, що виробництво продукції рослинництва з точки зору підприємців має менші перешкоди ніж виробництво продукції тваринництва, починаючи з таких основних як недостатній попит 17% та фінансові обмеження

23%.

Відповідно до даних опитування в 2019 році підприємці серед основних факторів, що стримують сільськогосподарську діяльність виділяють наступні: недостатній попит на продукцію сільського господарства –

10%, погодні умови – 28%, нестача робочої сили – 4%, нестача матеріалів та устаткування – 2%, фінансові обмеження – 22%, інші фактори – 21%. Ціновим є те, що практично більше третини підприємців, а саме 38% вважають, що в роботі їх нічого не стримує.

Документами які регламентують діяльність підприємств та створюють інституційне середовище є наступні: Господарський кодекс (Господарський кодекс України, 2001), Цивільний кодекс (Цивільний кодекс України, 2013) та Податковий кодекс України (Податковий кодекс України, 2010). В сфері малого підприємництва в аграрній сфері таким нормативним є Закон України «Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні» (Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні, 2012) визначено правові та економічні засади державної політики у сфері підтримки та розвитку малого і середнього підприємництва.

Результатів досліджень багатьох авторів свідчать про важливість інституційного середовища для розвитку підприємництва та на думку деяких з них воно суттєво впливає на конкурентоспроможність суб'єктів господарювання, позначається на інвестиційних рішеннях та організації виробництва, а також впливає на економічне зростання (Корогод І. В., 2015). Таке середовище визначається правовою й адміністративною інфраструктурою, у межах якої приватні підприємці, компанії і уряд взаємодіють з метою створення добробуту нації (Звіт про конкурентоспроможність регіонів, 2013, с. 13). В широкому розумінні на думку Склярець Д. В. інституційне середовище – це сукупність інститутів та інституцій (Склярець Д. В., 2013, с. 25). А під інститутом розуміється Петруня Ю.Є. розуміє історично сформовані норми і правила суспільної поведінки, які виражаються через набір законів, нормативів, обмежень, які є обов'язковими для виконання (формальний рівень), або через набір моральних установок, принципів суспільної поведінки, традицій тощо (неформальний рівень) (Петруня Ю.Є., Івашина О.Ф., 2010, с. 44).

Інституції можна поділити на державні та приватні та на нашу думку їх значення однаково важливе для розвитку підприємництва в аграрній сфері.

В цілому інституційне середовище регулювання розвитку підприємництва в аграрній сфері в Україні складається з:

1. Президента України, який має право законодавчої ініціативи, в тому числі стосовно питань розвитку підприємства в аграрній сфері.

2. Верховної Ради України, яка має право законодавчої ініціативи, в тому числі стосовно питань розвитку підприємництва в аграрній сфері.

3. Кабінету Міністрів України, вищого органу у системі органів виконавчої влади, що забезпечує здійснення внутрішньої політики держави; щодо розвитку підприємства в аграрній сфері.

4. Комітету Верховної Ради України з питань аграрної та земельної політики, який здійснює законопроектну роботу, готує, попередньо розглядає питання, віднесені до повноважень Верховної Ради України, та виконує контрольні функції, зокрема, у сфері економічної політики в агропромисловому комплексі, державного регулювання агропромислового виробництва та прикладних наукових досліджень в аграрній сфері, сільськогосподарської кооперації, регулювання зе-

мельних відносин (крім земельних відносин у межах території забудови), лісового, водного та рибного господарства.

5. Комітет Комітету Верховної Ради України з питань економічного розвитку: який здійснює законопроектну роботу, готує, попередньо розглядає питання, віднесені до повноважень Верховної Ради України з розвитку підприємницької діяльності та гарантування прав і законних інтересів суб'єктів підприємницької діяльності.

6. Комітет з питань фінансів, податкової та митної політики який здійснює законопроектну роботу, готує, попередньо розглядає питання, віднесені до повноважень Верховної Ради України з системи оподаткування, загальнодержавних податків і зборів (мита, плата, інші обов'язкові платежі), місцевих податків та зборів, інших доходів бюджету неподаткового характеру, єдиного соціального внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування, а також інших нарахувань на фонд оплати праці.

7. Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільськогосподарства є головним органом у системі центральних органів виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізацію політики у сфері підприємництва.

8. Інші центральні органи виконавчої влади, які в межах повноважень прямо чи опосередковано впливають на розвиток підприємництва в аграрній сфері, а саме: Міністерство фінансів України, Міністерство освіти і науки України, Міністерство соціальної політики, Міністерство регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України, Міністерство юстиції України, Державна регуляторна служба України та інші.

9. Ради підприємців при Кабінеті Міністрів України – постійно діючий консультативно-дорадчий орган; готує пропозиції щодо створення правових, економічних та організаційних умов для подальшого розвитку підприємницької діяльності; місцевих державних адміністрацій – забезпечують виконання державних і регіональних програм соціально-економічного розвитку, у тому числі програм розвитку малого та середнього підприємництва, які фінансуються за рахунок місцевих бюджетів або інших не заборонених законодавством джерел; інфраструктури підтримки малого підприємства.

10. Торгово-промислова палата України та регіональні торгово-промислові палати.

11. Громадські організації підприємців та роботодавців, наукові установи, консультативно-дорадчі органи при органах державної влади та органах місцевого самоврядування.

12. Іноземні донори, які надають трансфер інноваціям, технічну, освітню підтримку підприємництва в аграрній сфері.

Виходячи з вище переліченого інституційне забезпечення розвитку підприємства в аграрній сфері є достатньо досить міцним, але має свої недоліки а саме розпорошення по міністерствам, окремим елементам системи державного управління. Це призводить до розпорошення уваги стосовно цього питання, особливо як наголошує Осадчук С.В. (Осадчук С. В., 2018) результативність великої кількості інституцій не приводить до позитивних результатів в підтримці малого підприємства.

Такої ж думки притримується Усюк Т.В. (Усюк Т.В., 2014) яка в своїх дослідження доводить, що ефективність ро-

звитку сільського підприємництва знаходиться у нерозривному зв'язку з можливістю управлінської системи підприємств вчасно реагувати та впроваджувати зміни інституційного характеру. Автором сформовано алгоритм процесу імплементації інституційних змін у діяльність суб'єктів сільського підприємництва, яким визначено п'ять послідових етапів: 1) отримання інформації про зміну формальних інституцій; 2) формування цінової політики на ресурси та продукцію; 3) специфікація прав власності; 4) зміна пріоритетів у виборі інституцій щодо управління підприємницьким формуванням (адаптація системи управління або її неузгодженість у відношенні до змін); 5) оптимізація рівня трансакційних витрат (Усюк Т.В., 2014, с. 12).

Основними формами державної підтримки підприємництва в аграрній сфері є: політична, економічна, соціальна, екологічна. Основне місце посідає економічна та політична підтримка, яка означає підтримку інтересів сільськогосподарських виробників, які відповідають основним напрямкам аграрної політики держави та її національним інтересам. Але підприємництво в аграрній сфері також пов'язане з розв'язанням соціальних проблем в сільській місцевості, а саме необхідністю участі держави у розв'язанні соціальних проблем села, розбудовою ринку праці, екологічних проблем та інше.

Але як пише Л.М. Дриманова непрозорий та нерівномірний розподіл державної допомоги надається обмеженому колу привілейованих виробників та спостерігаються регулярні скарги від бізнесу (щодо непрозорого розподілу державної підтримки) (Дриманова Л.М., 2015).

Відповідно до прогнозу економічного і соціального розвитку України на 2020-2022 роки для неї зростатиме значення держав АСЕАН, як потенційно важливих партнерів. Серед чинників, що підвищуватимуть важливість азійського напрямку для України та спонукатимуть до диверсифікації

зовнішньоекономічної політики, будуть: часткова втрата ринку Російської Федерації, високий імпорتنний потенціал регіону, можливість участі в реконструкції та модернізації діючих енергетичних об'єктів та житлового будівництва, а також промислових об'єктів та комунікацій а також можливість залучення фінансів великих регіональних держав-інвесторів (Малайзія, Сінгапур, Таїланд) у сільське господарство, сировинні сектори, сферу транспорту та реалізацію інфраструктурних проєктів. (Прогноз економічного і соціального розвитку України на 2020-2022 роки., 2019, с.24)

На нашу думку в контексті пріоритетного розвитку малого і середнього підприємництва у сфері сільськогосподарського виробництва можна розраховувати при спрощенні адміністрування податків та створення умов для покращення доступу до кредитних ресурсів. Важливим також є зменшення монополізації ринків сільськогосподарської продукції та матеріально-технічних ресурсів.

Висновки Виходячи з вищезазначеного ми вважаємо, що підтримка розвитку підприємництва повинна базуватися на сприятливому інституційному середовищі. Сьогодні в Україні існують окремі не вирішені проблеми, які стримують підприємницьку діяльність.

На нашу думку удосконалення нормативної бази та реорганізація органів управління призведе до покращення інституційного середовища, що в свою чергу стане потужним інструментом для активізації підприємницької діяльності та сталому економічному розвитку держави. Подальші свої дослідження з даного питання ми вбачаємо в розробці дієвих механізмів створення сприятливих умов для розвитку підприємництва в аграрній сфері як з боку держави так і з боку іноземних донорів в частині технічної, інформаційної та навчальної підтримки.

Список літератури:

1. Constitution of Ukraine: Law of June 28, 1996 No. 254k / 96-BP. Availableat: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>. (Accessed 01.09.2019).
2. Korobets, O.M., Slavkova O.P., Shynkarenko M.M. (2018) Analysis of the Macroeconomic Stability Indicators Changing Dynamics in Ukraine. *The mechanism of regulation of the economy*. № 4. С. 127-134.
3. Drymanova LM (2015) Institutional foundations for reforming state support for agrarian entrepreneurship. *Economics, finance, management: Topical issues of science and practice*. №3. P.31-39.
4. Korogod I.V. (2015) Institutional principles of activation of entrepreneurial activity in the conditions of decentralization of powers. *An efficient economy*. No. 11. Availableat: file:///C:/Users/1/Downloads/efek_2015_11_108.pdf. (Accessed 09/01/2019).
5. Osadchuk SV (2018) Institutional and regulatory principles of small business activity. *Aspects of Public Management*. Volume 6. No. 8. P. 71-77. Availableat: file:///C:/Users/1/Downloads/438-Article%20Text-594-1-10-20180913.pdf. (Accessed 09/01/2019).
6. Petrunya Yu. E., Ivashina OF (2010) Institutional Factors for Economic Development. *Economic theory*. 2010. № 4. P. 24-31.
7. Sklyarets D.V. (2013) Directions for improvement of the institutional environment of formation and functioning of regional food markets. *Economy. Management. Entrepreneur ship*. No. 25 (1). Pp. 42-53.
8. Vseuk TV (2014) Institutional principles of rural entrepreneurship development. Thesis for Candidate of Economic Sciences, specialty 08.00.04 – Economics and Management of Enterprises (by types of economic activity). 21s.
9. Shpikuliak OG, Malik M.Y. (2019) Institutional analysis of entrepreneurship development in the agrarian sector of the economy: a methodological aspect. *APK economy*. No. 6. P.73-82.
10. Shpikuliak OG, Malik M.Y. (2019) Development of institutional forms of economic activity in rural areas. *Seventeenth Cong. scientist. agrarian economists and the International Scientific and Practical Conference*, Kyiv, May 30. 2019, P.275-280.
11. Activities of large, medium, small and micro-entities in 2017. *State Statistics Service*. 2018. 334 p. Availableat: https://ukrstat.org/uk/druk/publicat/kat_u/2018/zb/11/zb_dsp_2017.pdf. (Accessed 09/01/2019).
12. The concept of farm development and agricultural cooperation for 2018-2020. Availableat: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/reforms/kontsepsiya-rozvitku-fermerskikh-gospodarstv-i-silskogospodarskoi-kooperatsii-na-2018-2020-roki.pdf>. (Accessed 09/01/2019).

13. Forecast of economic and social development of Ukraine for 2020-2022. Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine No. 555 Villas 15.05.2019 Availableat: <https://www.kmu.gov.ua/en/npas/pro-shvalennya-prognozu-ekonomichnogo-i-socialnogo-rozvitku-ukrayini-na-20202022-roki-i150519>. (Accessed 09/01/2019).

14. Expectations of agricultural enterprises on the prospects of development of the in business activity by types of economic activity (2015-2019). Availableat: https://ukrstat.org/uk/operative/menu/menu_u/tda.htm. (Accessed 09/01/2019).

15. Commercial Code of Ukraine dated January 16, 2003, No. 436-IV. Availableat: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15>. (Accessed 09/01/2019).

16. The Civil Code of Ukraine. No. 435-IV, January 16, 2003. Availableat: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>. (Accessed 09/01/2019).

17. Tax Code of Ukraine of December 2, 2010 № 2755-VI. Availableat: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>. (Accessed 09/01/2019).

18. About development and state support of small and mediu**mb**usinessin Ukraine. Law of Ukraine No. 4618-VI of March 22, 2012 Availableat: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4618-17>. (Accessed 09/01/2019).

19. Regional Competitiveness Report (2013). K.: Foundation for Effective Governance, 2013. 340 p.

Andrii Sukhostavets, PhD, Associate Professor, Sumy National Agrarian University (Sumy, Ukraine)

Institutional basis for the development of enterprises in the agrarian sphere

The situation with the formation of entrepreneurship, its institutional environment was analyzed in the article; the ways to improve the institutional environment for the development of entrepreneurship in the agricultural sector were developed.

According to the results of the study, it was firstly determined that the share of economic entities by their size in the total number of economic entities as a percentage of large enterprises is 0.00 percent, which indicates that the share of large businesses in agricultural production is very small. Secondly, medium-sized businesses accounted for 3.1 percent in 2018, compared to 4.3 percent in 2010. Thirdly, small businesses account for 96.9 percent of total business entities in 2018, which is 1.2 more than in 2010, of which approximately 90.0 percent are microenterprises.

Studies have shown that according to the 2019 survey, among the main factors restraining agricultural activity, entrepreneurs identified the following: insufficient demand for agricultural products - 10%, weather conditions - 28%, labor shortage - 4%, lack of materials and equipment - 2%, financial restrictions - 22%, other factors - 21%. It is important to note that almost more than a third of entrepreneurs, namely 38% believe that nothing is holding them back in their work.

The article defines that the main forms of state support of entrepreneurship in the agrarian sphere are: political, economic, social, environmental. Emphasis is placed on economic and political support, which means supporting the interests of agricultural producers, who are in line with the main directions of the state's agricultural policy and its national interests. The simplification of tax administration and the creation of conditions for improving access to credit resources were identified as factors that facilitate the entrepreneurship development. It is also important to reduce the monopolization of agricultural markets and material and technical resources.

The article proves that support for entrepreneurship development should be based on a favorable institutional environment; it is determined that the stimulating factor for the development of entrepreneurial activity is the improvement of the regulatory framework and reorganization of governing bodies, which will lead to an improvement in the institutional environment and, in turn, will become a powerful tool for enhancing entrepreneurial activity and will contribute to sustainable economic development of the state.

We have determined that in the future, the research on this issue will be aimed at the development of effective mechanisms for creating favorable conditions for the development of entrepreneurship in the agrarian sector, both from the state and foreign donors in terms of technical, information and educational support.

Keywords: *entrepreneurship production of cereals, grain market, grain farming, coarse grains, cultivation.*

Дата надходження до редакції: 02.02.2019 р.

ЕКСПОРТ ЗЕРНА: СТАН, ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Соловей Марина Сергіївна

аспірант

Сумський національний аграрний університет (м.Суми, Україна)

ORCID: 0000-0003-4206-7433

marusja.sol@gmail.com

В даній час Україна є одним із світових лідерів з експорту сільськогосподарської продукції. Метою написання статті є аналіз ситуації на ринку зерна, визначення тенденцій, ємності ринку зерна та експортного потенціалу України.

В статті зроблено огляд експортного потенціалу ринку зурна в Україні та світі. Аналізуючи данні ми дійшли наступних висновків. Україна займає 7,5 відсотків загального світового експорту пшениці, що ставить її на шосте місце в світі. Позитивні тенденції щодо зростання відсотку експорту в порівнянні з 2018 роком на 15,5 відсотків, що свідчить про поступовий вихід України в першу трійку експортерів зерна.

В статті зроблено висновок, що зберігаючи високі темпи нарощування обсягів виробництва сільськогосподарської продукції, агропромисловий сектор має значний додатковий нереалізований потенціал щодо нарощування експорту продукції з доданою вартістю. Подальший його розвиток (за умови стійкого забезпечення продовольчої безпеки держави) здатен не лише закріпити за Україною статус надійного постачальника якісного доступного продовольства на світовий ринок, але і стати потужним рушієм розвитку економіки та зростання добробуту населення, сприяти сталому розвитку сільського господарства, реалізуючи при цьому потужний виробничий та експортний потенціал.

Ключові слова: ринок зерна, експортний потенціал, зовнішня торгівля, європейська інтеграція

DOI: <https://doi.org/10.32845/bsnau.2019.2.8>

Постановка проблеми у загальному вигляді. Україна в даній час є одним із світових лідерів з експорту сільськогосподарської продукції, а сільськогосподарська галузь – це одна з провідних галузей економіки України, яка є найпривабливішою для інвестицій. Завдяки сприятливому клімату та географічному положенню, унікальним природним ресурсам, великим площам родючої ріллі та високому бонітету ґрунтів Україна має гарні позиції для отримання статусу світового лідера сільськогосподарського виробництва.

В процесі розвитку державності динаміка виробництва сільськогосподарської продукції постійно збільшувалася, на сьогодні на нього припадає 12% ВВП та 17% зайнятих. 78,9% сільськогосподарських угідь в Україні є орні землі (рілля), а виробництво сільськогосподарських культур становить приблизно три чверті сільськогосподарського виробництва, порівняно з двома третинами в середині 1990-х. На сьогодні АПК посів місце провідної галузі (донора) національної економіки, фактично формуючи економічний профіль країни.

Сприяння підвищенню ефективності експортного потенціалу АПК забезпечує зростання іноземних валютних надходжень, що має вагомое значення для економічної безпеки країни. Тому розвиток експортоорієнтованих вітчизняних аграрних підприємств в умовах євроінтеграції є одним з пріоритетних завдань державної політики, що зумовлює актуальність дослідження даної проблематики.

Питання експорту зерна Україною постійно знаходиться в полі зору багатьох вітчизняних науковців і на сьогодні представлено широким спектром наукових досліджень. Серед основних можна виділити таких як: В.Г. Андрійчука (Андрійчук В.Г., 2015), В.І. Бойка (Бойко В.І., 2004), Боднар О. В. (Боднар О. В., 2010), С.В. Дельз (Дельз С.В., 2016), Ю.Є. Кирилова (Кирилов Ю.Є., 2005), О.Є. Куценко І.В. (Куценко І.В., 2016), Т. М. Мельник (Мельник Т.М., 2010), М.Р. Родіонова (Родіонова М.Р., 2014), Р.П. Саблука (Саблук Р.П., 2009) та інших.

Формування цілей статті. Метою даного дослідження є аналіз ситуації на ринку зерна, визначення тенденцій та ємності ринку і оцінка експортного потенціалу України.

Метою даного дослідження є аналіз ситуації на ринку зерна, визначення тенденцій та ємності ринку і оцінка експортного потенціалу України.

Методи дослідження. У дослідженні були використані такі методи, як метод аналізу при оцінці ринку зерна, метод порівняння при аналізі експортного потенціалу ринку зерна країн світу, метод логічного узагальнення при підведенні підсумків проведеного дослідження.

Результати дослідження. В умовах інтеграції України до світової економіки розвиток вітчизняного експортного потенціалу має стати прискорювачем економічного зростання, стабілізаційним фактором та головним джерелом накопичення валютних резервів. Після економічної кризи в Україні 2013- 2015 років на фоні втрати частини територій Донецької та Луганської областей, анексії Криму та проведення АТО на сході держави, коли реальний ВВП країни знизився на 16%, а темпи інфляції зросли майже до 50%, економіка постійно зростає на рівні 2,5% та 3,3% на рік, тоді як темпи інфляції знижуються. За підсумками 2018 року рівень інфляції склав 9,8%, а реальний ВВП України демонструє стабільну динаміку зростання показників на 3,3%. Основними галузями, які формують ВВП, залишаються промисловість, сільське господарство та торгівля. Крім того, за останні роки спостерігається помітне нарощення питомої ваги в структурі ВВП сільського господарства – з 8,4 % у 2010 до 11,9 % у 2018 році (зростання АПК 1,2 млрд. доларів США). З точки зору отримуваних доходів (що впливає на формування ВВП) Україна належить до експортоорієнтованих держав – в 2018 році саме експорт української сільськогосподарської продукції забезпечив 42,5 % валютних надходжень у загальній структурі експорту (Україна в 2018 році встановила рекорд з експорту сільгосппродукції, 2018).

Сьогодні Україна залишається одним з провідних світових експортерів зерна та рослинних олій, експорт яких почав швидко зростати у період з кінця 1990-х років, а в 2018 році експорт продукції АПК з України збільшився на 5% порівняно з 2017 роком і склав рекордні 18,8 мільярдів доларів. Більша частина експорту продовольчої продукції з України є

первинною продукцією для подальшої переробки, а імпорту, у свою чергу, більше змішаний, при цьому первинна та перероблена продукція для кінцевого споживання становить майже 60% імпорту агропродовольчих товарів. У період з 2005 по 2018 роки як обсяг сільськогосподарського виробництва, так і загальна факторна продуктивність в Україні зростали зі швидкістю, що значно перевищує середні показники в світі, а саме понад 4% та 3,1% на рік відповідно. При темпах росту обсягів торгівлі, що вимірюється двозначними цифрами, та інвестиціях, що надходять в український сектор агробізнесу, Україна відіграє все більшу роль у глобальній продовольчій безпеці.

За останнє десятиліття експорт зерна з України збільшився на 77%. За січень-вересень 2019 року, частка експорту продукції АПК зросла в загальній структурі експорту до 42,1% у порівнянні з 37,1% у 2018 році. Частка імпорту агропродовольчої продукції в загальній структурі імпорту України залишилася на тому ж рівні.

За дев'ять місяців 2019 року загальний обсяг експорту всіх товарів з України склав 37,1 млрд. дол. США, при цьому експорт агропродовольчої продукції – 15,6 млрд. дол. США, а експорт продукції рослинництва – 9 млрд. дол. США (58%). В

товарній структурі експорту за дев'ять місяців 2019 року порівняно з аналогічним періодом 2018 року найбільше зросли поставки з України продукції рослинництва – на 36% або на 2,4 млрд. дол. США. Основні позиції торгівлі України агропродовольчою продукцією – це експорт кукурудзи – 24%, соняшникової олії – 19% та пшениці – 16%. Нарощення поставок продукції рослинництва відбулося в основному за рахунок збільшення експорту кукурудзи – на 1,4 млрд. дол. США або на 61%. Також на 12% або на 241 млн. дол. США зріс експорт готових харчових продуктів (Україна нарощує експорт агропродовольчої продукції, 2019).

Досліджуючи експорт зерна з України, на нашу думку доцільним є розглянути місце України на світовому ринку. Починаючи з 2000 року, США, Європейський Союз, Канада, Австралія, Аргентина, Україна та інші країни Причорноморського регіону склали в середньому близько 90 відсотків світового експорту пшениці. Країни Східної Європи, Україна, Росія, Казахстан разом складають 51% прогнозованого збільшення експорту зернових до 2022 року. Світове виробництво пшениці у 2019/20 роках посідає друге місце за обсягами виробництва (768 млн. т) після кукурудзи (понад 1,09 мільярда тонн). (Таблиця 1)

Таблиця 1

Виробництво та експорт пшениці (вибрані країни)

Регіон	Виробництво (тис. т.) середнє за 2016-2018 рр.	Зростання % 2009-2018 рр.	Вартість експорту пшениці (млрд. дол. США) 2018 р.	У % від загального світового експорту пшениці	Зростання експорту % 2009 – 2018 рр.
ЄС	130 950	0,97	22,6	22,1	2,5
РФ	76 437	5,74	8,4	20,5	18,8
США	53 824	-1,64	5,7	13,8	-1,5
Канада	31 298	2,61	5,5	13,2	3,1
Австралія	23 339	-2,33	3,1	7,5	-4,1
Україна	25 603	4,31	3,0	7,3	15,5
Аргентина	18 794	6,53	2,4	5,9	11,6

Джерело: Розраховано за даними (Leading corn-exporting countries worldwide 2018/19, 2019)

Аналізуючи дані таблиці, можна зазначити, що Україна відвантажила 7,3% від загального світового експорту пшениці у 2018 році, що ставить її на 6 місце в світі за цим показником. Позитивні тенденції щодо зростання відсотку експорту з України у 2018 році порівняно з 2009 роком на 15,5% свідчить про поступовий вихід України в першу трійку експортерів зерна.

За прогнозами, США залишаться домінуючим експортером пшениці та грубого зерна. Україна з 2014 року була одним з найбільш швидко зростаючих експортерів пшениці: Аргентина (на 31,7%), Україна (на 31,1%) та Болгарія (на 22,9%). Україна поступово переходить від чистого імпортера сільськогосподарських товарів до чистого експортера, частково через зменшення росту населення та рівне споживання на душу населення, що обмежує внутрішній попит. Зростання виробництва також сприяло покращенню показників експорту, давши Україні змогу увійти до вісімки основних світових країн-експортерів, серед яких Європейський Союз, США, Канада, Аргентина та Австралія. Це відбулося завдяки значному покращенню продуктивності, ціновій конкурентоспроможності, географічній близькості України до Європейського Союзу (ЄС) та ринків ключових імпортерів і сприятливим торговельним відносинам з Китаєм. Зростання імпорту зернових в Північну Африку та Близький Схід також стимулює зростання експорту зернових з України.

Якщо брати до уваги експорт кукурудзи, його світовий обсяг в 2018 році склав 33,9 млрд. дол. США, що на 11,9%

більше порівняно з 2017 роком. З 2014 року вартість експортованої кукурудзи зросла в середньому на 2,3% для всіх країн-експортерів, коли поставки кукурудзи оцінили в 33,2 млрд. дол. США. Країни Північної Америки протягом 2018 року отримали найвищу вартість у доларах від експорту кукурудзи, ці поставки були оцінені в 13,6 мільярдів доларів, або 40,1% від загальної кількості у світі. На другому місці опинилася Європа з 29,6%, країни Латинської Америки відвантажили 25,6% світової вартості експорту кукурудзи (Таблиця 2).

Аналізуючи дані таблиці 2, можна сказати, що за обсягами виробництва кукурудзи (28,5 млн. т) Україна поступається лише Сполученим Штатам (62,0 млн. т), а серед провідних країн-експортерів кукурудзи Україна займає четверте місце після таких країн, як США, Аргентина та Бразилія, та її доля ринку складає 10,3 відсотки від загального світового експорту.

Країни, які продемонстрували найбільший позитивний чистий експорт кукурудзи протягом 2018 року: Сполучені Штати 12,9 млрд. дол. США (чистий надлишок експорту збільшився на 19,4% з 2014 року), Аргентина 4,2 млрд. дол. США (збільшення на 19,6%), Бразилія 4,1 млрд. дол. США (на 3,8%) та Україна 3,5 млрд. дол. США (на 10,7% більше). Україна протягом кількох років переросла в конкурентоспроможного експортера кукурудзи (28,5 млн. т. у 2018 р.), поступаючи лише США (62 млн. т. відповідно), на третьому місці Бразилія, яка експортувала 28 млн. тонн. Українська кукурудза також має конкурентну ціну, що сприяє розширенню експортних ринків.

Провідні експортери кукурудзи у 2018 році

Регіон	Виробництво (млн. т.)	Вартість експорту (млрд. дол. США)	% від загального світового експорту
США	62,0	12,9	38,1
Аргентина	26,5	4,2	12,5
Бразилія	28,0	4,1	12,1
Україна	28,5	3,5	10,3
Франція	4,3	1,7	5,0
Румунія	3,9	1,0	3,0
Угорщина	3,5	0,8	2,3
Південна Африка	1,6	0,5	1,3
Канада	1,6	0,4	1,2

Джерело: Розраховано за даними (Leading corn-exporting countries worldwide 2018/19, 2019)

Одним з чинників поліпшення економічної привабливості ринку зерна в Україні є розвиток експортного потенціалу. Щорічні дані Європейської комісії, оприлюднені наприкінці червня, підтвердили, що Україна зараз є третім за величиною експортером сільськогосподарської продукції до ЄС та одним з найбільших у світі експортерів зерна. США наразі є номер один експортером сільськогосподарської продукції в Європейський Союз із щорічним обсягом 12,9 млрд. євро. Друге місце після Америки займає Бразилія (11,7 млрд. євро), а Україна (6,3 млрд. євро) є на третьому місці, випереджаючи Китай (5,9 млрд. євро). За останній рік український експорт продовольства до Європейського Союзу збільшився на 14%, досягнувши нового максимуму в розмірі 6,3 млрд. євро. Це збільшення дозволило Україні піднятися з п'ятої на третю позицію серед первинних партнерів з продовольчих товарів у ЄС, підкресливши переваги вільної торгівлі завдяки Угоді про асоціацію між ЄС та Україною, а також допомогло країні відвоювати свою репутацію житниці Європи.

Однак Європа не є єдиним місцем, де українська сільськогосподарська продукція завойовує частку ринку. За останні п'ять років географічне охоплення сільськогосподарського експорту України значно розширилося, оскільки агропідприємства країни вийшли за рамки традиційних ринків колишнього Радянського Союзу з прагненням розширити свою присутність в Азії, Африці та інших країнах.

Основними ринками збуту залишаються три регіони – країни Азії, Європейського Союзу та Африки. Загалом на них припадає понад 90% вартості українського експорту сільськогосподарської продукції. Азійські країни за січень-вересень 2019 року закупили української сільськогосподарської продукції на 6529 млн. дол. США (експорт зріс на 0,8 млрд. дол. США). Частка Азії за цей період склала 41,4% від загального експорту аграрної продукції, а третина вітчизняного експорту сільськогосподарської продукції – 33,9% – припадає на країни Європейського Союзу. За дев'ять місяців 2019 року вони закупили українського продовольства на 5344 млн. дол. США (поставки збільшилися на 1,2 млрд. дол. США). Обсяги експорту до країн Африки склали 2400 млн. дол. США (більше на 0,7 млрд. дол. США) – 15,2% від

загального експорту аграрної продукції. Китайська Народна Республіка є найбільшим ринком для України, її частка становила 8,9% від загального експорту сільськогосподарства на суму 795 млн. дол. США. На другому місці Індія (8,3%, 741 млн. дол. США), на третьому Єгипет (8,2%, 737 млн. дол. США), на четвертому Туреччина (7,6%, 684 млн. дол. США) та на п'ятому Нідерланди (7,1%, 641 млн. дол. США). Інші основні ринки включали Іспанію (503 млн. дол. США), Італію (333 млн. дол. США), Польщу (301 млн. доларів США) та Німеччину (250 мільйонів дол. США). Дещо менший відсоток припадає на Північну Америку (2,8%), Латинську Америку (0,6%), та Океанію (0,1%). Експорт вітчизняної сільськогосподарської продукції до країн СНД скоротився. Країни цього регіону за 9 місяців 2019 року імпортували українського продовольства на 1045 млн. дол. США, що склало 6,6% від загального експорту аграрної продукції (В Україні зростає експорт агропродовольчої продукції до країн ЄС, Азії та Африки, 2019).

Така диверсифікація ринків збуту є результатом триваліх зусиль з модернізації методів ведення сільськогосподарського виробництва України, що призводить до підвищення врожайності, збільшення інфраструктурних можливостей та збільшення врожаю, доступного для експорту.

Обсяги експорту зернових залежать від таких факторів, як експортна ціна зерна, обсяг експорту зерна, співвідношення світової ціни на зерно до внутрішньої ціни, валовий збір зерна в Україні. Аналіз динаміки валового збору й експорту зернових за останні 4 роки в Україні свідчить, що українські виробники постачають на експорт в середньому 66,5% вирощеного врожаю. (Формування експортного потенціалу України на 2019-2020 МР: чотири агророки, 2019)

Найбільше на міжнародних ринках Україна продає зернових культур, серед яких кукурудза, пшениця та ячмінь. Зокрема, у минулому році експорт кукурудзи склав 29,5 млн. т, пшениці – 16,2 млн. т, ячменю – 3,6 млн. т. Крім того, експорт борошна склав 200,1 тис. т. Питома вага товарної групи в загальному обсязі експорту в грошовому вираженні досягла 15,3%. [Експортний потенціал зернового ринку України оцінюється в 42,6 млн. тонн (Таблиця 3).

Таблиця 3

Валовий збір та експорт зерна в Україні

Маркетинговий рік	Площа, млн. га	Урожайність, т/га	Валовий збір, млн. т	Експорт, млн. т	% експорту
2016-2017	14,3	4,6	66,1	43,8	66,3
2017-2018	14,6	4,2	61,3	39,4	64,3
2018-2019	14,8	4,7	70,1	50,4	71,9
2018/2019 до 2016/2017 (+/-)	0,5	0,1	4,0	5,6	5,6
2018/2019 до 2016/2017 (%)	103,5	102,2	106,1	115,1	-

Джерело: Розраховано за даними (З початку 2019/20 МР Україна експортувала 18 млн. тонн зерна та борошна, 2019)

За даними Міністерства аграрної політики і продовольства, за період з 2016 по 2018 рр. валовий збір зерна збільшився на 4 млн. т або на 6,1%. Дане зростання відбулося за рахунок впливу екстенсивних та інтенсивних факторів. Так, посівні площі, зайняті під зерновими, зросли на 0,5 га, що становить 103,5%, а урожайність за вказаний період зросла на 2,2%. Доля експорту зернових за вказаний період збільшилася на 5,6%. У 2018-2019 МР Україна експортувала рекордні 50,4 млн. тонн зерна (71,9% від валового збору), що на 26,1% більше в порівнянні з попереднім маркетинговим роком. За цим показником наша країна входить у трійку найбільших сві-

тових експортерів зерна разом із США (93,1 млн. т) та Європейським Союзом (37,8 млн. т).

Експорт зернових культур з України з початку 2019-2020 МР склав загалом 17,94 млн. тонн, що на 5 млн. тонн (або на 51,5%) вище, ніж за аналогічний період попереднього сезону. Про це свідчать дані Державної фіскальної служби. В розрізі культур експортовано пшениці - 10,7 млн. т; ячменю - 3,2 млн. т; жита - 5 тис. т; кукурудзи - 3,4 млн. т. При цьому, обсяги експорту пшениці з початку сезону зросли майже на 40%, постачання ячменю зросло на 40,7%. Експорт кукурудзи на зовнішні ринки за звітний період вище в 1,7 рази за минулорічний (Рудь І., 2019)

Таблиця 4

Експорт зерна в Україні по роках (млн.. тонн)

Категорія продукта	2014/2015 МР	2015/2016 МР	2016/2017 МР	2017/2018 МР	2018/2019 МР	Темп зростання 2018/2019 до 2014/2015 МР
Пшениця	17,4	18,1	17,8	16,0	19,5	11,9
Кукурудза	16,6	21,3	18,0	29,5	30,0	80,7
Ячмінь	4,4	5,3	4,3	3,6	4,8	9,1

Джерело: Розраховано за даними (Ukraine Barley Exports by Year, 2019)

Аналізуючи експорт зерна в розрізі окремих культур, можна сказати, що по вибраним культурам, таким як пшениця, кукурудза та ячмінь, починаючи з 2014/2015 маркетингового року спостерігається зростання на 11,9%, 80,7% та 9,1% відповідно.

За останнє десятиліття світовий попит на зерно, як основу продовольчого і фуражного раціону, збільшився на 50%. Україна – одна з небагатьох країн світу, враховуючи наявні ресурси, може збільшити виробництво с/г культур, наростити експортні потужності та забезпечити світові потреби. За останні п'ять років тенденція валового збору й експорту зернових з України стабільна. Так, на внутрішні потреби в країні залишається 21-23 млн. тонн зерна, а експорт у середньому становить 66,5% від отриманого врожаю.

Поточна траєкторія зростання експортного потенціалу України продовжуватиметься і в найближчі роки, і за прогнозами країна збільшить експорт зерна щонайменше на 40%, досягнувши річних обсягів у 70 мільйонів тонн. Щомісячні обсяги експорту в 6 мільйонів тонн протягом поточного сезону продемонстрували, що сільськогосподарська інфраструктура України, здатна впоратися з таким зростанням. На розвиток експортного потенціалу може суттєво вплинути припинення мораторію на продаж сільськогосподарських земель в Україні та створення довгоочікуваного ринку землі (Ukraine is emerging as the world's next agricultural superpower, 2019)

На експортні можливості України прямо впливає інституційна складова. Актуальною на сьогодні є ухвалена 10 липня 2019 р. Стратегія розвитку експорту продукції сільського господарства, харчової та переробної промисловості України до 2026 року, розроблена Міністерством аграрної політики та продовольства України спільно з Офісом підтримки реформ Міністерства. Метою Стратегії є визначення довгострокової державної політики, спрямованої на забезпечення стабільного нарощування обсягів експорту продукції (товарів, послуг, технологій) вітчизняного сільського господарства, харчової та переробної промисловості (В Україні ухвалили аграрну стратегію до 2026 року, 2019).

Так, стратегічними напрямками розвитку експорту аграрної продукції стане зростання обсягу виробництва та

збільшення постачань такої продукції на зовнішні ринки; розширення номенклатури та зміна структури експорту в напрямку збільшення частки продукції з високою доданою вартістю; географічна диверсифікація напрямків експорту (відкриття нових ринків) і розширення експортних можливостей для малих та середніх підприємств.

Реалізація Стратегії дасть змогу забезпечити:

- формування дієвої системи інструментів оцінки експортного потенціалу та потенційної привабливості ринків за основними видами продукції сільського господарства, харчової та переробної промисловості;

- належний рівень підтримки вітчизняних експортерів сільськогосподарської продукції та продукції харчової та переробної промисловості як усередині країни, так і за її межами;

- гармонізацію вітчизняного законодавства у частині санітарних та фітосанітарних заходів з європейськими нормами, стандартами та правилами;

- зміну співвідношення між сировиною, продуктами первинної переробки та готовою продукцією в загальному обсязі експортованої продукції сільського господарства, харчової та переробної продукції;

- збільшення експорту продукції сільського господарства, харчової та переробної промисловості протягом строку реалізації Стратегії на 17 відсотків (Про схвалення Стратегії розвитку експорту продукції сільського господарства, харчової та переробної промисловості України на період до 2026 року, 2019).

Висновки. Підсумовуючи вищенаведене, можна сказати, що при збереженні високих темпів нарощування обсягів виробництва сільськогосподарської продукції, агропромисловий сектор має значний додатковий нереалізований потенціал щодо нарощування експорту продукції з доданою вартістю. Подальший його розвиток (за умови стійкого забезпечення продовольчої безпеки держави) здатен не лише закріпити за Україною статус надійного постачальника якісного доступного продовольства на світовий ринок, але і стати потужним рушієм розвитку економіки та зростання добробуту населення, сприяти сталому розвитку сільського господарства, реалізуючи при цьому потужний виробничий та експортний потенціал.

Список літератури:

1. Andriychuk VG Zubets MV, Yurchishin VV (2015) Contemporary Agrarian Policy: Problematic Aspects. K.: Agrarian Science. 381 p.
2. Boyko VI (2004) Toward a problem of grain market formation. *APK economy*. No. 3. P. 35-38.
3. Bodnar OV (2010) Formation of price tendencies in the grain market of Ukraine. *Science. hanging Nat. untu biores. and nature. Of Ukraine*. Issue 154.1. Available at: <http://www.nbu.gov.ua>. (Accessed 10/01/2019).
4. Dels SV (2016) Transportation Approaches to Evaluating the Effectiveness of Export Grain Delivery Schemes. *Logistics*. No. 11. C. 44.
5. Kirilov Yu.E. (2005) Ukraine's Prospects in the Global Grain Market. *APK economy*. №8. Pp. 135-139.
6. Kutsenko IV (2016) Development of grain procurement and marketing infrastructure of integrated agrarian units. *Scientific Bulletin of the International Humanities University*. No. 2. P. 155-158.
7. Melnyk TM (2008) Export potential of Ukraine: evaluation methodology and analysis. Available at: http://iepjournal.com/journals/8-9/2008_10_Melnuk1.pdf. (Accessed 10/01/2019).
8. Rodionova MR (2014) Improving the grain market infrastructure. *Visn. NAIL. K. : NAIL*. No. 8, pp. 15-19.
9. Sabluk RP, Kovalenko OV (2009) Current Trends in Global Grain Trade. *APK economy*. No. 9. S. 84-88.
10. In 2018, Ukraine has set a record for agricultural exports. (2019). Available at: <https://www.unian.ua/economics/agro/10416159-ukraina-v-2018-roci-vstanovila-rekord-z-eksportu-silgospprodukcije.html>. (Accessed 10/01/2019).
11. Ukraine is increasing its exports of agricultural food products. (2019) Available at: http://ucab.ua/ua/pres_sluzhba/novosti/ukraina_naroschue_eksport_agroprodovolchoi_produktsii. (Accessed 10/01/2019).
12. Leading corn-exporting countries worldwide 2018/19. (2019) Available at: <https://www.statista.com/statistics/254299/top-global-corn-exporters>. (Accessed 10/01/2019).
13. Agri-food exports to the EU, Asia and Africa are increasing in Ukraine (2019) <http://agro-yug.com.ua/archives/30068>. (Accessed 10/01/2019).
14. Formation of Ukraine's export potential for 2019-2020 MR: four agrocrops. (2019) Available at: <https://landlord.ua/news/formuvannia-eksportnoho-potentsialu-ukrainy-na-2019-2020-mr-chotyry-ahrokrokyu>. (Accessed 10/01/2019).
15. Since the beginning of 2019/20, Ukraine has exported 18 million tonnes of grain and flour. (2019) Available at: <https://minagro.gov.ua/en/news/z-pochatku-201920-mr-ukrayina-exportovala-18-mln-tonn-zerna-ta-boroshna>. (Accessed 10/01/2019).
16. Rud I. (2019) Harvest-2019: main features and preliminary results. Available at: http://nbuviap.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=4462:urozhaj-2019-personality-tsogorichnikh-zhniv&catid=8&Itemid=350. (Accessed 10/01/2019).
17. Ukraine Barley Exports by Year (2019). Available at: <https://www.indexmundi.com/agriculture/?country=en&commodity=barley&graph=exports>. (Accessed 10/01/2019).
18. Ukraine is emerging as the world's next agricultural superpower (2019). Available at: <http://bunews.com.ua/economy/item/ukraine-feeds-the-world>. (Accessed 10/01/2019).
19. Ukraine has adopted an agricultural strategy until 2026. (2019) Available at: <https://edumka.com/2019/07/13/v-ukrayini-uhvalyly-agrarnu-strategiyu-do-2026-roku>. (Accessed 10/01/2019).
20. On approval of the Strategy for development of export of agricultural products, food and processing industry of Ukraine for the period until 2026. Ordinance of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated July 10, 2019 No. 588-p. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/588-2019-%D1%80>. (Accessed 01/10/2019).

Maryna Solovey, postgraduate student, Sumy National Agrarian University (Sumy, Ukraine)

Grain export: state, problems and prospects

Currently, Ukraine is one of the world leaders in agricultural export. Due to its favorable climate and geographical location, unique natural resources and large areas of fertile arable land, Ukraine is well positioned to become a world leader in agricultural production.

The purpose of this article is to analyze the situation on the grain market, determine trends, the capacity of the grain market and export potential of Ukraine.

The methods used in the present studies include the method of analysis for the assessment of the grain market, the method of comparison for the analysis of the export potential of the world grain market, the method of logical generalization in summarizing the results of this study.

The article reviews the export potential of the grain market in Ukraine and the world. Analyzing the data, we came to the following conclusions. Ukraine accounts for 7.5 percent of total global wheat exports, which puts it in the sixth place in the world. Positive growth trends in the export percentage by 15.5% in comparison with 2018 indicate that Ukraine is gradually entering the top three world grain exporters.

Consideration of export potential in the context of selected crops shows that since 2015, there has been a tendency to increase the growth rates for wheat by 11.9 percent, for corn by 80.7 percent, for barley by 9.1 percent.

The article concludes that, while maintaining a high rate of increase in agricultural output, the agro-industrial sector has significant additional untapped potential to increase the exports of value-added products. Its further development (provided the sustainable food security of the state) is capable not only to consolidate Ukraine's status as a reliable supplier of high-quality affordable food

products to the world market, but also to become a powerful engine for economic development and increase of the population welfare, contribute to the sustainable development of agriculture, while realizing a powerful production and export potential.

Keywords: *grain market, export potential, foreign trade, European integration*

Дата надходження до редакції: 05.02.2019 р.

**A CASE STUDY ON INTERNATIONAL EDUCATION COOPERATION IN COLLEGES & UNIVERSITIES
UNDER THE BELT AND ROAD INITIATIVE
(HENAN INSTITUTE OF SCIENCE AND TECHNOLOGY)**

Inna Lozynska

Doctor of Science in Economics, Associate Professor
Sumy National Agrarian University (Sumy, Ukraine)
ORCID: 0000-0002-8038-8484,
innalozynska@gmail.com

Wenxi Zhang

PhD student
Sumy National Agrarian University (Sumy, Ukraine)
Henan Institute of Science and Technology (Henan, China)

Zhijiang Yu

PhD student
Sumy National Agrarian University (Sumy, Ukraine)
Henan Institute of Science and Technology (Henan, China)

Hongmin Yang

Professor in Education
Henan Institute of Science and Technology (Henan, China)

The Belt and Road Initiative provides an excellent platform for international education cooperation for Chinese universities. Henan Institute of Science and Technology (HIST) has carried out a series of in-depth cooperation on this platform, and it has also brought opportunities and challenges. This article studies the international cooperation projects carried out by HIST, and promotes international education through the Belt and Road Initiative, provides new ideas for educational cooperation among universities, enhances the level of internationalization of universities, creates high-level talents and make further efforts.

Keywords: *The Belt and Road Initiative, International Education Cooperation, Chinese Universities, Chinese Higher Education.*

DOI: <https://doi.org/10.32845/bsnau.2019.2.9>

Problem statement. The Belt and Road is named by the "Silk Road Economic Belt" and the "21st Century Maritime Silk Road", provide an excellent platform for international education cooperation for Chinese higher education and universities. In July 2016, the Ministry of Education issued the "Promoting Co-construction of Educational Action of the Belt and Road"(PCEA) to push the international exchange and cooperation of university education to a new climax. Strengthening cooperation and interaction among the countries along the Belt and Road is not only an important part of the Belt and Road, but also a talent support for the construction of the Belt and Road. Under the strong promotion of the government, HIST bravely took its first step.

Analysis of current research and publications which start solving this problem and which the author refer to scientific papers of Ansar, A., Flyvbjerg, B., Budzier, A., & Lunn, D (2016), Zhou G, Yan Y. (2015), Ding X. (2016) and others.

The main goal of research is to describe the main opportunities China's One Belt One Road in higher education.

The main results of the research. China's One Belt One Road (OBOR) strategy is the latest trend in international relations, and it is making a real impact on higher education in Central Asia. Opportunities for international education cooperation in colleges and universities

1.1 The Belt and Road Initiative provides a good platform for exchanges and cooperation between international universities.

Education is the foundation of the country's base, national prosperity, and source of people's happiness. It plays a funda-

mental role in building the Belt and Road. All countries have actively worked together to develop education and work together to build the Belt and Road for the benefit of people. The Belt and Road coverage of 64 countries along the route, under the promotion of this policy, international exchanges have increased significantly, especially in China and the countries along the Belt and Road, this study chose Ukraine as a representative for research. The policy encourages countries to formulate cooperation and exchanges, talent training policies, and promote effective measures such as reduction of visa procedures, mutual recognition of credits, degree mutual recognition, mutual recognition of worldwide or regional qualifications, and vigorously develop talent exchange and cooperation among universities. The Belt and Road Initiative provides a good platform for international exchanges between universities and provides a good opportunity for China and its countries along the route.

1.2 The Belt and Road requires a large number of talents while bringing high economic benefits.

According to the "China's 2017 National Economic and Social Development Statistical Bulletin"[1], China's total foreign direct investment in 2017 (excluding banks, securities, insurance) is about 120.1 billion US dollars for countries along the Belt and Road. The amount of direct investment is 14.4 billion US dollars, about 12% of the total investment. The annual turnover of foreign contracted engineering business was approximately 168.6 billion US dollars, and the turnover of the countries along the Belt and Road was 85.5 billion US dollars, accounting for 50.7% of the turnover of foreign contracted projects. It can be seen that the

Belt and Road Initiative has brought huge economic effects. At the same time, the demand for talents in various industries is also increasing every year. Especially for international talents, the staff dispatched to countries along the Belt and Road route need to have excellent language and technology.

1.3 With the increase income, the proportion of national investment on education has increased.

According to the "China's 2017 National Economic and Social Development Statistical Bulletin"[1], the total national education expenditure in 2017 was 163 billion US dollars, it has increased 20.2% compared with the previous year. Also in 2017, the consumption expenditure of the national residents was as high as 306 US dollars, accounting for 11.4% of the total consumption expenditure, lower than the expenditure share of food, housing and travel, ranking fourth in total consumption expenditure. It can be seen that education has a large proportion at both the national level and the individual level, and education play a pivotal role among the Chinese residents.

1.4 The Belt and Road and the Talent Promotion Policy in Henan Province

On February 10, 2019, the People's Government of Henan Province issued the "Opinions on Implementing the Innovation Driven Speed-up and Efficiency Project"[2], proposing that by 2020, the whole society's research and development investment will strive to exceed 15 billion US dollars, the total number of high-tech enterprises reached 4,500 in the Henan province. In demand of talent pooling, Henan Province will strengthen international scientific and technological cooperation and exchanges, work along the Belt and Road countries, and promote the superior technology of Henan Province. This opinion provides a better driving force for exchanges between universities and international universities in Henan Province.

Promote the establishment of scientific and technological cooperation with countries along the Belt and Road to support enterprises in Henan Province to build research and development centers, science centers and demonstration bases in countries along Kyrgyzstan and Uzbekistan to promote the superior technology of Henan Province. Accelerate the exploration of cooperation mechanisms with 16 countries in Central and Eastern Europe, and strive for the landing the international technology center transfer to Henan. Actively promote cooperation with developed countries and regions such as the European Union, the United States, Japan, and Israel, relying on universities, research institutions, and enterprises to introduce key overseas technologies, research and development teams, build international cooperation research centers and laboratories. Improve scientific and technological innovation capabilities, improve the competitiveness of Henan Province.

1.5. International University Cooperation Experiences from HIST

After decades of experiences in development, HIST has the ability to lead the international education exchanges and cooperation in the central region. In response to the Belt and Road, the opinions of the Henan Provincial Government and the active promotion of the Xinxiang Municipal Government, the school aims to strengthen the international competitiveness, expand the scope of international influence, train international academic talents, and actively carry out international academic exchanges and cooperation. In order to serve the Belt and Road Initiative and provide talents support, we mainly start from the following aspects:

- Cultivating international professional talents

HIST is participating in the Belt and Road, actively exploring educational cooperation with countries along the Belt and Road, providing high-quality international education resources for school development, improving the school's international education level, and fostering an international perspective and educational background. With high-level international professional talents with international competitiveness, the school is cooperated with Sumy National Agrarian University (SNAU) in Ukrainian, established "Henan Institute of Science and Technology & Sumy National Agrarian University - International Graduate School" (hereinafter referred to as the Sino-Ukrainian Graduate School), jointly train high-level talents such as masters and PhD students. The school is located in Ukraine, the country along the Belt and Road. The two schools have many intersections with the key disciplines in the subjects settings. The research focus is consistent in the fields of agriculture and veterinary, which provides a good premise for the deep cooperation between the two schools. On October 10, 2018, a total number of 48 students went to SNAU in Ukraine for further study and participated in the master's and doctoral programs [3].

As a central region, limited by regional economic development and insufficient funds, international exchanges and cooperation between universities are limited to short-term exchange programs or the introduction of foreign experts for short-term training. HIST as a representative of the central region, the Sino-Ukrainian Graduate School was created with the Belt and Road route country, effectively fill this blank. This will also solve the insufficiency of the professional internationalization development in colleges and universities, the lag of international talent development, and the low quality of Sino-foreign cooperative education projects. Promoting the training of international professionals has not only cultivated the service talents of the Belt and Road Initiative, but also improved the international competitiveness and influence of HIST.

- Promoting the speed of establishing abroad school of Chinese higher education

The active introduction of foreign educational resources has also accelerated the speed of abroad Chinese higher education. The Belt and Road Initiative not only requires the introduction of quality educational resources, but also requires the export of Chinese education industry. Due to its particularity, the possibility of the education industry output is limited. As a mainstay, HIST has established the Sino-Ukrainian Graduate School in cooperation with Ukraine, becoming the landmark project of the Belt and Road initiative of Xinxiang City, Henan Province, and accelerating the speed of abroad Chinese higher education in the central region. HIST and SNAU successfully signed 3 agreements and build 3 programs: an co-train undergraduate education program for animal medicine, the Sino-Ukrainian Graduate School, the framework of Sumy International College in HIST [3].

On the basis of this project, at the invitation of the Xinxiang Municipal Government, the delegation of the government of Sumy City, Sumy State, Ukraine, and his team of 5 people came to Xinxiang City for a friendly visit from October 24 to 28, 2018 [4]. The signing of the agreement on the establishment of a sister city relationship between Xinxiang and Sumy, marks the beginning of a new phase of friendly exchanges between the two cities. It is hoped that the two cities will maintain friendly relations

and promote exchanges and cooperation in the economy, science, technology, culture and education of the two cities. It also made active efforts to promote bilateral trade development and bilateral dialogue between China and Ukraine.

- Conducting effective faculty member exchange and training

In order to create a top-ranking university in the central region, the faculty of HIST must have solid teaching ability and excellent scientific research ability, also should have an international vision, master international advanced scientific research techniques and teaching methods, actively participate in various international teaching and research conferences. The internationalization of education can expand the international vision of college faculty, apply the new teaching models, curriculum development and foreign teaching standards of higher education, and further promote faculty to understand the frontier dynamics of the development of professional fields, thus enhancing the professional development level of faculty. At the opening of the Sino-Ukrainian Graduate School, HIST encouraged the teachers to participate actively. Finally, 25 faculty signed agreements with the school to participate in the doctoral program. During the study in

Ukraine, the school gave different salary according to the agreement. After graduation, they will continue their work to contribute for the front line of education.

In addition to the introduction of teachers, Ukrainian experts and teachers will be introduced into HIST also. In 2109, 10 experts and professors from SNAU will go to HIST for research and teaching, and a cooperation agreement with HIST will be signed. They will help for developing excellent international talents for HIST. Conduct teacher exchanges with international schools along the Belt and Road, explore and establish a cooperative international training cooperation mechanism through in depth cooperation with cooperative colleges, gradually build an overseas teacher training base, study each other's advantages, and enhance the professional development level of teachers.

Conclusion: The Belt and Road Initiative provides new opportunities and platforms for the development and innovation of higher education connotation. HIST grasps the general trend, seizes opportunities, and takes advantage of the trend to continuously improve the level of international education, enhance the attraction of the college in the central region, and cultivate the international technical skills talents required for the Belt and Road Initiative, make a positive contribution to the promotion of economic and social development.

References:

1. Zhou G. The Talent Support and Education Path of the "Belt & Road" Strategy / Zhou G, Yan Y. // Educational Research. – 2015. – № 10. – P.4-9.
2. Ding X. Analysis of the Opportunities and Challenges Brought by Henan Province to the "Belt & Road" Strategy / Ding X. // Journal of Henan Finance and Taxation College. – 2016. – № 30 – P. 41-44.
3. Chinese Journal of Science and Technology and other media reports the first batch of students enrolled in Sino-Ukrainian International Graduate School – [Electronic resource]. – Access: <http://www.hist.edu.cn/info/1022/15788.htm>
4. Xinxiang, China and Sumy, Ukraine form an friendship city – [Electronic resource]. – Access: <http://www.hnfo.gov.cn/index.php?m=content&c=index&a=show&catid=72&id=11999>

Інна Лозинська, доктор економічних наук, доцент, Сумський національний аграрний університет (м. Суми, Україна)
Веньси Чжан, аспірантка, Сумський національний аграрний університет (м. Суми, Україна), Хенанський інститут науки та технології (м. Хенань, Китай)

Цзіцзянь Юй, аспірантка Сумський національний аграрний університет (м. Суми, Україна), Хенанський інститут науки та технології (м. Хенань, Китай)

Хонмин Янг, професор кафедри освіти, Хенанський інститут науки та технології (м. Хенань, Китай)

Дослідження міжнародного освітнього співробітництва колегів та університетів за ініціативи «Економічний пояс шовкового шляху» (Хенанський інститут науки та технології)

Ініціатива «Економічний пояс шовкового шляху» - це чудова платформа для міжнародного співробітництва в галузі освіти для китайських університетів. Інститут науки і техніки Хенана (HIST) провів низку заходів поглибленого співробітництва на цій платформі, що принесло нові можливості та виклики. Ця стаття досліджує проекти міжнародного співробітництва, що здійснюються HIST, і просуває міжнародну освіту через ініціативу «Економічний пояс Шовкового шляху», надає нові ідеї для освітнього співробітництва між університетами, підвищує рівень інтернаціоналізації університетів, створює високі таланти і робить подальші зусилля.

Ключові слова: Ініціатива «Економічний пояс шовкового шляху», One belt-One road, Міжнародна освітня співпраця, китайські університети, китайська вища освіта.

Дата надходження до редакції: 01.02.2019 р.

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК МІЖ СТІЙКИМ РОЗВИТКОМ ТА ЗБАЛАНСОВАНОЮ РЕСУРСНОЮ ПОЛІТИКОЮ ПІДПРИЄМСТВА

Пілявський Володимир Іванович

кандидат економічних наук

Міжнародний університет бізнесу і права (м.Херсон, Україна)

ORCID: 0000-0003-3311-0559

v.piliavskiy@ukr.net

В статті проаналізовано характер впливу економічних, соціальних, технологічних, фінансових компонентів на економічне зростання в умовах складної економічної ситуації на основі збалансованої ресурсної політики підприємства. Складна економічна ситуація змушує підприємства аграрного сектору економіки шукати й використовувати нові фактори росту, що визначають розробку сучасних механізмів управління, які спрямовані на інтенсифікацію відтворювального процесу й підвищення ефективності виробництва.

А отже, найважливішим питанням економічної науки на сьогодні є економічна стійкість функціонування підприємств, яка визначається великою кількістю факторів, а саме: соціально-економічними умовами господарювання, рівнем техніки й технології виробництва, наявністю науково-технічного та ресурсного потенціалу, кваліфікованого кадрового складу тощо. Саме соціальний, технологічний, фінансовий компоненти ресурсного потенціалу сприяють отриманню економічної ренти і гарантують стійкі конкурентні переваги, а специфічні і унікальні ресурсні складники забезпечують нейтралізацію загроз з боку зовнішнього економічного середовища і сприяють формуванню системи цінностей для споживачів.

Ключові слова: підприємство, економічна стійкість, стійкий розвиток, ресурсний потенціал підприємства, збалансований ресурсний розвиток, економічне зростання, оптимізація функціонування підприємства.

DOI: <https://doi.org/10.32845/bsnau.2019.2.10>

Постановка проблеми. Складна економічна ситуація змушує підприємства аграрного сектору економіки шукати й використовувати нові фактори росту, що визначають розробку сучасних механізмів управління, які спрямовані на інтенсифікацію відтворювального процесу й підвищення ефективності виробництва.

А отже, найважливішим питанням економічної науки на сьогодні є економічна стійкість функціонування підприємств, яка визначається великою кількістю факторів, а саме: соціально-економічними умовами господарювання, рівнем техніки й технології виробництва, наявністю науково-технічного та ресурсного потенціалу, кваліфікованого кадрового складу тощо. Саме соціальний, технологічний, фінансовий компоненти ресурсного потенціалу сприяють отриманню економічної ренти і гарантують стійкі конкурентні переваги, а специфічні і унікальні ресурсні складники забезпечують нейтралізацію загроз з боку зовнішнього економічного середовища і сприяють формуванню системи цінностей для споживачів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Концептуальні підходи до вирішення проблеми забезпечення економічної стійкості сільськогосподарських підприємств викладені в працях Т. Бердникової, Л. Борисоглібської, І. Гончар, Н. Давиденко, І. Демидова, Т. Керанчук, М. Крейніної, В. Крохмалю, Л. Ляха, С. Михайлова, О. Мороз, І. Маркіної, О. Онищенко, С. Плєснєєвої, Г. Саєнко, В. Соченко, В. Ткачука, В. Шевцова та ін. Проте залишається коло невирішених питань.

Метою статті є виявлення характеру впливу економічних, соціальних, технологічних, фінансових компонентів на економічне зростання в умовах складної економічної ситуації на основі збалансованої ресурсної політики підприємства.

Виклад основних результатів дослідження. У літературних джерелах економічна стійкість розглядається в до-

сить різних значеннях. Проведений аналіз існуючих визначень цього поняття показав, що вони є досить обґрунтованими і безперечними, хоча й вимагають деяких уточнень. Економічна стійкість - це ґрунтозна характеристика підприємства за певний період часу, яка відображає здатність підтримувати ключові фінансові, маркетингові, виробничі й кадрові показники на нормативно заданому з високим ступенем імовірності рівні під впливом викликів зовнішнього й внутрішнього середовища.

Стійкий розвиток підприємства можна розглядати в якості свого роду компенсаційного механізму, що дозволяє підприємству не просто адаптуватися до дестабілізуючого впливу внутрішнього і зовнішнього середовища, але і неушкоджено розвиватися. Чим вище стійкість розвитку підприємства, тим менше ризик можливого відхилення від очікуваного результату і навпаки.

В умовах ринку загальна стійкість підприємства потребує в першу чергу стабільного одержання виручки, достатньої за розміром, щоб можна було розраховуватися з державою, постачальниками, кредиторами, працівниками власного підприємства. Одночасно для його розвитку необхідно, щоб після здійснення всіх розрахунків і виконання всіх зобов'язань у нього залишався прибуток, який дозволяє розвивати виробництво та модернізувати його матеріально-технічну базу, поліпшувати соціальний клімат в колективі тощо. Інакше кажучи, загальна стійкість підприємства допускає насамперед такий рух грошових потоків, який забезпечує постійне підвищення надходження коштів доходів над їх витратами.

Аналіз складу структурних компонентів ресурсного потенціалу сільськогосподарських підприємств показав (рис.1.), що його основу становлять чотири основні компоненти: соціальний, технологічний, фінансовий і природний.

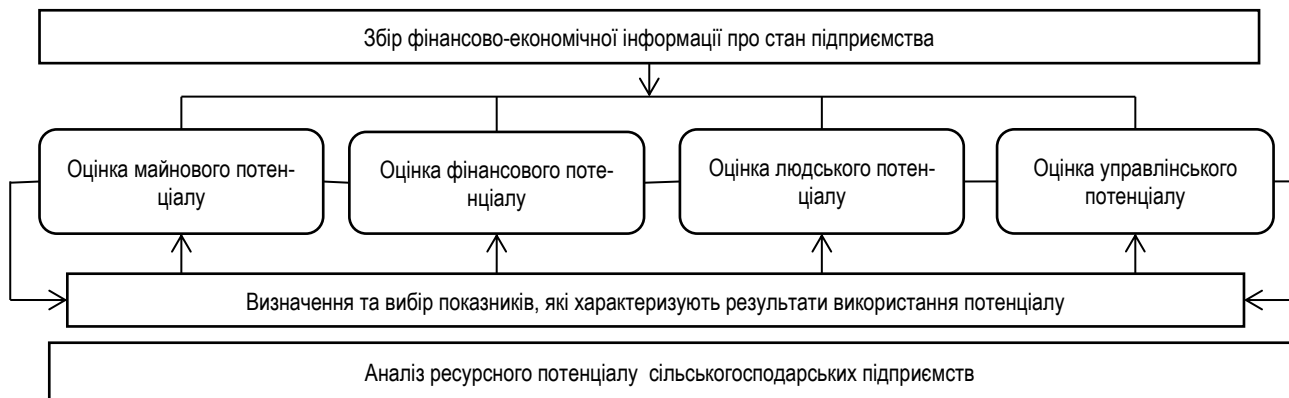

Рисунок 1. Схематичне зображення компонентів ресурсного потенціалу сільськогосподарських підприємств

*Джерело: сформовано автором

Соціальний компонент це трудові ресурси, а саме здатність апарату управління, колективу і працівників сільськогосподарських підприємств ефективно використовувати наявні ресурсів. Виробничий компонент потенціалу сільськогосподарських підприємств зумовлюється залученням у виробництво основних та оборотних засобів, земельного потенціалу. Природний компонент визначається сприятливими для ведення сільськогосподарського виробництва кліматичними умовами. Фінансовий компонент визначається наявними інвестиціями в грошовій формі, які дозволяють забезпечувати безперервний процес сільськогосподарського виробництва та власними ресурсами капіталізація яких, призводить до збільшення ринкової вартості підприємства[5,с.175]. Значимість ресурсів виявляється в процесі виробництва і характеризується їх впливом на результати діяльності сільськогосподарських підприємств.

Величина значимості елементів не є сталим розміром і змінюється в міру залучення до процесу виробництва нових елементів, зміни якості і співвідношення, а також, при переході до сучасної стадії розвитку, із зміною економічної парадигми, що зумовлює необхідність корінних змін в організації і особливо в її системі управління. Як слідство, виникає проблема раціонального ведення господарства. Основною метою якого є досягнення відповідної результативності при справедливих витратах ресурсів.

В умовах обмеженості ресурсів проблема економічного вибору непереможна, але в різних економічних системах вона вирішується по-різному. У традиційному суспільстві - вибір залежить від традицій і звичаїв; в командній економіці - від волі, правлячої еліти; в ринковому господарстві - від ринкової кон'юнктури. Використовуючи в процесі функціонування цілу сукупність факторів виробництва, які мають різну економічну природу та сутність, сільськогосподарські підприємства стикаються із проблемою визначення оптимальних ресурсних пропорцій. Тим більше, що у сільському господарстві в останні часи спостерігається погіршення ресурсної бази, що призводить до значного падіння виробництва конкурентоспроможної продукції. Виходячи з цього, сільськогосподарським підприємствам необхідно оптимально формувати власний ресурсний потенціал. Категорія ресурсного потенціалу

необхідна для оцінки можливостей майбутнього розвитку підприємства, оскільки потрібно враховувати напрями розширення, відтворення та поповнення джерел ресурсів [1,с.322]. В агропромисловому виробництві головною задачею обліку ресурсів є визначення збалансованості виробничих можливостей підприємства, їх теперішньої та майбутньої ринкової затребуваності [2,с.122]. Такий підхід враховує внутрішні виробничі можливості підприємства, дозволяє своєчасно реагувати на коливання у використанні ресурсів. Приведений нижче алгоритм визначення ресурсного потенціалу дозволить сільськогосподарському підприємству оцінити свої теперішні можливості, для того, щоб успішно розвиватися у майбутньому (рис.2.) Дійсно, маючи можливість комбінувати ресурси в різних поєднаннях при виробництві різноманітних видів продукції, сільськогосподарське підприємство при одній тій самій ресурсозабезпеченості можуть обирати альтернативні варіанти для свого розвитку. При чому кожен з таких варіантів буде характеризуватися індивідуальними параметрами.

В сучасних умовах на рівень розвитку виробничих сил суттєво впливає науково-технічний прогрес. Він призводить до: глибоких якісних перетворень у засобах виробництва, більш повного виробітку природних багатств, корінних змін у структурі та організації виробництва, створює нові засоби управління його розвитком. Отже, щоб передбачити шляхи та перспективи подальшого розвитку сільськогосподарського підприємства, необхідним є вивчення закономірностей розвитку виробничих сил за сучасних умова не тільки у теоретичному аспекті, але й у практичному застосуванні[6, с.193]. В умовах сучасної науково-технічної революції співвідношення між елементами виробничих сил є достатньо динамічними. «Оптимальне співвідношення факторів відтворення є найважливішою задачею планування і управління економікою. Диспропорції між особистими та речовими факторами або невідповідність у складі речових факторів призводить до зниження ефективності суспільного виробництва» [3,с.35]. Для досягнення максимальної ефективності суспільного виробництва необхідно знайти оптимальне співвідношення речових та особистих факторів. При цьому необхідно враховувати протиріччя і проблеми, які виникають в процесі їх з'єднання.

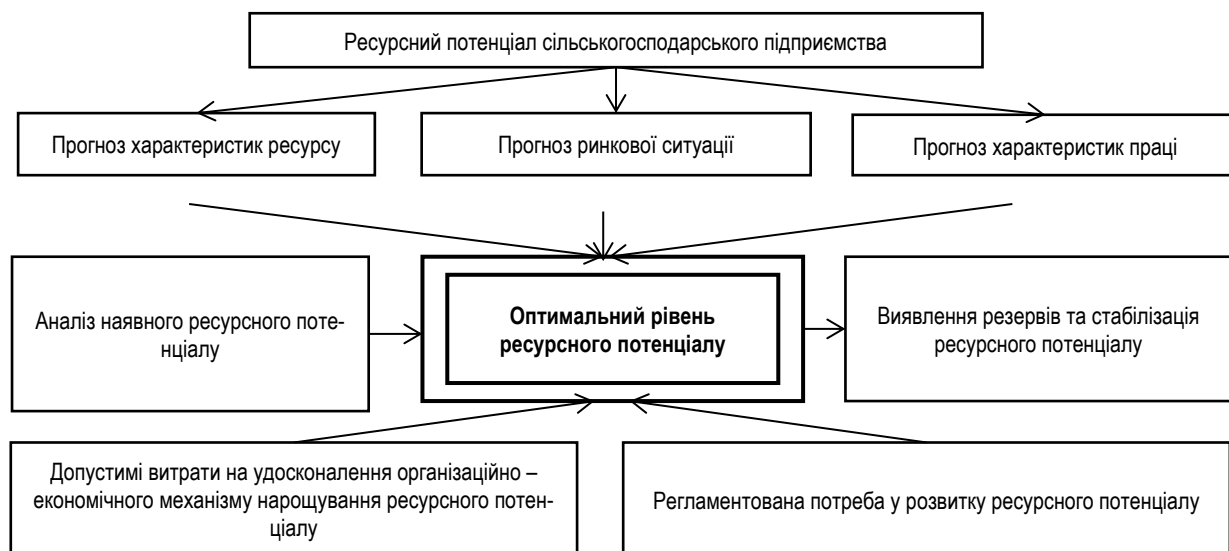

Рисунок 2. Алгоритм визначення оптимального рівня ресурсного потенціалу сільськогосподарського підприємства
*Джерело: сформовано автором

Кількісні пропорції, які утворюються між елементами виробничих сил розкриваються за допомогою такого поняття, як збалансованість. В словнику [4, с.121] поняття «збалансованості» трактується як:

- установка рівноваги;
- приведення у відповідне співвідношення між собою взаємопов'язаних сторін будь-якої діяльності;
- стан економіки, при якому кількісні пропорції забезпечують гармонійне поєднання товарних та грошових потоків, стабільність цін та задовільне функціонування економічного апарату;
- стан економічної системи, яка характеризує рівновагу між попитом та пропозицією на ресурси;
- такий стан економічної системи, при якому один із її учасників не зацікавлений в зміні відповідного стану тому, що він нічого не зможе виграти, зможе лише втратити все;
- ситуація при якій, економічна система розвивається так, що при різних діях економічних агентів параметри її розвитку залишаються в допустимих межах.

На думку автора, збалансованість – це стан суб'єкта економічної діяльності, який характеризується науково-обґрунтованими пропорціями між попитом та пропозицією на всі ресурси, що входять до складу ресурсного потенціалу і які забезпечують ефективність його використання.

Таким чином, для ефективного функціонування процесу виробництва необхідним є оптимальне співвідношення між всіма ресурсами, які знаходяться в наявності у сільськогосподарського підприємства. При чому на кожному етапі виробничого циклу їх співвідношення може бути різним. І збалансованість основних факторів виробництва, на основі взаємозамінності, є неодмінною умовою для зростання ефективності виробництва. Заміщення одних ресурсів іншими викликано тим, що існують різні можливості їх нарощування, і тому виникає обмеженість ресурсів.

Проблема збалансованості використання ресурсів найбільш гостро проявляється на стиках взаємопов'язаних галузей. Диспропорції, які досить часто виникають, призводять до втрат живої та уречевленої праці. Так в сільському

господарстві виділяють дві взаємопов'язані галузі – рослинництво і тваринництво. Значна кількість кормів, які використовуються в тваринництві вирощуються в рослинництві. Разом з цим, більша частина органічних добрив, використовується в рослинництві. Тому встановити правильні пропорції між галузями та в середині них є неодмінною умовою розширеного відтворення. Так ефективність виробництва буде досягнута лише тоді, коли буде змога збалансувати між собою земельні та матеріально-технічні ресурси, основні та оборотні фонди, енергетичні та технічні засоби тощо. Лише визначивши співвідношення між земельними, трудовими та виробничими ресурсами буде можливість отримати відповідну кількість продукції.

Висновки. Виходячи з того, що земельні ресурси обмежені, трудові ресурси, які приймають участь у сільськогосподарському виробництві мають стійку тенденцію до зниження, виникає необхідність збалансувати елементи виробничих сил з метою оптимального їх використання. До речі, співвідношення між ними достатньо еластичне, тому можливим є скорочення земельних угідь при збільшенні засобів виробництва. Але, скорочення земельних угідь нижче певної межі вже не дозволить сільськогосподарському підприємству отримати задану кількість продукції, а частина інших ресурсів підприємства буде не задіяною. Однак існує і така межа, коли для обробки землі інших ресурсів буде не достатньо. Відповідно до цього, в сільському господарстві теж існують граничні межі заміни ресурсів, за якими не вдається зберегти обсяги виробленої продукції, а подальша взаємозаміна стає економічно не вигідною. Застосування оптимізаційного економіко-математичного програмування дозволить вибрати із великої кількості варіантів найбільш оптимальний.

Реалізація будь-якої задачі по оптимізації функціонування сільськогосподарського підприємства в якості основи розв'язання використовує наявні обсяги ресурсів, які можна направити на досягнення поставлених цілей. Чіткий опис ресурсного потенціалу в подальшому формалізується в єдину систему ресурсних обмежень. Обмежуючі фактори можна поділити на дві групи: виробничо-технологічні; соціально-економічні.

Виробничо-технологічні обмеження являють собою

зворотну сторону факторів технологічної взаємозамінності ресурсів, оскільки у кожному виробничому циклі різні способи використання ресурсів та різна їх кількість застосовується при виробництві кінцевого продукту.

Соціально-економічні обмеження відображають внутрішні і зовнішні можливості господарського механізму сільськогосподарського підприємства, які пов'язані з формуванням і використанням ресурсів.

Забезпечення умов для переходу промисловості Ук-

раїни на модель сталого розвитку дозволить підвищити її конкурентоспроможність, зміцнити позиції на глобальних ринках, що створить базис для підвищення економічної міцності держави, вирішення екологічних та соціальних проблем. Нажаль, на сьогоднішній день роль національної промисловості в процесах глобалізації є поки що мінімальною: практично немає вітчизняних транснаціональних компаній, які б працювали на глобальних ринках, в Україні надто мала частина дочірніх підприємств світових виробників, низький рівень міжнародних коопераційних зв'язків [7, с.82].

Список літератури:

1. Економічний розвиток України: інституціональне та ресурсне забезпечення. К.: НАН України ; Об'єднаний ін-т економіки, 2005. 540 с.
2. Ковалев В.В. Финансовый анализ: методы и процедуры. М.: Финансы и статистика, 2002. с.211.
3. Трегобчук В. Концепція сталого розвитку для України: (формування екологобезпечної економіки, ресурсо-екологічних і природоохоронних проблем). Вісник Національної академії наук України. – 2002. № 2. С. 31 – 40.
4. Методичні рекомендації з бухгалтерського обліку біологічних активів, затверджені наказом Міністерства фінансів України від 29.12.2006 р. № 1315 [Елек- тронний ресурс]. Режим доступу : www.rada.com.ua.
5. Терещенко С.І. Фінансове планування як основа забезпечення сталого розвитку підприємства. Науковий вісник Ужгородського ун-ту. Серія Економіка, 2009. - Спецвипуск 28. Ч. 2. с.173-177.
6. Терещенко С.І. Ресурсний потенціал підприємства: функції та структура. Збірник наукових праць Національного ун-ту водного госп. та природокор. Серія "Економіка". Рівне: НУВГП, 2012. Вип.. 2(58) с. 191-197.
7. Концепція Загальнодержавної цільової програми розвитку промисловості України на період до 2017 року [Електронний ресурс]. Режим доступу : <http://industry.kmu.gov.ua>

References:

1. Economic development of Ukraine: institutional and resource support. K. : NAS of Ukraine; United Economics Institute, 2005. - 540 p.
2. Kovalev VV Financial analysis: methods and procedures. M. : Finance and statistics, 2002. p.211.
3. Tregobchuk V. The concept of sustainable development for Ukraine: (formation of ecological economy, resource-ecological and environmental problems). Bulletin of the National Academy of Sciences of Ukraine. 2002. № 2. - P. 31 - 40.
4. Methodological recommendations for accounting of biological assets, approved by the order of the Ministry of Finance of Ukraine dated December 29, 2006 No. 1315 [Electronic resource]. Access mode: www.rada.com.ua.
5. Tereshchenko S.I. Financial planning as a basis for ensuring the sustainable development of the enterprise. Scientific Bulletin of Uzhgorod Univ. Economy Series, 2009. Special issue 28. Part 2. p.173-177.
6. Tereshchenko S.I. Enterprise resource potential: functions and structure. Collection of scientific papers of the National University of Water Management. and nature. Economy series. - Exactly: NUPGP, 2012. Issue 2 (58) . p. 191-197.
7. Concept of the National Target Program for the Development of Industry of Ukraine for the Period to 2017 [Electronic resource]. Access Mode: <http://industry.kmu.gov.ua>

Piliavsky Volodymyr, PhD, International university of business and law (Kherson, Ukraine)

Communication between sustainable development and a balanced enterprise resource policy

The article analyzes the nature of the impact of economic, social, technological, financial components on economic growth in the conditions of difficult economic situation on the basis of balanced resource policy of the enterprise. The difficult economic situation is forcing the agricultural sector to look for and use new growth factors that determine the development of modern management mechanisms that are aimed at intensifying the reproduction process and improving production efficiency.

Therefore, the most important issue of economic science today is the economic stability of the functioning of enterprises, which is determined by a number of factors, namely: socio-economic conditions of the economy, the level of technology and production technology, the availability of scientific and technical and resource potential, qualified staff. It is the social, technological, financial components of the resource potential that help to generate economic rent and guarantee sustainable competitive advantages, while specific and unique resource components ensure the neutralization of threats from the external economic environment and contribute to the formation of a value system for consumers.

The realization of any task of optimizing the functioning of an agricultural enterprise as the basis of the solution uses the available amounts of resources that can be directed to the achievement of the set goals. A clear description of the resource potential is further formalized into a single system of resource constraints. The limiting factors can be divided into two groups: production and technological; socio-economic.

Production and technological constraints represent the downside of the factors of technological interchangeability of resources, because in each production cycle different ways of using resources and their different amount is used in the production of the final product.

Socio-economic constraints reflect the internal and external capabilities of an agricultural enterprise's economic mechanism that are associated with the formation and use of resources.

Providing conditions for the transition of the Ukrainian industry to the model of sustainable development will increase its competitiveness, strengthen its position in the global markets, which will create a basis for increasing the economic strength of the country, solving environmental and social problems. Unfortunately, to date, the role of national industry in globalization processes is still minimal: there are practically no domestic multinationals operating in global markets, too few Ukrainian subsidiaries in Ukraine, low international cooperative links

Keywords: *enterprise, economic stability, sustainable development, resource potential of enterprise, balanced resource development, economic growth, optimization of enterprise functioning*

Дата надходження до редакції: 11.02.2019 р.

АНАЛІЗ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ПРИВАБЛИВОСТІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ УКРАЇНИ

Назаренко Дар'я Володимирівна

слухач магістратури

Сумський національний аграрний університет (м.Суми, Україна)

ORCID 0000-0002-2935-6719

nazarenko95@ukr.net

В статті розглянуто сучасний стан та особливості розвитку інвестиційної привабливості сільськогосподарських підприємств України. Здійснено аналіз іноземних інвестицій в економіку та АПК України. Розкрито основні проблеми інвестиційного забезпечення сільськогосподарських підприємств.

Ключові слова: інвестиції, інвестиційна привабливість, розвиток АПК, інвестиційна діяльність, проблеми розвитку АПК.

DOI: <https://doi.org/10.32845/bsnau.2019.2.11>

Постановка проблеми у загальному вигляді. Розвиток агропромислового сектору економіки, як і будь-якої іншої галузі, вимагає великих інвестицій. Проблема полягає не лише у застарілій матеріально-технічній основі, а й у потребі нових технологій для підвищення конкурентоспроможності галузі.

Більшість існуючого сільськогосподарського устаткування мають застарілу конструкцію. Агропідприємства потребують введення в експлуатацію сучасної техніки, але грошей на її придбання немає. З огляду на поточну платоспроможність, зменшення цього розриву можливе лише за рахунок зниження цін на сільськогосподарську техніку, але це проблематично.

Єдине рішення - підвищення фінансової спроможності, рівня рентабельності сільськогосподарських підприємств, відповідності амортизаційної політики потребам матеріально-технічної бази.

Ефективний розвиток аграрного сектора в умовах ринку неможливий без активізації інвестиційної діяльності, істотного збільшення обсягів інвестицій, вибору найбільш ефективних джерел фінансування.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідження теорії та практики інвестицій та інвестиційної діяльності було здійснено багатьма вченими. Лібор Кркоська вважає, що прямі іноземні інвестиції (ПІІ) позитивно впливають на країни з перехідною економікою. По-перше, прямі іноземні інвестиції є важливим джерелом фінансування країн з перехідною економікою, оскільки допомагають покрити дефіцит поточного рахунку, дефіцит фіскального бюджету (у випадку пов'язаних з приватизацією ПІІ) та доповнює недостатні внутрішні ресурси для фінансування як зміни власності, так і формування капіталу. По-друге, порівняно з іншими варіантами фінансування, ПІІ також полегшує передачу технологій, новацій та навичок, а також допомагає місцевим підприємствам розширюватися на зовнішні ринки [1].

Однак загальне сприйняття з точки зору інвестицій полягає в тому, що операційна прибутковість багатьох сільськогосподарських підприємств є досить мінливою і підлягає ряду неконтрольованих факторів, таких як ціни на сировину та погоду.

С. Гуткевич та О. Захарчук зазначають, що іноземний капітал у формі інвестицій надходить насамперед у ті країни, які мають стабільну та ефективну правову базу щодо режимів залучення та використання іноземних інвестицій [2;3].

На думку М. Кисіля, М. Коденської та П. Саблук, основними причинами інвестиційних проблем в аграрному секторі є міжгалузеві дисбаланси в економіці внаслідок невідповідності цін на ресурси та сільськогосподарську продукцію, відсутність компенсацій, скорочення державних інвестицій у виробництво сільського господарства та вплив інших ринкових механізмів [4; 5].

На думку В. Гераймовича, Ю. Лупенка, та В. Меселя-Веселяка, до основних факторів, що перешкоджають притоку інвестицій у сільське господарство, належать непослідовна та хибна інвестиційна політика держави, недорозвиненість фінансових ринків, несприятливі умови для розвитку малого бізнесу в сільській місцевості, низька ліквідність інвестицій, низька прибутковість капіталу сільськогосподарських підприємств, відсутність ринку землі [6;7].

Т. Ратошнюк, М. Мартинюк вважають інвестиції в сільськогосподарські підприємства ризикованими [8], інші (ми з ними згодні) критикують цю думку [9]. Більшість авторів відзначають високий рівень інвестиційної привабливості таких підприємств; однак є деякі протилежні погляди [10; 11;12].

Основним фактором забезпечення інвестицій у сільськогосподарські підприємства є фінансове забезпечення цього виду економічної діяльності. С. Гуткевич звертає увагу на низку факторів, які впливають на інвестиційні процеси в сільському господарстві, зокрема, економічні та політичні фактори [13]. Інвестиційні потреби сільськогосподарських підприємств є предметом дослідження таких науковців, як П. Гайдучкий, А. Ліссітса та інші.

Однак, незважаючи на багатоаспектність досліджень, деякі питання, пов'язані з особливостями та напрямками посилення та підвищення ефективності інвестицій у сільськогосподарський сектор, залишаються недостатньо вивченими.

Формування цілей статті. Дослідження мають на меті оцінити сучасний стан інвестицій у сільськогосподарські підприємства та вивчити сфери його активізації.

Викладення основного матеріалу дослідження. Для успішного розвитку сільськогосподарських підприємств потрібні масштабні та ефективні інвестиції. Однак зараз позичені кошти і власні джерела сільськогосподарських товаровиробників є недостатніми для задоволення їхніх інвестиційних потреб. Іноземні інвестиції в сільське господарство отримуються в обмеженій кількості, а їх частка в загальних інвестиціях залишається низькою.

Сьогодні міжнародна практика визнає об'єктивну пот-

ребу у виділенні значних обсягів бюджетних коштів на підтримку розвитку сільського господарства. Лідерами такої підтримки є Швейцарія, Норвегія, Південна Корея та Японія, в яких інвестиційні субсидії в доходах фермерів становлять від 60 до 70 відсотків.

Суть державної інвестиційної політики полягає насамперед у визначенні пріоритетів, джерел та обсягів інвестицій у сільське господарство. Основними його цілями є збільшення капітальних вкладень у ті галузі та сфери діяльності, які сприяють швидкому подоланню кризової ситуації сільського господарства країни. Складність вирішення проблеми розвитку інвестиційних процесів та збільшення інвестицій в основні фонди зумовлена тривалим періодом низькоприбуткового та збиткового виробництва, зокрема виробництва тваринництва, у більшості сільськогосподарських підприємств, що стало головною причиною різкого зниження інвестицій у цю галузь [14].

Інвестиційна привабливість сільськогосподарських

підприємств відкриває нові можливості диверсифікації для вітчизняних та іноземних інвесторів, збільшує гарантії для іноземних інвесторів щодо їх участі в інвестиційних проектах. Аналіз інвестиційної привабливості дає можливість виявити слабкі сторони в діяльності компанії та запропонувати заходи щодо їх усунення та створення умов для залучення інвестиційних ресурсів. Це, у свою чергу, дає можливість інвесторам прийняти рішення про вкладення коштів у саме це підприємство. На сьогодні для більшості сільськогосподарських підприємств реальні інвестиції - єдиний напрям для інвестування в них. Тому наше подальше дослідження буде спрямоване на розкриття стану та проблем реальних інвестицій в економіку та сільське господарство України.

В останні роки підтримка економічного розвитку країни була спрямована на залучення іноземних інвестицій. Обсяг іноземних інвестицій в економіку України протягом 2012 – 2018 років представлений у таблиці 1.

Таблиця 1. Прямі іноземні інвестиції (акціонерний капітал) країн світу в економіку України на 1 січня (наведені країни з найбільшими інвестиціями), млн. дол. США

Країна	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Австрія	2317,5	2476,9	2314,0	1648,7	1559,8	1099,9	1038,8
Велика Британія	2536,4	2496,9	2768,2	2153,4	1790,3	1947,0	1944,4
Віргінські острови (Брит.)	1580,2	1888,2	2275,9	1988,3	1715,0	1682,3	1358,4
Кіпр	12700,8	15907,7	17725,6	11971,6	9894,8	8785,5	8932,7
Нідерланди	9323,8	8727,6	9007,5	6887,3	6090,3	6028,4	6395,0
Німеччина	5329,8	4496,3	2908,4	2110,6	1604,9	1564,2	1682,9
США	966,6	976,5	934,7	789,1	717,2	585,2	517,4
Франція	1993,1	1510,3	1520,5	1341,9	1299,1	615,6	723,4
Всього інвестицій з усіх країн	48197,6	51705,3	53704,0	38356,8	32122,5	31230,3	31606,4

Джерело: [15]

За останні сім років іноземні інвестиції в економіку України зменшилися на 35 відсотків, різкий спад інвестицій припадає на 2014 рік. Це зумовлене економічною та політичною кризами в Україні. Але такі країни як: Кіпр (28,2 відсотка), Нідерланди (20,2 відсотка) продовжують інвестувати в Україну. Більшість інвестицій з різних країн було здійснено у 2013 році та на початку 2014 року становило 53,7 мільярда доларів

США, що порівняно з 2012 роком - це збільшення на 5,5 мільярдів доларів або на 11,4 відсотка. Порівняно з початком 2014 року, наприкінці 2015 року обсяг інвестицій впав на 21,6 мільярда доларів США або на 40 відсотків.

У той же час Україна здійснювала прямі інвестиції в інші країни, обсяг яких за період 2012-2018 рр. майже не змінився і становить 6,2-6,7 млрд. доларів США (табл. 2).

Таблиця 2. Прямі інвестиції (акціонерний капітал) в економіку країн світу з України на 1 січня (наведені країни з найбільшими інвестиціями), млн. дол. США

Країна	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Латвія	80,4	95,5	98,6	85,0	69,8	68,4	60,9
Кіпр	5899,7	5917,6	5925,1	5926,1	5923,7	5930,5	5932,5
Польща	46,3	52,3	56,4	53,4	50,2	48,7	6,7
Російська Федерація	236,6	292,6	377,9	196,4	122,8	144,1	150,3
Всього інвестицій з України	6435,4	6568,1	6702,9	6456,2	6315,2	6346,3	6322,0

Джерело: [15]

Інвестиції з України в основному спрямовуються на Кіпр. Вони становлять 93,8 відсотка від загальної суми або 5,9 млрд доларів США. Невеликі інвестиції надходять до Російської Федерації, Латвії та інших країн.

Отримані прямі іноземні інвестиції повинні бути спрямовані на інноваційний розвиток усіх галузей економіки в Україні, особливо сільського господарства, оскільки кожен третій долар, який надходить у країну, генерується за рахунок експорту сільськогосподарської продукції, кожен п'ятий українець працює у сільському господарстві та цій галузі робить значний внесок у ВВП.

Прямі іноземні інвестиції у сільське господарство, лісове господарство та рибне господарство в період 2012-2018 рр. у порівнянні з іншими секторами економіки України наведені в таблиці 3.

Іноземні інвестиції зосереджені в основному на розвитку промисловості (на кінець 2012 року - 36 відсотка та 2018 – 33,4 відсотка), а також на переробній промисловості (2012 – 25,7 відсотка та 2018 – 25,3 відсотка). Інвестиції в сільське, лісове та рибне господарство незначні, і наприкінці 2018 року становили лише 1,8 відсотка від загальної суми інвестицій в економіці України. У той же час, у 2018 році, у порівнянні з 2012 р. вони знизилися з 725,3 до 578,6 млн доларів США.

Таблиця 3. Прямі іноземні інвестиції в сектори економіки України, млн. доларів США

Сектор економіки	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Сільське, лісове та рибне господарство	725,3	717,8	776,9	617,0	502,2	586,2	578,6
Промисловість	17303,8	18031,1	17681,4	12419,4	9893,6	9667,6	10543,7
Переробна промисловість	12394,2	12899,3	12004,6	8797,6	7531,9	7523,9	7999,9
Металургійне виробництво	5585,2	5175,3	3354,6	2181,3	1533,1	1560,8	1637,1
Фінансова та страхова діяльність	12908,1	13094,9	12261,4	6421,7	4350,1	3627,4	3526,3
Операції з нерухомим майном	3508,9	3878,3	4768,3	3979,4	3882,1	3764,4	3796,3
Всього інвестицій	48197,6	51705,3	53704,0	38356,8	32122,5	31230,3	31606,4

Джерело: [15]

Зростаючий світовий попит на сільськогосподарську продукцію слід використовувати як стимул для інвестицій та інноваційного розвитку сільського господарства в Україні. Посилення економіки та її конкурентних переваг на світових ринках сприятиме оптимізації функціонування сільськогосподарських підприємств України.

В останні роки метою сільського господарства країни було збільшення обсягів виробництва. Масштабне зростання сільськогосподарської продукції спрямоване насамперед на постачання внутрішнього ринку достатньою кількістю продовольства. Він повинен бути орієнтований на забезпечення споживання науково обґрунтованих стандартів основних харчових продуктів за вигідними цінами, а також на реалізацію значної кількості продовольчих товарів на зовнішніх ринках, де попит на сільськогосподарську продукцію, особливо на зерно, постійно зростає.

Результати діяльності сільськогосподарських підприємств безпосередньо залежать від стану їх основних фондів, значна частина яких використовується на придбання та реконструкцію існуючих об'єктів. Інвестиції слід використовувати насамперед для розвитку матеріально-технічної бази сільськогосподарських підприємств, оскільки їх основні засоби мають тенденцію до зносу, а термін їх використання у багатьох сільськогосподарських підприємствах перевищує 15 років, а їх кількість постійно зменшується. Тому необхідно спрямовувати капітальні вкладення на оновлення парку тракторів та комбайнів.

При недостатній кількості тракторів, комбайнів та сільськогосподарських машин сільськогосподарські підприємства доводиться купувати їх за кордоном, але, як правило, вони не нові, але вже використовуються, що знижує їх ціни. Власне виробництво сільськогосподарської техніки в Україні збільшується з кожним роком.

Таблиця 4. Виробництво тракторів, комбайнів та сільськогосподарської техніки в Україні в 2013 - 2017 роках, тис.шт

Тип техніки	2013	2014	2015	2016	2017
Трактори	2,9	2,7	2,8	3,3	4,0
Розпушувачі та культиватори	4,4	3,7	3,4	3,8	4,0
Дискові борони	2,0	2,0	2,3	2,8	3,3
Борони (крім дискових)	7,8	7,9	5,8	8,7	7,3
Сівалки	5,6	4,4	4,2	4,8	5,1
Зернозбиральні комбайни	68	...*	100	154	70

*Дані не оприлюднюються з метою забезпечення виконання вимог Закону України «Про державну статистику» щодо конфіденційності статистичної інформації.

Джерело: [16]

Як наслідок, економіка України перестає нести збитки та стає більше незалежною від економік інших країн. Також важливо стимулювати сільськогосподарські підприємства в закупівлі такого обладнання. Це, безумовно, зменшить витрати на виробництво продукції рослинництва та створить більше робочих місць у секторі, що стимулює розвиток економіки країни.

Без адекватного забезпечення технічними ресурсами вести успішний бізнес у аграрній сфері неможливо. Тому придбання обладнання та техніки - це дорога, але необхідна частина обороту землі. За даними Департаменту інженерно-технічного забезпечення та сільськогосподарського машинобудування Міністерства сільського господарства України, мі-

німальне щорічне оновлення парку тракторів та сільськогосподарської техніки для задоволення технологічних потреб аграрного сектора оцінюється у 35 млрд. грн., у тому числі близько 40 тис. одиниць тракторів (15 млрд. дол. США) та майже 7 тис. зернозбиральних комбайнів (10,5 млрд. дол. США). Парк машин та тракторів морально та технічно зношений, і його нинішнє забезпечення становить лише 60-65 відсотків технологічних потреб. Експлуатація застарілої техніки призводить до частих простоїв через ремонт та налагодження. Отже, це призводить до затримок сезонних польових робіт, порушень технологічних вимог до сільськогосподарських культур, що негативно позначається на якості врожаю та збільшує втрати.

Таблиця 5. Порівняльна таблиця закупівель сільськогосподарської техніки у 2017 і 2018 роках.

Найменування	2017		2018		Відхилення 2018 до 2017 рр.	
	кількість шт.	середня ціна, грн за шт	кількість шт.	середня ціна, грн за шт	кількість, шт	середня ціна, тис.грн
Трактори всіх видів	3688	2013,2	3105	2007,7	-583	-5,5
Культиватори	2374	460,2	1828	478,5	-546	+18,3
Борони	2740	429,6	2505	388,8	-235	-40,8
Сівалки (без тукових)	2322	1312,5	1718	1621,9	-604	+309,4
Зернозбиральні комбайни	1026	4444,4	576	5074,1	-450	+629,7

Джерело: [17; 18]

Як видно з таблиці, сільськогосподарські підприємства мають менше ресурсів для придбання техніки. Середня ціна за техніку збільшується, а в свою чергу кількість купленої техніки зменшується інколи у два рази. Це можна пояснити зниженням купівельної спроможності підприємств та зростанням цін на цей вид обладнання з урахуванням валютних курсів на момент придбання. Наприклад, якщо у 2011 році курс долара до гривні становив 8 гривень за 1 долар США, у 2019 році курс зростав до 27 гривень за 1 долар США.

Інвестиції в технічне забезпечення рослинництва є необхідними та привабливими. По-перше, як основа вирощування рослин зернових та олійних культур завжди користуються попитом на внутрішньому та зовнішньому ринках. По-друге, обсяги інвестицій є помірними порівняно з іншими інвестиціями в сільське господарство. На початку достатньо вкладати у галузь в середньому від 1 до 2 тис. доларів США за 1 га. Середній термін окупності інвестицій становить 2-4 роки.

Є деякі ризики, які перешкоджають інвестиціям у рослинництво. Переважно це стосується можливого втручання уряду в регулювання експорту. Такі дії можуть призвести до зниження цін на внутрішньому ринку та ускладнити реалізацію сільськогосподарської продукції.

Крім того, існують ризики, які залежать від державного регулювання ринку землі в Україні. Уряд планує зняти мораторій на продаж земель сільськогосподарського призначення до 1 грудня 2019 року, відсутність ефективної законодавчої бази та узгоджених дій інститутів галузі сприймаються інвесторами як додаткові ризики.

Ситуація, що склалася на ринку обладнання для сільського господарства, з одного боку, була викликана зростаючим попитом на нову економічну та високопродуктивну сільськогосподарську техніку внаслідок сприятливих високих уро-

жайв сільськогосподарської продукції, що зробило це можливим для фермерів відновити свій парк застарілих машин та тракторів, а з іншого боку - значного зростання їх цін через коливання національної валюти та введення нових правил щодо ввізного мита.

За цих умов держава не повинна залишатися спокійним спостерігачем. У сучасній складній економічній ситуації в країні важливим заходом підтримки ринку сільськогосподарської техніки має стати чітка державна політика щодо стимулювання оновлення технічного обладнання. Це може статися через механізм пільгових позик, розвиток лізингу та компенсації видатків, що має сприяти розвитку матеріально-технічної бази, всебічній механізації та автоматизації технологічних процесів, збереженню родючості ґрунтів у сільського господарства на основі найкращого машинобудування як вітчизняних, так і зарубіжних виробників (Огляд ринку техніки для АПК). Тому для стимулювання інвестицій важливо сформулювати якісно нову політику, спрямовану на підвищення інвестиційної привабливості сільського господарства.

Висновки. Інвестиції в сільськогосподарські підприємства є основою для впровадження сучасних технологій виробництва та переробки продукції рослинництва та тваринництва. В останні роки обсяги інвестицій для вирішення проблем сільського господарства були недостатніми, проте можливості їх зростання залежать не лише від стану сільського господарства, але і від загального інвестиційного середовища - макроекономічної стабільності в країні, боротьби з корупцією тощо. захист прав інвесторів. Зі свого боку, держава повинна сформулювати активну інвестиційну політику, яка стимулюватиме інвестиційні процеси шляхом створення сприятливого інвестиційного клімату. Зростання інвестицій, в свою чергу, забезпечить інновації в конкурентному виробництві.

Список літератури:

1. Libor Krkoska, "Foreign direct investment financing of capital formation in central and eastern Europe", London: European Bank for Reconstruction and Development, Working paper No. 67, (2001)
2. Гуткевич С. О., Пугачов М.І., Завадських Г.М., Занозовська О.Г. (2016). Стратегія розвитку: інвестиційний вимір. Харків, 17
3. Захарчук О. В. Проблеми матеріально-технічного забезпечення сільськогосподарських підприємств України / О. В. Захарчук // Економіка АПК / О. В. Захарчук., 2014. - № 7. - С. 92-99.
4. Кисіль М. І. Сучасні виклики, стратегічні пріоритети та завдання щодо інвестиційного забезпечення розвитку сільського господарства / М. І. Кисіль // Інноваційна економіка / М. І. Кисіль., 2014. - С. 14-19.
5. Коденська М. Ю. Інвестиційна складова аграрно-промислової інтеграції / М. Ю. Коденська, Ю. О. Нестерчук // Економіка АПК / М. Ю. Коденська, Ю. О. Нестерчук., 2011. - С. 45-51.
6. Гераймович В. Л. Інвестиційний процес та його вплив на розвиток аграрного сектору / В. Л. Гераймович. - Житомир, 2014. - 20 с.
7. Лупенко Ю. О. Стратегічні напрями розвитку сільського господарства України на період до 2020 року / Ю. О. Лупенко, В. Я. Месель-Веселяка. - Київ: Національний науковий центр «Інститут аграрної економіки», 2012. - 182 с.
8. Ратошнюк Т. М. Інвестиційна привабливість аграрної сфери / Т. М. Ратошнюк, М. А. Мартинюк // Вісник Сумського національного аграрного університету. Фінанси і кредит / Т. М. Ратошнюк, М. А. Мартинюк., 2013. - С. 88-93.
9. Левченко Н. В. Методи оцінювання інвестиційної привабливості сільського господарства регіонів України в контексті стратегічного планування / Н. В. Левченко, В. В. Огліх. // Актуальні проблеми економіки. - 2012. - №8. - С. 285-293.
10. Інвестиційна привабливість сільськогосподарських підприємств України / О. М. Вишневська, О. А. Філатова // Економічний простір. - 2013. - № 72. - С. 25-34. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecpros_2013_72_5
11. Готра В. В. Сучасний стан, фактори забезпечення та напрями активізації інвестиційної діяльності у сфері сільського господарства / В. В. Готра // Актуальні проблеми економіки / В. В. Готра., 2015. - С. 114-121.
12. Ліссітса А. Україна зацікавлена в довгострокових інвестиціях у сільське господарство [Електронний ресурс] / Алекс Ліссітса // Урядовий кур'єр. - 2011. - Режим доступу до ресурсу: <https://ukurier.gov.ua/uk/articles/ukrayina-zacikavlena-v-dovgostrokovih-investicijah/>.
13. Гуткевич С. О. Формування інвестиційної привабливості аграрного сектора економіки. / С. О. Гуткевич., 2004. - 31 с.

14. Інноваційна діяльність в аграрній сфері: інституціональний аспект [Текст] : монографія / Саблук П. Т. [та ін.] ; ННЦ "Ін-т аграр. економіки". - К. : ННЦ ІАЕ, 2010. - 704 с.

15. Статистичний збірник «Прямі інвестиції (акціонерний капітал) в економіці України/з України: за країнами світу; країнами ЄС; видами економічної діяльності; по регіонах (2010-2018)» [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: https://ukrstat.org/uk/operativ/operativ2018/zd/inv_zd/pi_ak_ks_reg_kv/pi_ak_ks_reg_kv_u/arh_pi_ak_ksvr_u.html.

16. Статистичний збірник 2017 [Електронний ресурс]. – 2018. – Режим доступу до ресурсу: https://ukrstat.org/uk/druk/publicat/kat_u/publ1_u.htm.

17. Придбання підприємствами матеріально-технічних ресурсів для виробничих потреб за 2017 рік [Електронний ресурс]. – 2018. – Режим доступу до ресурсу: https://ukrstat.org/uk/operativ/operativ2018/sg/pr_mt_res/arh_pr_mt_res_u.htm.

18. Придбання підприємствами матеріально-технічних ресурсів для виробничих потреб за 2018 рік [Електронний ресурс]. – 2019. – Режим доступу до ресурсу: https://ukrstat.org/uk/operativ/operativ2018/sg/pr_mt_res/arh_pr_mt_res_u.htm.

Nazarenko D.V., undergraduate, Sumy National Agrarian University (Sumy, Ukraine)

ANALYSIS OF THE INVESTMENT ATTRACTIVENESS OF AGRICULTURAL ENTERPRISES OF UKRAINE

The article considers the current state and features of the development of investment attractiveness of agricultural enterprises of Ukraine. The analysis of foreign investments into the economy and agro-industrial complex of Ukraine is carried out. The main problems of investment support of agricultural enterprises are revealed.

Keywords: *investments, investment attractiveness, agribusiness development, investment activity, agribusiness development problems.*

Дата надходження до редакції: 02.02.2019 р.

УДОСКОНАЛЕННЯ СТРАТЕГІЇ СТАЛОГО РОЗВИТКУ В СИСТЕМІ СТРАТЕГІЧНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ ПІДПРИЄМСТВА

Харченко Тетяна Миколаївна

кандидат економічних наук

Сумський національний аграрний університет (м. Суми, Україна)

ORCID: 0000-0001-7260-1196

Zirka-84@ukr.net

Стаття присвячена теоретичним та практичним питанням щодо сутності стратегічного управління. Висвітлено результати досліджень внутрішнього та зовнішнього середовища Сумської області, зокрема виявлено найбільш впливові фактори, що формують сильні та слабкі сторони регіону, зроблено рейтинг за рівнем їх впливу. Здійснено стратегічний аналіз підприємств, графічно відображено позиціонування сільськогосподарських підприємств Північно-Східного регіону в системі координат

Розглянуто варіанти стратегій, зокрема: стратегія інтеграції та диверсифікації, стратегія розвитку ринку та продукції, стратегія прориву, а також розглянуто бачення щодо формування майбутньої місії удосконалення стратегії сталого розвитку в системі стратегічного менеджменту підприємства.

Ключові слова: стратегічне управління, сталий розвиток, сільськогосподарське підприємство, менеджмент.

DOI: <https://doi.org/10.32845/bsnau.2019.2.12>

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. За умов нестабільності ринково-економічного зовнішнього середовища, досягти успіху в бізнесі можливо лише тоді, коли відбувається передбачення зміни, прогнозування наслідків та застосування антикризових заходів до них.

Стратегія підприємства є основою стратегічного планування, за допомогою якої на підприємстві знижується комплекс проблем, пов'язаних із цілеспрямованою переорієнтацією випуску продукції нової номенклатури й асортименту, впровадженням і використанням нових технологій, розвитку маркетингу, вдосконаленням структури керування підприємством, своєчасною та якісною підготовкою і перепідготовкою кадрів.

На сьогодні основні засади і підходи стратегічного управління в українських підприємствах запозичені переважно з розробок зарубіжних вчених і практики американських, японських і європейських корпорацій, з огляду на те, що досвід України у цій сфері невеликий. Тільки успішне оволодіння методами і підходами сучасного стратегічного управління з урахуванням ризику появи кризових ситуацій і його успішне впровадження дозволить підприємствам функціонувати стабільно та забезпечить їм позитивні перспективи. Науково-теоретична та практична значущість вказаних питань зумовила вибір теми, актуальність і цільову спрямованість дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Узагальнюючи наукові досягнення окремих етапів еволюції теорії стратегічного управління, можна стверджувати, що на сьогодні не існує єдиного концептуального бачення механізму та принципів формування стратегії як для підприємства, так і для забезпечення стабільного економічного розвитку галузей економіки в умовах сучасних реалій складних трансформаційних та інтеграційних корпоративних процесів.

Вагомий внесок у розвиток стратегічного управління зробили такі вчені: Андреев І. А. [1], Баценко Л. М. [2], Гавловська Н. І. [3], Гриньов А. В. [4], Донець Л. І. [5], Євчук Л. [6], Єрмакова О. М. [7], Зайцев Ю. О. [8], Киш Л. М. [9], Кобелев В. М. [10], Максименко Д. В. [11], Орлов В. М., [12], Петренко В. С. [13], Пузирьова, В. П. [14] та інші. Однак, залишається завжди актуальним дослідження щодо аналізу стратегічного управління підприємства в умовах ринкової економіки.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою даної статті є узагальнення поняття стратегічного управління, оцінка передумов розвитку Сумської області та стратегічне позиціонування сільськогосподарських підприємств Північно-Східного регіону.

Виклад основного матеріалу. Стратегічне управління полягає у визначенні та виборі кращих напрямів і тенденцій розвитку сільськогосподарських підприємств, а також дієвих способів із встановлення та досягнення перспективних цілей у мінливих умовах зовнішнього середовища. Сучасними перевагами стратегічного управління для сільськогосподарського підприємства є: орієнтація діяльності на досягнення ринкового успіху; позиціонування на ринку з урахуванням майбутнього конкурентного стану; необхідність оцінки зовнішніх загроз та можливостей і вироблення відповідних заходів реагування на них.

Встановлено, що на даний час відсутнє єдине визначення стратегічного управління. Існує сукупність понять, у яких автори неоднозначно трактують об'єкти стратегічного управління, наголошуючи на різних їх аспектах та особливостях, що призводить до невизначеності поняття. Не заперечуючи актуальності, точності й акцентів, вважаємо, що стратегічне управління – це поетапне здійснення системи заходів активізації виробничої діяльності сільськогосподарських підприємств. Запропонована взаємодія стратегічного управління та стратегії підприємства, представлено на рис. 1.

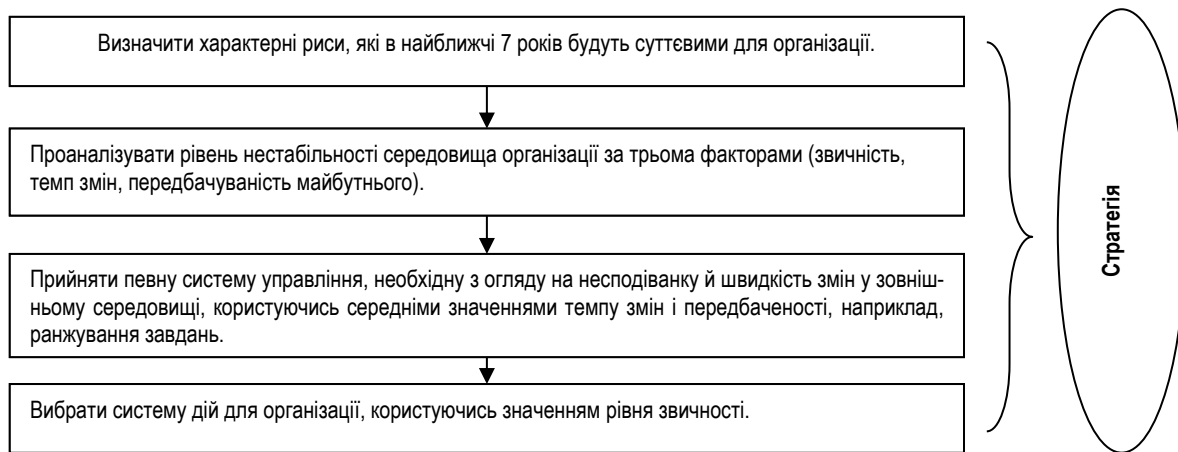

Рис. 1. Етапи вибору стратегії на підприємстві

Визначальним чинником стратегічного управління в умовах ринкової економіки є процес вибору стратегії. Він має ґрунтуватися на чіткій концепції розвитку аграрних підприємств, враховувати фактори, що визначають дії сільськогосподарських підприємств відповідно до обраних стратегій.

Стратегічний аналіз дозволяє визначити наявність внутрішніх ресурсів і засобів для використання зовнішніх можливостей за допомогою стратегічної діагностики та оцінки функціональних зон підприємства, виявити їх сильні та слабкі сторони.

Беручи до уваги єдину комплексну стратегію та план дій розвитку сільського господарства та сільських територій в Україні на 2015-2020 роки [16], результати проведених досліджень показали, що до найвпливовіших факторів, які формують сильні сторони впливу Сумського регіону, відносять: стабільний розвиток та відносно висока продуктивність с/г галузі,

наявність вільних земельних ділянок для ведення бізнесу та інвестування, наявність природних ресурсів (корисні копалини (нафта, газ), земельні, водні, лісові ресурси), наявність сировинної бази для подальшої переробки сільськогосподарської продукції. А відтік працездатного населення та молоді, особливо в сільській місцевості, низький рівень реальних доходів населення, високий рівень фізичного зносу основних фондів та застарілість технологій підкреслюють головні фактори слабких сторін SWOT-аналізу Сумської області.

На другому етапі було виконано рейтинг факторів за рівнем їх впливу. На третьому здійснено перехресний аналіз взаємозв'язків між факторами в секторах порівняльних переваг, викликів та ризиків, що дозволило сформуванню цілей стратегії. Результати аналізу відображено в таблиці 1

Таблиця 1

Загрози та можливості

Можливості	Рейтинг	Загрози	Рейтинг
1. Створення сприятливого інвестиційного клімату	4,97	1.Нестабільна ситуація в країні, у тому числі через ведення військових дій	5,53
2. Скорочення енергоспоживання через активне впровадження енергоефективних технологій	4,68	2. Зростання конкуренції для підприємств регіону через економічні наслідки зближення з ЄС	5,38
3. Підвищення ефективності наукового потенціалу	4,59	3. Демографічна та соціальна криза	5,06
4. Розвиток органічного землеробства	4,53	4. Підвищення вартості енергоносіїв та послуг житлово-комунального господарства	4,94
5. Розвиток будівельної галузі	4,47	5. Продовження деградації родючості ґрунтів	4,91
6. Розвиток ІТ-галузі	4,45	6. Висока залежність від імпортного природного газу	4,88
7. Проведення адміністративно-територіальної, конституційної, податкової, судової реформ, децентралізації влади	4,44	7. Розбалансованість гілок влади, високий рівень корупції, прояви політичного лобізму та низький рівень довіри до органів влади	4,84
8. Запровадження зони вільної торгівлі між Україною та країнами ЄС	4,38	8. Наявність іноземних власників на стратегічних підприємствах	4,84
9. Зростання обсягів пасажирських та вантажних перевезень	3,81	9. Монополія енергопостачальних структур	4,75
10. Розвиток туристичної індустрії	3,72	10. Велика кількість контролюючих та фіскальних структур	4,75

Поєднання внутрішніх сильних сторін і зовнішніх загроз може призвести до занепаду вітчизняної аграрної науки стосовно розвитку тваринництва, експансії іноземного капіталу, технологій, обладнання, устаткування, ветеринарних профілактичних та лікувальних засобів та ін. За таких умов доцільно посилити державну підтримку галузі, активізувати пошук внутрішніх інвесторів з інших галузей економіки. Найсприятливішим варіантом для розвитку підприємства у цій ситуації може стати стратегія інтеграції та диверсифікації. За-

вдяки реалізації проектів вертикальної диверсифікації та інтеграції покращується використання засобів виробництва і трудових ресурсів, підвищується рівень незалежності від постачальників кормів і переробників продукції, покращується та стабілізується фінансовий стан, повніше задовольняється попит на продукцію [5]. Така стратегія дозволяє повніше насичувати ринок продукцією, нарощувати ефективність виробництва, сприяє зменшенню імпорту м'яса, збільшенню маси річного прибутку господарюючих суб'єктів, більшому надходженню доходів у держбюджет.

В умовах поєднання внутрішніх слабких сторін та зовнішніх можливостей підприємства може відбутися посилення конкурентних переваг з боку іноземних виробників, горизонтальна інтеграція підприємств. На протидію негативним тенденціям рекомендується застосувати стратегію розвитку ринку та продукції. Така стратегія передбачає адаптацію підприємств до нових ринкових вимог, нових ринків збуту та форм продажу, підвищення якості продукції [9]. Стратегія розвитку ринку та виробництва продукції характеризується довгостроковими перспективами реалізації, високим комерційним ризиком та необхідністю значних витрат на дослідження каналів реалізації, розробку та впровадження заходів щодо підвищення якості про-

дукції. Реалізація даної стратегії пов'язана передусім з посиленням ролі ринкових відносин, а соціальний та екологічний аспекти мають при цьому другорядне значення.

Формування і впровадження стратегії прориву потребує нових концепцій та способу мислення, нових «революційних» ідей та нової бізнес-культури. Здійснення такої стратегії передбачає значні витрати капіталу, часу, надання державної підтримки [11].

Визначення сутності ефективності стратегічного управління як відношення результату діяльності підприємства до його стратегічної мети проявляється в оцінці чистого прибутку та чистого доходу. Зокрема, спочатку варто проаналізувати в динаміці чистий прибуток та чистий дохід (таблиця 2).

Таблиця 2

Динаміка чистого доходу та чистого прибутку сільськогосподарських підприємств Північно- Східного регіону, 2014-2018 рр.

Показники	Роки					Абсолютне відхилення 2018 р. до 2014 р., +/-	Відносне відхилення 2018 р. до 2014 р., %
	2014	2015	2016	2017	2018		
Чистий дохід (тис. грн)	2166,0	1741,6	1996,5	2676,5	3214,6	1048,6	148,4
Чистий прибуток (тис. грн)	567,1	551,9	606,1	248,6	209,0	-358,1	36,8

Таким чином, із проведених розрахунків бачимо, що протягом п'яти років підприємство збільшило чистий дохід на 48 %, що становить 1048,6 тис. грн. за рахунок збільшення собівартості продукції. Проте, сума для підприємства є незначною. У той же час, чистий прибуток підприємства зменшився у 2018 році проти 2014 року на 63,2 % і становить

358,1 тис. грн. Це відбулося в наслідок нерентабельного рівня продукції, зростання її собівартості.

Також важливим напрямом оцінювання ефективності стратегічного управління підприємством виступає його позиціонування в певних зонах, які виділені в залежності від обсягів реалізації продукції підприємства (в грошовому виразі) та його прибутковості (рис.2).

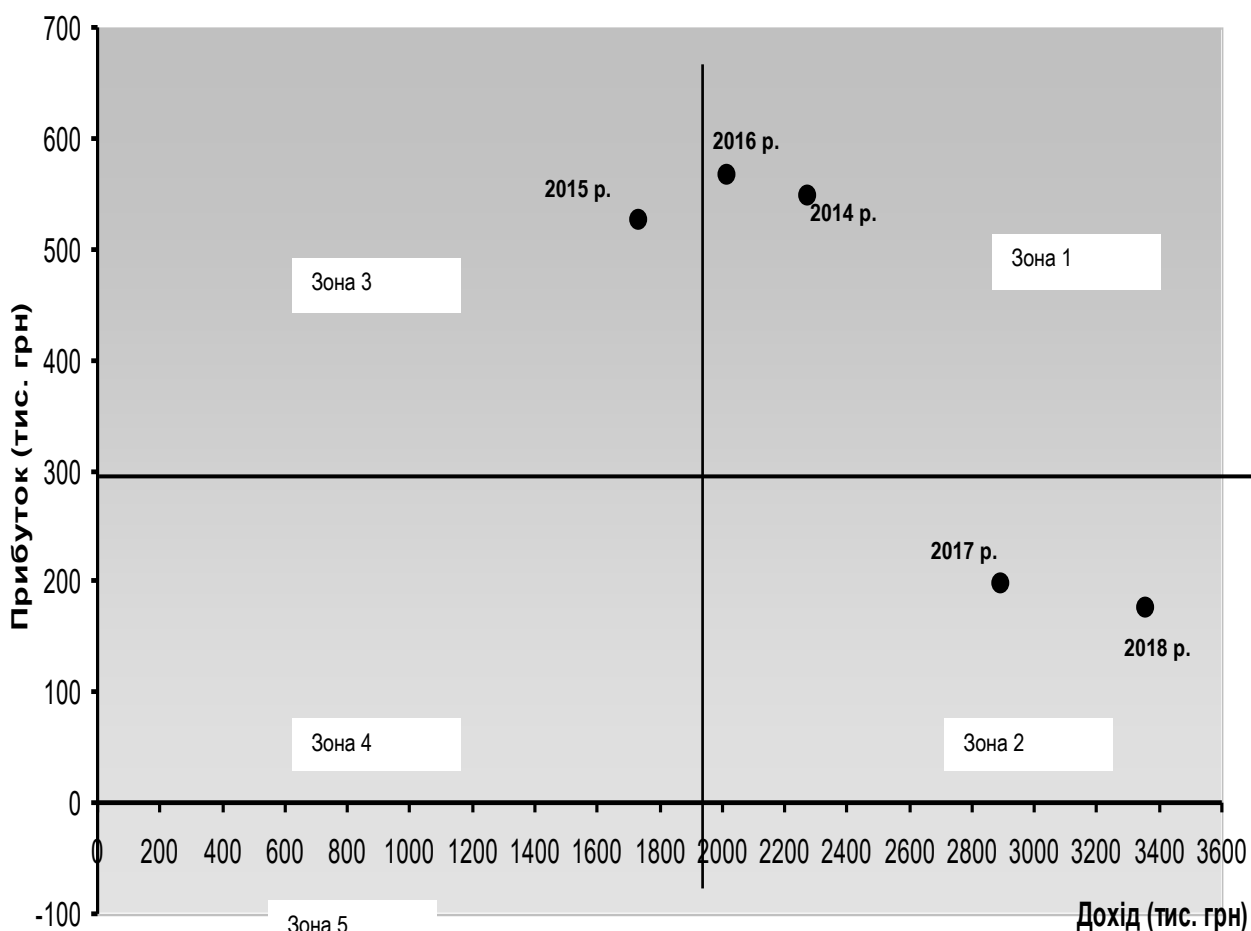

Рис.2. Зональний графік позиціонування сільськогосподарських підприємств Північно- Східного регіону в системі координат 2014-2018 рр.

Графік має 5 зон. Зона перша характеризує підприємство як лідера в обсягах доходу та обсягах прибутку. Цю зону підприємство зайняло в 2016 та 2014 роках за умов найкращих фінансових та ринкових позицій, що говорить про найвищий результат стратегічного управління.

Зона друга показує розміщення підприємства за п'яніми позиціями на ринку за обсягами доходу, в той час, коли рівень прибутку є нижче середнього. Така ситуація у підприємства склалася у 2017-2018 рр. У такому разі, стратегія підприємства орієнтована на ринок і стратегічні дії спрямовані на утримання ринкових позицій або їх поліпшення.

В третю зону підприємство потрапило у 2015 році. За такої ситуації стратегічну мету визначають зростання прибутковості при незначних обсягах реалізованої продукції. Для даного підприємства пріоритетним були фінансові стратегії.

Зона четверта відображає позицію підприємства з низьким рівнем продажів та незначним чистим прибутком. Можна говорити, що в такому разі фактично стратегічне управління відсутнє. Головна мета такого підприємства - зберегти існуючі позиції і не втратити мінімальних сум прибутку. Як бачимо, підприємство не потрапило протягом досліджуваних років до даної зони.

У п'яту зону потрапляє підприємство, вразі збитків при невеликих обсягах реалізованої продукції. Підприємство характеризується слабким внутрішнім потенціалом та нерозвиненістю застосованих ринкових механізмів.

Таким чином, формування місії й бачення підприємств галузі тваринництва у майбутньому базується на виділенні трьох стратегічних цілей: економічної — створення високоефективної галузі на засадах сталого розвитку, запровадження інноваційних ресурсозберігаючих та екологічно безпечних технологій; соціальної — задоволення потреб населення у споживанні продуктів харчування, підвищення якісних параметрів продукції; екологічної — зменшення негативного впливу відходів виробництва на екосистеми і використання альтернативних джерел енергії.

Реалізація стратегії сталого розвитку передбачає досягнення соціального вдолення з приводу прийнятності

продукції за ціною та якістю, модернізацію виробництва за параметрами, які відповідають найвищому ступеню віддачі вкладеного капіталу і найменшому ступеню руйнації екосистем. Сталий розвиток підприємств-виробників галузі тваринництва забезпечить синергетичний позитивний ефект в соціальної, економічній та природничій сферах.

Підсумовуючи вищевикладене, варто зауважити досить цікавий факт, що у стратегічному менеджменті провідних компаній все ширше застосовують принцип, в основу якого закладені знання, і відповідно квінтесенцію менеджменту складає стратегія знань. Саме знання в сучасних умовах виступають конкуренто утворюючим фактором, забезпечують ефективне впровадження стратегічного управління підприємством. У науковій літературі виділено п'ять базових стратегій знань. Першою визначено стратегію знань як бізнес-стратегію, за якої фокусування відбувається на створенні, використанні, розповсюдженні, оновленні знань з метою застосування їх на кожному етапі діяльності організації. Наступна – стратегія управління інтелектуальним капіталом – здійснює фокусування на загально-організаційному рівні управління такими інтелектуальними активами, як патенти, технології та ін. Стратегія особистої відповідальності за знання – фокусування на персональній відповідальності кожного працівника за капіталізацію, оновлення та ефективне використання власних знань, за їх конкурентоспроможність. Далі виділена стратегія створення знань, яка базується на постійному поглибленні існуючих та генерації нових знань, що спрямовано на підвищення конкурентоспроможності підприємства. Стратегія трансферу знань полягає у системному підході до отримання, організації, реструктуризації та зберігання знань з метою їх ефективного використання [14].

Таким чином, удосконалення стратегії сталого розвитку в системі стратегічного менеджменту може бути визначена як довгостроковий план, який містить комплекс рішень щодо вибору напряму розвитку підприємства, визначення його основних цілей, а також моделі дій щодо формування та ефективного використання його потенціалу і дає можливість створення сприятливих внутрішніх та зовнішніх умов для успішного подолання основних стадій розвитку.

Список літератури:

1. Андреев І. А. Стратегічне управління та особливості організаційної поведінки персоналу сучасних організацій [Електронний ресурс] / І. А. Андреева // Науковий вісник Миколаївського державного університету імені В. О. Сухомлинського. Серія: Психологічні науки. - 2013. - Т. 2, Вип. 10. - С. 20-24. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmdups_2013_2_10_4
2. Баценко Л.М. Особливості стратегій розвитку на підприємствах сільського господарства/ Л.М.Баценко, А.С. Гузь// «Професійний менеджмент в сучасних умовах розвитку ринку»: Матеріали доповідей VI науково-практичної конференції з міжнародною участю (1 листопада 2017 р.): Збірник. – Х.: Монограф. – 2017. – С. 209-211
3. Гавловська Н. І. Стратегічне управління підприємством: сучасний аспект [Електронний ресурс] / Н. І. Гавловська, Є. М. Рудніченко // *Наука й економіка*. - 2015. - Вип. 1. - С. 110-114. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nie_2015_1_21
4. Гриньов А.В. Стратегічне управління в системі маркетинг менеджменту підприємств машинобудівного комплексу [Електронний ресурс] / А. В. Гриньов // *Вісник Національного технічного університету "ХПІ". Технічний прогрес та ефективність виробництва*. - 2015. - № 46. - С. 92-96. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vcpipt_2015_46_13
5. Донець Л. І. Стратегічне планування як базова складова стратегічного управління малими підприємницькими структурами / Л. І. Донець, І. В. Давидюк // Вісник Запорізького національного університету (Серія "Економічні науки"). —2010. — № 4(8). —С. 19.
6. Євчук Л. Роль стратегій зростання в забезпеченні конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств / Л.Євчук // *Економіст*. – 2014. - №9. – С.14-17.
7. Єрмакова О. М. Стратегічне управління підприємством: сутність та особливості / О.М. Єрмакова // *Науковий вісник Полісся*. – 2016 - № 4. – С. 92- 96.

8. Зайцев Ю. О. Механізм стратегічного управління аграрних підприємств / Ю. О. Зайцев // Вісник Харківського національного аграрного університету. Серія «Економічні науки». – № 2. – 2016. – С. 212-219.
9. Киш Л.М. Стратегічне управління як основна частина менеджменту підприємства / Л. М. Киш // Причорноморські економічні студії. Економіка та управління підприємствами. – 2019. – Випуск 38-1. – С. 107-113.
10. Кобелев В. М. Теоретичні та методологічні основи формування стратегії розвитку підприємства / В. М. Кобелев, Ю. В. Захарченко // Вісник економіки транспорту і промисловості. – 2013. – № 42. – С. 297-303.
11. Максименко Д.В. Розвиток стратегічного управління на підприємствах аграрного сектору / Д.В. Максименко // Молодий вчений». - № 4 (19) Ч. 1. - 2015. – С. 112-115.
12. Орлов В. М. Стратегічне планування в процесі управління підприємством / В. М. Орлов, С. С. Новицька // Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право : наук. журнал (Серія «Економічні науки»). - 2015. - № 1(78).- С. 106.
13. Петренко В. С. Розвиток стратегій управління спільними підприємствами / В.С. Петренко // Херсонський державний університет «Young Scientist». – 2018. – № 1 (53). – С. 525-528.
14. Пузирьова, В. П. Матриця ключових стратегій в управлінні фінансовим потенціалом промислових підприємств / В. П. Пузирьова // Актуальні проблеми економіки. – 2014 - № 6. - С. 152.
15. Єдина комплексна стратегія та план дій розвитку сільського господарства та сільських територій в Україні на 2015-2020 роки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://minagro.gov.ua/node/16025>

Kharchenko T.M, PhD, Sumy National Agrarian University (Sumy, Ukraine)

Improvement of the strategy of sustainable development in the system of strategic management of the enterprise

The article is devoted to theoretical and practical questions about the essence of strategic management. The results of research of the internal and external environment of the Sumy region are presented, in particular, the most influential factors that form the strengths and weaknesses of the region are identified, a rating is made by the level of their impact.

Options for strategies are considered, including: integration strategy and diversification, market and product development strategy, breakthrough strategy, and the vision of forming the future mission of improving the strategy of sustainable development in the enterprise strategic management system

Keywords: *strategic management, sustainable development, agricultural enterprise, management.*

Дата надходження до редакції: 27.01.2019 р.

ЕФЕКТИВНЕ ВИКОРИСТАННЯ ОБОРОТНИХ АКТИВІВ ПІДПРИЄМСТВОМ

Терещенко Світлана Іванівна.

доктор економічних наук, доцент
Сумський національний аграрний університет
ORSID 0000-0001-7901-1308
s.i.terechenko@gmail.com

Федай Валерій Володимирович

магістр
Сумський національний аграрний університет

В сучасних умовах господарювання кожне підприємство робить головний акцент на вирішенні питань стабільності функціонування та максимізації прибутку. Для того, щоб досягти поставлених цілей, потрібна правильно підібрана, чітка та ефективна політика управління активами підприємства, в яких значну роль відіграють оборотні кошти. Актуальність досліджуваної проблеми управління оборотними коштами зумовлена також тим, що від ефективності їх формування, регулювання та використання залежить оптимальність рівня ліквідності, платоспроможності, і, як наслідок, фінансової стійкості підприємства. Брак оборотних коштів ставить підприємство на шлях банкрутства, що змушує задуматись над удосконаленням системи управління ними. Нестача грошових коштів, так і їх надлишок чинять значний вплив на роботу підприємства, спричиняючи збої в виробництві чи постачанні сировини, чим зменшують очікуваний прибуток. Саме тому дуже важливим є прискорення залучення грошових оборотних коштів як із внутрішніх, так і з зовнішніх джерел. Кваліфіковане управління грошовими коштами дає можливість зацікавленим особам (зовнішнім і внутрішнім користувачам) приймати певні оптимальні управлінські рішення, які в майбутньому можуть суттєво вплинути на кінцевий результат фінансово-господарської діяльності підприємства

Ключові слова: активи, фінансові результати, оборотні активи, оборотні кошти, оборотні засоби, робочий капітал, джерела фінансування.

DOI: <https://doi.org/10.32845/bsnau.2019.2.13>

Постановка проблеми. Величина активів підприємства залежить від обсягу фінансових ресурсів, якими воно володіє. Структура покриття активів джерелами формування безпосередньо впливає на фінансовий стан підприємства. Оптимально сформовані активи, за рахунок певної структури фінансових ресурсів, дозволяють підприємству безперервно здійснювати свою діяльність, підтримувати на достатньому рівні свою платоспроможність, а також мати певний резерв коштів для швидкого реагування у непередбачуваних ситуаціях, коли раптово настане необхідність сплачувати свої борги. Тому тема дослідження є актуальною.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Вагомий внесок в дослідження питань управління оборотними коштами зробили такі вчені як С.М. Онисько та П.М. Марич, які дослідили систему формування та джерела фінансування оборотних коштів. І.О. Бланк розробив чіткі етапи управління оборотними активами та підходи, як до управління оборотними коштами, так і їх елементами. Г.В.Савицька розробила систему показників, необхідних для дослідження ефективності використання оборотних активів та визначила фактори, які на них впливають. В.В.Ковальов представив моделі управління оборотними коштами залежно від джерел їх формування. Питання моделювання процесів управління оборотними коштами підприємства розглядаються у працях В.І. Борзенко, О.О. Демьохіна, Т.В. П'ятак. Серед сучасних вчених проблеми, пов'язані з визначенням сутності, класифікації, формуванням та управлінням оборотними активами вивчають вітчизняні й зарубіжні вчені: І.Т. Балабанов, Е.В. Бикова, Р. Брейлі, Є.Ф. Бріггем, Дж.К. Ван Хорн, В.М. Гриньова, М.В. Гридчина, П. Етрілл, О.В.Клименко, П.В. Круш, В.О. Коюда, М.Н. Крейнина, Л.О. Коваленко, В.В. Ковалев, С. Майерс,

П.М. Марич, С.М. Онисько, В.І. Подвігіна, Л.М. Ремньова, Т. Скоун, Є.С. Стоянова, А.В. Череп, Г.О. Швиданенко, Н.В. Шевчук, та ін.

Мета статті - розробка і аналіз ефективності використання оборотних коштів і пропозиції з поліпшення їх використання

Виклад основного матеріалу. Діяльність суб'єктів господарювання щодо створення та реалізації продукції здійснюється в процесі поєднання основних виробничих фондів, оборотних фондів і самої праці. Безперервність процесу виробничої та комерційної діяльності потребує постійного інвестування коштів у ці елементи для здійснення розширеного їхнього відтворення. На відміну від основних виробничих фондів оборотні фонди споживаються в одному виробничому циклі і їхня вартість повністю переноситься на вартість виготовленої продукції. При цьому одна їхня частина в речовій формі входить у створений продукт і набирає товарної форми, в якій її буде використано споживачем. Інша частина також повністю споживається в процесі виробництва, але, втрачаючи свою споживну вартість, у речовій формі в продукт праці не входить (паливо).

В таблиці 1. надано оцінку складу та структури підприємства. В 2018 р. по відношенню до 2015 р. запаси збільшилися в 3,1 рази. Таке збільшення відбулося за рахунок нереалізованої готової продукції та незавершеного виробництва. Цей факт для підприємства є не зовсім позитивним, оскільки було б доцільним створити відділ маркетингу або логістики які займалися б тільки реалізацією продукції. Оскільки нереалізована продукція це додаткові витрати на її зберігання та недоотриманий прибуток на кінці виробничого циклу.

Таблиця 1.- Оцінка складу та структури оборотних коштів підприємства

Оборотні засоби	2015		2016		2017		2018		Зміни	
	тис.грн	%	тис.грн	%	тис.грн	%	тис.грн	%	тис.грн	%, раз
Запаси, в т.ч.	5698	27,29	9612	47,05	12956	32,52	18010	48,04	+12312	3,1р
виробничі запаси	1703	8,16	929	4,55	2039	5,12	1033	2,76	-670	6,0
незавершене виробництво	3623	17,35	5575	27,29	7567	18,99	5672	15,13	+2049	1,5
готова продукція	372	1,78	3108	15,21	3350	8,41	11305	30,15	+10933	3,0
Поточні біологічні активи	1186	5,68	1273	6,23	1438	3,61	2982	7,95	+1796	2,5
Дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги	8968	42,95	517	2,53	7375	18,51	6856	18,29	-2112	7,6
Поточні фінансові інвестиції	2666	12,77	8933	43,72	9493	23,83	9493	25,32	+6827	3,6
Грошові кошти та їх еквіваленти	2081	9,97	26	0,13	8563	21,49	130	0,35	-1951	6,25
Готівка	-	-	2	0,01	-	-	-	-	-	-
Інші оборотні активи	279	1,34	68	0,33	19	0,05	19	0,05	-260	6,81
Оборотні активи всього	20878	100,00	20431	100,00	39844	100,00	37490	100,00	+16612	1,8

Джерело: власні розрахунки автора

В 2018 р по відношенню до 2015р відбулося збільшення поточних біологічних активів майже в 2,5 рази. Таке збільшення відбулося за рахунок купівлі молочних корів для збільшення молочного поголів'я з метою отримання прибутку. За період що аналізується підприємство збільшило поточні фінансові інвестиції майже в 3,6 разів. Цей факт свідчить

про те що підприємство збільшує обсяги виробництва продукції, а це в свою чергу буде впливати на прибутковість діяльності підприємства. Склад та структура оборотних активів в цілому відповідає специфіці діяльності підприємства.

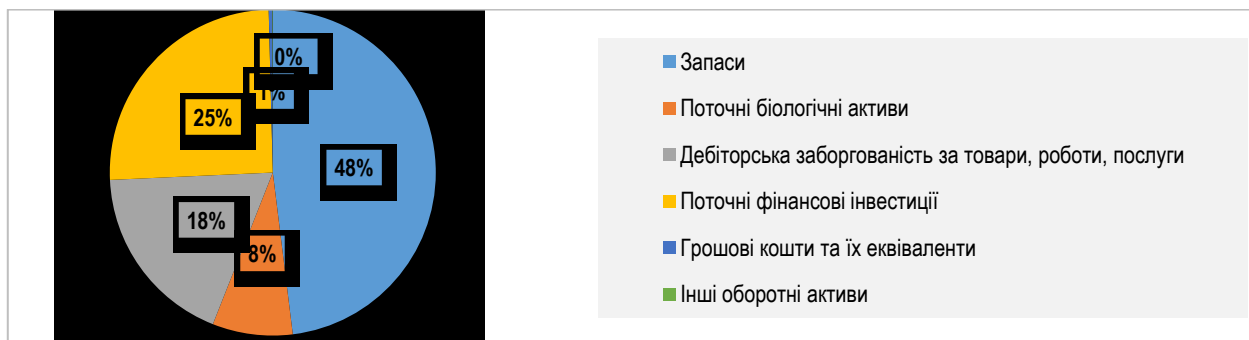

Рис 1.- Структура оборотних коштів підприємства за 2018 р., тис. грн.

Наявність у сільськогосподарського підприємства достатніх оборотних коштів, оптимальної структури є необхідна передумова для його нормального функціонування та фінансової стійкості. Все зазначене вище, проілюструємо у наступній діаграмі.

Власні оборотні кошти це кошти, що постійно знахо-

дяться в розпорядженні підприємства і сформовані за рахунок власних ресурсів (прибуток і ін.). У процесі руху власні оборотні кошти можуть замінюватися коштами, що є по суті частиною власних, авансованих на оплату праці, але тимчасово вільними (у зв'язку з одноразовістю виплати заробітної плати).

Таблиця 2. - Оцінка власних оборотних засобів (робочого капіталу) підприємства.

Показники	2015	2016	2017	2018	зміни
1.Вартість оборотних активів	20878	20431	39844	37490	16612
2.Поточні зобов'язання	9497	6656	18277	12989	3492
3.Робочий капітал (наявність власних оборотних коштів)	11381	13775	21567	24501	13120
4. Коефіцієнт забезпеченості власними оборотними коштами	0,545	0,674	0,541	0,653	0,108
5. Коефіцієнт забезпеченості запасів і затрат	3,785	2,549	1,665	1,360	-2,425

Джерело: власні розрахунки автора

В таблиці 2. відображено зміну коефіцієнту забезпеченості власними оборотними коштами яка становить 0,108, що означає його зростання у 2018 році в порівнянні з 2015 роком. Коефіцієнт забезпеченості запасів і затрат це співвідношення показує, що всі запаси повністю покриваються власними оборотними коштами і кредитами під товарно-матеріальні цінності, у 2017 році він становить 3,785, а у 2018 році на 2,425 менше.

В умовах інтеграції України в міжнародний економічний простір особливого значення набуває підвищення ефек-

тивності використання оборотних активів, що забезпечить виконання поставлених перед підприємством задач з мінімальною їх сумою. Від ефективності використання оборотних активів залежить фінансовий стан підприємства, прискорення оборотності активів зумовлює не тільки фінансову стійкість, платоспроможність підприємства, а й перспективи його подальшого економічного зростання.

Одним з найважливіших для аналізу є показник оборотності, який водночас відображає обсяг реалізації продукції за даний період та ефективність використання матеріальних засобів і коштів. Навіть враховуючи сезонність виробництва

в сільському господарстві, зростання терміну свідчить про уповільнення обороту оборотних активів та необхідність залучення додаткових коштів для їх формування і відповідно погіршує показники платоспроможності підприємства. Так, середньорічна вартість оборотних коштів в 2018 році по відношенню до 2015 року збільшилась на 16,6 млн. грн.. Це збільшення відбулось за рахунок збільшення виробничих оборотних засобів. Цей факт для підприємства свідчить про те що підприємство вишукує можливості для збільшення обсягів

виробництва продукції. Але нажалі збільшення кількості готової продукції яка не реалізовується є дійсно проблемою для підприємства. Оскільки підприємство ефективно використовує свої оборотні засоби свідчить коефіцієнт оборотності оборотних засобів, який коливається в межах від 0,93 – 0,96. Завдяки ефективному використанню оборотних коштів підприємство отримує 58 коп. валової продукції, 23 коп. чистого прибутку.

Таблиця 3. - Оцінка ефективності використання оборотних засобів підприємства

Показники		2013	2014	2015	2016	Відхилення (+,-)
1.	Середньорічна вартість оборотних коштів, тис. грн.	20878	20431	39844	37490	+16612,00
2.	Сума виручки, тис. грн.	24262	24558	37550	53661	+29399,00
3.	Коефіцієнт оборотності оборотних засобів	0,96	0,80	0,94	0,93	+0,03
4.	Тривалість обороту, днів в т.ч.					
	оборотних коштів	350,00	292,00	343,00	339,00	-11
	запасів	169,09	281,81	248,42	241,65	+72,56
5.	Коефіцієнт закріплення оборотних засобів	0,86	0,83	1,06	0,70	-0,16
6.	Одноденний оборот звітного року, тис. грн.	67,39	68,22	104,31	149,06	+81,66
7.	Отримано прибутку на 1 грн оборотних коштів, тис. грн. в т.ч.					
	валової продукції	0,43	0,27	0,38	0,58	+0,16
	виручки	1,16	1,20	0,94	1,43	+0,27
	чистого прибутку	0,13	0,13	0,16	0,23	+0,11

Джерело: власні розрахунки автора

В цілому у підприємства є можливість ефективно вести власну виробничу діяльність що позитивно впливає на прибутковість діяльності підприємства.

Оскільки раціональне та економічне використання оборотних активів має велике значення для економічного становища підприємства, то безумовно ми велику увагу приділили ефективності їх використання. В свою чергу основним показником ефективності використання є коефіцієнт оборотності т тривалість одного обороту. Проаналізувавши їх доцільно було б порекомендувати наступні заходи для підвищення їх ефективності:

- на стадії створення виробничих запасів - раціональне використання матеріальних ресурсів, удосконалення нормування, ліквідація нормативних запасів, налагодження роботи транспорту, оптимальний вибір постачальників та ін.

- на стадії незавершеного виробництва - скорочення тривалості виробничого циклу, впровадження прогресивної техніки і технологій, розвиток стандартизації та уніфікації, вдосконалення системи економічного стимулювання тощо.

- на стадії обігу - раціональна організація збуту продукції, прискорення документообороту, дотримання договірної платіжної дисципліни, використання маркетингових важелів активізації продажу (реклама) та ін.

Ефективність використання оборотних активів – це неодмінна умова існування підприємства в умовах конкурентної боротьби. Значною мірою вона залежить від досконалості методики аналізу ефективності їх використання, що в свою чергу дозволяє поліпшити якість управлінських рішень не тільки стосовно підвищення ефективності використання оборотних активів, а й ефективності діяльності підприємства в цілому.

При здійсненні основної діяльності підприємство вступає у фінансові відносини з державою щодо сплати податків і зборів. Змістом фінансової діяльності підприємства є забезпечення планомірного надходження і виплат грошових коштів, виконання платіжно-розрахункової дисципліни, досягнення оптимального співвідношення між власним і запозиченим капіталом та його ефективне використання. Обов'язковою умовою фінансової стійкості підприємства є дотримання конкретних співвідношень між фінансовими потоками, які забезпечують покриття боргів і зобов'язань підприємств як у теперішньому, так і в майбутньому. Групування джерел фінансування оборотних активів підприємства відображено у таблиці 4.

Таблиця 4. – Джерела фінансування оборотних активів підприємства

Показники	Роки, тис.грн.				Відхилення (+,-) 2018 по відн. до 2015 рр
	2015	2016	2017	2018	
1. Власний капітал, в т. ч. :	18753,0	21373,0	30183,0	36482,0	6299,0
статутний капітал	21,0	21,0	21,0	21,0	-
інший додатковий капітал	18732,0	21352,0	30162,0	36461,0	6299,0
2. Позиковий капітал, в т. ч.	10023,0	8030,0	24558,0	22417,0	-2141,0
довгострокові зобов'язання	395,5	687,0	3165,5	4714,0	1548,5
короткострокові кредити банків	4900,0	733,0	1500,0	1800,0	300,0
поточні зобов'язання по розрахункам	4727,5	6610,0	19892,5	15903,0	-3989,5
Всього оборотних активів	19413,0	19090,0	38387,0	34489,0	-3898,0

Джерело: власні розрахунки автора

Слід зазначити, що у підприємстві відбувається стабільне зростання власного капіталу за рахунок додаткового капіталу та нерозподіленого прибутку, так у 2018 році відносно 2013 року цей показник зріс на 17729,0 тис. грн., відносно 2017 року 6299,0 тис. грн. Досить позитивним моментом є тенденція до зменшення позикового капіталу у 2016 році (на 2141,0 тис.грн. порівняно з 2017 роком) за рахунок зменшення поточних зобов'язань (3989,5 тис.грн. порівняно з 2017 роком), хоча довгострокові зобов'язання підприємства зростають як порівняно з 2015 так і порівняно з 2018 роком відповідно на 4318,5 та 1548.5 тис.грн.

Аналіз показників фінансової стійкості дозволяє стверджувати що власний оборотний капітал для формування за-

пасів зростає і досягає найвищого значення у 2015 році, однак зниження показника у 2016 році є незначним і складає тільки 213 тис, хоча якщо порівняти показник 2016 року з 2013 – то його збільшення складає 4018 тис. грн.

Дослідження показали, що хоча підприємство досить ефективно використовує наявні оборотні ресурси, все ж є резерви для підвищення ефективності їх використання. Відомо, що критерієм ефективності керування оборотними коштами служить фактор часу. Чим довше оборотні кошти перебувають в одній і тій же формі (грошовій або товарній), тим за інших рівних умов нижче ефективність їхнього використання, і навпаки.

Список літератури:

1. Аранчій В. А. Фінанси підприємств: Навч. посібник. — К.: ВД «Професіонал», 2004. — 265 с.
2. Базилінська О.Я. Фінансовий аналіз: теорія та практика: навчальний посібник / О. Я. Базилінська. – 2-ге вид.. – К.: ЦУЛ, 2011. – 328 с.
3. Біла О. Г. Фінанси підприємств: навч. посіб. / О.Г. Біла – Львів: «Магнолія 2006», 2008. – 383 с.
4. Білик М.Д., Павловська О.В., Пritуляк Н.М., Невмержицька Н.Ю. Фінансовий аналіз: Навч. посібник / Київський національний економічний ун-т ім. Вадима Гетьмана. — К.: КНЕУ, 2005. — 592с.
5. Верига Ю. А., Подольська В. О. Аналіз фінансового стану підприємства за фінансовою звітністю: Методичні рекомендації для практичних працівників. — Полтава: РВВ ПУСКУ, 2002. — 55 с.
6. Гайдис Надія Михайлівна. Фінансовий аналіз: Навч.-метод. посібник для студ. вищих навч. закл. / Національний банк України; Львівський банківський ін-т. — Л.: ЛБІ НБУ, 2006. — 414с.
7. Деева Надія Миколаївна, Дедіков Олександр Іванович. Фінансовий аналіз: Навч.-метод. посібник для студ. вищих навч. закл. / Дніпропетровська держ. фінансова академія. — Д.: ДДФА, 2006. — 380с.

References:

1. Aranchii V.A. (2004), Finances of enterprises: textbook. Publishing house «Professional», 265 p.
2. Bazilinska O. (2011), Financial analysis: theory and practice: study guide. 2nd ed, 328 p.
3. Bila O.G. (2008), Finance: textbook. Lviv, Ukraine, 383 p.
4. Bilyk M. D., Pavlovskaya O.V., Prytulyak N.M., Nevmerghitska N. Y. (2005), Financial analysis: textbook, KNEU, Kyiv, Ukraine, 592p.
5. Veriga Y.A. (2002), "Town at the analysis of the financial condition of the prise for financial reporting". Publishing house "START-UP", 55 p.
6. Gajdis N.M. (2006), Financial analysis: textbook-method, The National Bank of Ukraine; Lviv banking Institute, Lviv, Ukraine, 414 p.
7. Deeva M.N., Dedikov A. I.(2006), Financial analysis: textbook-method, DDFA, Dnipro, Ukraine, 380 p

Tereshchenko Svitlana, Dr, Associate Professor, Sumy National Agrarian University (Sumy, Ukraine)

Feday Valery, student, Sumy National Agrarian University (Sumy, Ukraine)

Effective use of current assets by enterprise

In today's business environment, each enterprise places the main emphasis on addressing the issues of stability of operation and profit maximization. In order to achieve these goals, we need a properly selected, clear and effective asset management policy for the enterprise, in which working capital plays a significant role. The relevance of the current problem of working capital management is also due to the fact that the efficiency of their formation, regulation and use depends on the optimality of the level of liquidity, solvency and, as a consequence, financial stability of the enterprise. Lack of working capital puts the company on the path of bankruptcy, which causes them to think about improving their management system. The lack of funds and their surplus have a significant impact on the enterprise, causing disruptions in the production or supply of raw materials, which reduce the expected profit. That is why it is very important to accelerate the attraction of working capital both from internal and external sources. Qualified cash management enables interested parties (external and internal users) to make certain optimal management decisions that can significantly affect the end result of the enterprise's financial and economic activities in the future.

Since the rational and economic use of current assets is of great importance for the economic situation of the enterprise, we have undoubtedly paid great attention to the efficiency of their use. In turn, the main indicator of efficiency of use is the turnover rate and the duration of one revolution. Having analyzed them, it would be advisable to recommend the following measures to improve their effectiveness:

- at the stage of creation of production stocks - rational use of material resources, improvement of normalization, elimination of normative stocks, adjustment of work of transport, optimum choice of suppliers, etc.

- at the stage of work in progress - shortening the duration of the production cycle, the introduction of advanced technology and technologies, the development of standardization and unification, the improvement of the system of economic incentives and more.

- at the stage of circulation - rational organization of sales of products, acceleration of document circulation, adherence to contractual payment discipline, use of marketing levers of sales activation (advertising), etc.

The use of current assets is an indispensable condition for the existence of an enterprise in a competitive environment. To a large extent, it depends on the perfection of the methods of analysis of the effectiveness of their use, which in turn allows to improve the quality of management decisions not only to increase the efficiency of the use of current assets, but also the efficiency of the enterprise as a whole.

In carrying out its main activity, the company enters into financial relations with the state in payment of taxes and fees. The content of the financial activity of the company is to ensure the planned receipt and payment of funds, the implementation of payment and settlement discipline, to achieve the optimal ratio between equity and borrowed capital and its effective use. An indispensable condition for an enterprise's financial soundness is compliance with specific relationships between the financial flows that cover the debts and liabilities of the enterprise, both in the present and in the future.

Keywords: assets, financial results, current assets, working capital, working capital, working capital, sources of financing

Дата надходження до редакції: 20.01.2019 р.

МОДЕЛЬ ВПЛИВУ ФУНКЦІОНУВАННЯ І РОЗВИТКУ ВИЩОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ НА СТАНОВЛЕННЯ ЕКОНОМІКИ ЗНАНЬ

Бойко Ганна Степанівна

аспірант

Вищий навчальний заклад Укоопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі» (м. Полтава, Україна)

ORCID0000-0003-0839-8407

ludad5846@gmail.com

В галузі освіти актуальним завданням є пошук управлінських рішень для розв'язання проблем, що постають перед вищими навчальними закладами в процесі їх функціонування та розвитку. Це пов'язано з інтеграцією ринкових відносин в систему вищої освіти, яка розширює межі автономії і самостійності вищих навчальних закладів. В дослідженні розроблено модель впливу функціонування і розвитку вищого навчального закладу на становлення економіки знань. Модель ґрунтується на застосуванні процесного підходу як інструменту розвитку вищого навчального закладу. Охарактеризовано державну політику у сфері вищої освіти, проаналізовано кількісні показники оцінки діяльності вищих навчальних закладів.

Ключові слова: вищий навчальний заклад, економіка знань, освіта, знання, розвиток.

DOI: <https://doi.org/10.32845/bsnau.2019.2.14>

Постановка проблеми. Особливості ринкової економіки зумовили принципово нові умови функціонування вищих навчальних закладів, що змінюють ключові основи розвитку системи вищої освіти. Перед суб'єктами управління вищих навчальних закладів постає завдання ідентифікації, оцінки та регулювання факторів, що впливають на їх розвиток, із наступним врахуванням їх у стратегії сталого розвитку.

Дослідженню теоретичних та практичних проблем функціонування і розвитку вищих навчальних закладів (ВНЗ) присвячено праці таких науковців, як А. Ашкерів, Г. Бекер, М. Блаут, Т. Боголіб, В. Бородюк, Х. Боуен, А. Віфлеємський, О. Грішнова, Е. Денісон, Г. Дмитренко, В. Жамін, В. Іноземцев, С. Костанян, В. Кремень, В. Куценко, В. Луговий, Я. Мінсер, В. Новіков, Г. Псахаропулос, Дж. Стігліц, О. Сухарев, В. Чекмарьов тощо.

Проте, інтеграція ринкових відносин в систему вищої освіти розширює межі автономії і самостійності вищих навчальних закладів. Тому актуальним завданням є пошук управлінських рішень для розв'язання проблем, що постають перед вищими навчальними закладами в процесі їх функціонування та розвитку.

Мета статті. Визначення впливу функціонування і розвитку ВНЗ на становлення економіки знань. Досягнення названої мети дослідження відбулося за рахунок виконання таких завдань: характеристика державної політики України у сфері вищої освіти, аналіз кількісних показників оцінки діяльності ВНЗ, розробка моделі впливу функціонування і розвитку ВНЗ на становлення економіки знань, яка розглядає процесний підхід як інструмент розвитку ВНЗ.

Виклад основного матеріалу. Державну політику у сфері вищої освіти визначає Верховна Рада України, а реалізують Президент України, Кабінет Міністрів України та центральний орган виконавчої влади у сфері освіти і науки. Чинна Конституція України визначила право громадян України на здобуття освіти. Відповідно до Конституції України (стаття 53), кожен має право на освіту і держава забезпечує доступність і безоплатність дошкільної, повної загальної середньої, професійно-технічної, вищої освіти в державних і комунальних навчальних закладах; розвиток дошкільної, повної загальної середньої, позашкільної, професійно-технічної, вищої

та післядипломної освіти, різних форм навчання; надання державних стипендій, пільг учням і студентам. Громадяни України вільні у виборі ВНЗ, форми здобуття вищої освіти і спеціальності.

Щоб забезпечити цю норму права на засадах філософії якості і принципу постійного удосконалення, в результаті генезису нормативно-правового забезпечення у сфері вищої освіти, було створено єдину систему регламентації діяльності вищих навчальних закладів на основі процедур їх ліцензування, акредитації та атестації, впроваджено державні й галузеві стандарти вищої освіти, сформовано і впроваджено процедури контролю за організацією діяльності ВНЗ. Законодавство України про вищу освіту базується на Конституції України і складається із законів України «Про освіту», «Про вищу освіту», «Про наукову і науково-технічну діяльність», інших нормативно-правових актів та міжнародних договорів України.

Досягнення цілей ВНЗ, їх функціонування і розвиток відбувається за наявності фінансових ресурсів, в тому числі і бюджетних. У відносних показниках (питома вага витрат на освіту у ВВП) зведений бюджет України у частині освіти за світовими стандартами є достатньо високим (більше 5 % ВВП), абсолютні ж обсяги ВВП України є значно нижчими за відповідні показники європейських країн.

На початок 2016-17 навчального року, відповідно до звіту Державної служби статистики, в Україні функціонували 657 ВНЗ, у яких навчалось 1587000 студентів. Впродовж 2010-2017 рр. спостерігається тенденція зниження кількості студентів ВНЗ, скорочення мережі ВНЗ, чисельності науково-педагогічного персоналу, що пов'язано з зниженням обсягу студентського контингенту та загостренням економічної кризи (табл.1).

Дані табл. 1 відображають результати демографічної ситуації, а саме зниження кількості молоді, що народилася у 1993-2005 рр., зростання можливостей навчання за кордоном. Мережа вищих навчальних закладів скорочується за рахунок зменшення кількості ВНЗ I рівня акредитації у зв'язку з їх включенням до складу ВНЗ III-IV рівнів акредитації у якості структурних підрозділів, динамічними темпами зменшується кількість ВНЗ приватної форми власності.

Характеристика вищих навчальних закладів України [складено автором за 1; 2; 3]

Показник	Навчальні роки					
	2010-2011	2011-2012	2012-2013	2013-2014	2014-2015	2015-2016
1. Кількість ВНЗ, всього, од.	813	805	785	767	664	659
у тому числі за формами власності						
державна та комунальна	637	633	619	609	520	525
приватна	176	172	166	158	144	134
2. Кількість студентів, всього, осіб	2418111	2246363	2106174	1992882	1689226	1605270
3. Прийнято студентів, усього, осіб*	506486	409541	427874	428356	361110	323064
4. Випущено студентів, усього, осіб**	636291	609033	595251	560381	484482	447418
5. Кількість студентів у розрахунку на 10000 населення станом на 1.01 відповідного року	557	519	488	463	393	375

* - прийнято осіб на початковий цикл навчання (без тих, що прийняті для продовження навчання з метою здобуття більш високого освітньо-кваліфікаційного рівня);

** - випущено фахівців (без тих, що закінчили відповідний цикл навчання, зокрема бакалаврат, та продовжують навчання з метою здобуття більш високого освітньо-кваліфікаційного рівня)

ЮНЕСКО розроблена Міжнародна стандартна класифікація освіти (МСКО), що являє собою всеохоплюючий статистичний опис національних систем освіти та методології їх порівняно з відповідними міжнародними рівнями. Розподіл споживачів послуг ВНЗ України за МСКО наведено в табл. 2.

Ключовою метою функціонування ВНЗ є підготовка кадрів для реалізації трансформацій у суспільстві з метою забезпечення конкурентоздатності економіки, підвищення якості життя населення. Цьому має сприяти формування і впровадження ефективної системи управління освітніми закла-

дами, яка б відповідала інтересам держави, потребам розвитку кожної особистості і суспільства в цілому.

Світові тенденції інноваційного розвитку спонукають ВНЗ до формування випереджувальної моделі подальшого розвитку, яка суттєво вплине на національну систему освіти, що обумовлено спрямованістю державної політики на інтеграцію української системи вищої освіти у світову. Вирішення цієї проблеми переважним чином залежить від організації управління системою вищої освіти країни, та ВНЗ зокрема (правильності вибору управлінських стратегій, своєчасності та ефективності управлінських рішень тощо).

Таблиця 2

Розподіл споживачів послуг вищих навчальних закладів України за міжнародною стандартною класифікацією освіти (МСКО) [складено автором за 1; 2; 3], (осіб)

Назва ступеня освіти за МСКО / код ступеня	Навчальні заклади, які забезпечують отримання ступеня, тривалість навчання	Навчальні роки					Абсолютне відхилення 2014-2015 н.р. від 2010-2011 н.р.
		2010-2011	2011-2012	2012-2013	2013-2014	2014-2015	
Перший етап вищої освіти – 5А	ВНЗ III–IV рівнів акредитації, 5-6 років	2066667	1899138	1770311	1673287	1437955	- 628712
Перший етап вищої освіти – 5В	ВНЗ I–II рівнів акредитації, 2-3 роки	351444	347225	335863	319595	251271	- 100173
Другий етап вищої освіти – 6	Аспірантура, докторантура, 3 роки	35271	34919	34581	32535	29381	- 5890

Зростання конкуренції між ВНЗ, посилення вимог зацікавлених сторін – держави, студентів і роботодавців до якості освітніх послуг призвели до того, що орієнтація на споживача стає ключовим принципом в організації освітнього процесу. Для розробки дієвого механізму реагування на вимоги необхідна система управління якістю, що ґрунтується на процесному підході до управління і орієнтована на задоволення потреб споживачів освітніх послуг. Тому в дослідженні автором розроблено модель впливу функціонування і розвитку ВНЗ на становлення економіки знань, яка розглядає процесний підхід як інструмент розвитку ВНЗ (рис. 1).

В умовах економіки знань, управління ВНЗ – це перш за все управління процесом його розвитку. Освітня діяльність, яку здійснює ВНЗ, в умовах економіки знань є засобом виробництва знань, умінь і навичок. У розвинутих країнах саме ця сфера економічної діяльності визначає їх конкурентоздатність.

Висновки. Сучасні динамічні трансформації суспільного розвитку у XXI столітті визначаються розвитком вищої освіти. Вищі навчальні заклади забезпечують розвиток національної економіки на інноваційних засадах, що визначається низкою провідних вітчизняних та іноземних учених як єдиний шлях розвитку будь-якої країни в глобалізованому конкурентному середовищі. Досягнення конкурентоспроможності ВНЗ можливо досягти за рахунок впровадження інноваційної моделі розвитку, яка дозволить впроваджувати зміни в навчальний процес у відповідності до вимог соціально-економічних та технологічних факторів зовнішнього середовища, а також відповідно до реальних і потенційних потреб споживачів освітніх послуг. Таким ключовим принципом інноваційних технологій освіти повинен відповідати розвиток інноваційно-активної особистості науково-педагогічних кадрів і студентів вищої школи, що і є перспективою для подальших розвідок у даному напрямку досліджень.

Список літератури:

1. Основні показники діяльності вищих навчальних закладів України на початок 2015/16 навчального року [статистичний бюлетень за ред. О.О. Кармазіна] – К.: Державна служба статистики України, 2016. – 171 с.
2. Радченко О. В. Державна політика й управління в освіті: [підручник]. / О. В. Радченко, А. Є. Тамм, О. В. Поступна. –

Х. : Вид-во Асоціації докторів державного управління, 2011 – 272 с.

3. Сисоєва С.О. Вища освіта України: реалії сучасного розвитку [монографія] / С.О. Сисоєва, Н.Г. Батченко / Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України, Київський університет імені Бориса Грінченка, Національний університет біоресурсів та природокористування України – К. : ВД ЕКМО , 2011. – 368 с.

Boyko Anna, PhD student, Higher Educational Establishment of Ukoopspilka «Poltava University of Economics and Trade» (Poltava, Ukraine)

Model of influence of functioning and development of a higher educational institution on the formation of knowledge economy

In the field of education, the actual task is to seek managerial solutions to solve problems faced by higher education institutions in the process of their functioning and development. This is due to the integration of market relations into the system of higher education, which extends the boundaries of autonomy and autonomy of higher education institutions.

The research developed a model of the impact of the functioning and development of a higher educational institution on the formation of a knowledge economy. The model is based on the application of the process approach as an instrument for the development of a higher education institution. The state policy in the field of higher education has been characterized, quantitative indicators of evaluation of activity of higher educational institutions are analyzed.

Keywords: higher education institution, economics of knowledge, education, knowledge, development.

Дата надходження до редакції: 02.02.2019 р.

КЛАСТЕРИЗАЦІЯ ЯК НАПРЯМ ДИВЕРСИФІКАЦІЇ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ

Хомяк Наталія Леонідівна

кандидат економічних наук, докторант

Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки (м. Луцьк, Україна)

ORCID0000-0002-2516-2968

nataljabilous@gmail.com

У статті охарактеризовано процес кластеризації як напрям диверсифікації розвитку сільських територій в умовах децентралізації. З'ясовано, що диверсифікація форм власності та господарювання на сільських територіях передбачає стимулювання розвитку різних форм власності та господарювання, створення кооперативів і кластерів. Розкрито сутність категорії «кластер» та «агропромисловий кластер». Зроблено висновки, що важливе значення при реформуванні місцевого самоврядування в Україні має розвиток аграрних кластерів, який сприяє створенню нових робочих місць, розвитку виробничої та соціальної інфраструктури на сільських територіях, утворенню об'єднань підприємств із замкненим циклом виробництва готової продукції, зниженню собівартості та ціни сільськогосподарських товарів, підвищенню якості вирощеної продукції, підвищенню конкурентоспроможності учасників агропромислового кластера за рахунок впровадження інноваційних технологій та доступу агропромислової продукції до регіональних та світових ринків. Визначено вплив кластеризації на розвиток сільських територій в Україні. Висвітлено переваги та основні етапи створення агропромислових кластерів. Досліджено світовий досвід та досвід України у створенні кластерів. Визначено фактори, які негативно впливають на розвиток кластерів в Україні. Доведено, що перехід на кластерну систему сприятиме підвищенню конкурентоспроможності сільських територій та розвитку різних галузей економіки.

Ключові слова: кластер, сільська територія, кластеризація, агропромисловий кластер, децентралізація, диверсифікація розвитку сільських територій.

DOI: <https://doi.org/10.32845/bsnau.2019.2.15>

Постановка проблеми. Процес децентралізації та створення об'єднаних територіальних громад є основою диверсифікованого розвитку сільських територій, зокрема у сфері перебудови відносин між центральними та місцевими органами влади [1]. Окрім того, уже понад два десятиліття в Україні здійснюється реформування земельних відносин. За цей час було проведено ліквідацію монополії державної власності на землю, роздержавлення і приватизацію земель сільськогосподарського та іншого призначення та створено нормативно-правові передумови для розвитку різних форм господарювання на землі. Проте наявні сільськогосподарські структури змінюються без врахування реалій сьогодення. Тому в процесі реалізації реформи місцевого самоврядування виникає проблема урізноманітнення сільськогосподарської та несільськогосподарської діяльності на сільських територіях.

В Україні аграрний сектор є найбільш капіталомістким та трудомістким виробництвом внаслідок несвоєчасної модернізації обладнання та неефективному управлінні сільськогосподарськими організаціями. Як показує світовий досвід, одним з інструментів відродження та забезпечення розвитку сільськогосподарського виробництва є кластеризація, тобто створення та розвиток аграрних кластерів, які сприяють розвитку виробничої та соціальної інфраструктури на сільських територіях та створенню робочих місць.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням проблем розвитку сільських територій приділено увагу таких вчених, як В. Бойко, В. Борщевський, Т. Гоголь, О. Гурова, Ю. Губені, В. Дієсперов, І. Кульчій, А. Ключник, М. Лесів, М. Й. Малік, Л. Мармуль, О. І. Павлов, Х. М. Притула, М. А. Хвесик, В. Юрчишин та багато інших. Питання розвитку процесів кластеризації та формування аграрних кластерів знайшли своє відображення у працях вітчизняних та зарубіжних науковців, серед яких: М. Портер, П. Саблук, М. Кропивко,

В. Павлов, С. Соколенко. В Україні перехід до кластерного управління започаткований, проте ще не набув належного розвитку і популярності. Тому виникла об'єктивна необхідність у дослідженні цієї проблеми.

Метою статті є характеристика процесу кластеризації як напрям диверсифікації розвитку сільських територій в умовах децентралізації.

Відповідно до цієї мети завданнями статті є:

- розкрити сутність категорій «кластер» та «кластеризація»;
- визначити вплив кластеризації на розвиток сільських територій;
- висвітлити переваги та основні етапи створення кластерів;
- дослідити світовий досвід та досвід України у створенні кластерів;
- охарактеризувати фактори, які гальмують розвиток кластерів в Україні.

Основні результати дослідження. Головна проблема сільських жителів полягає в тому, що їх фінансове становище більш складне, ніж у міського населення. Про низький рівень життя сільських мешканців України свідчить такий показник, як частка населення із середньодушовими еквівалентними грошовими доходами на місяць нижче законодавчо встановленого прожиткового мінімуму: якщо загалом по Україні у 2017 р. вона становила 6,8 %, то у сільській місцевості – 10,2 %. Частка населення із середньодушовими еквівалентними грошовими доходами на місяць нижче фактичного прожиткового мінімуму по Україні у 2017 р. становила 49,0 %, а у сільській місцевості – 57,6 % [2, с. 83]. У сільській місцевості на 1 січня 2018 року проживало 3690 тис. пенсіонерів, або 31,5% з кількості тих, які перебували на обліку в органах Пенсійного фонду України [2, с. 35]. Як бачимо, сільські території характеризуються значними проблемами розвитку, тому потребують пошуку новітніх підходів до забезпечення сталого та

диверсифікованого розвитку, а кластеризація виступає одним із таких підходів.

Ми погоджуємось з думкою Т. Козира, що стратегічною метою розвитку сільської території є забезпечення можливості громадян задовольнити свої запити та потреби на території своєї громади, не виїжджаючи за її межі, або виїжджаючи на короткий час, тобто без зміни місця постійного проживання [3]. Адже як фактор економічного зростання людські ресурси слід розглядати як працівників, що мають певні професійні знання та навички, які можуть бути використані для розвитку територій, на яких вони проживають. При залученні сільського населення у виробництво на території громади відповідно знизиться рівень безробіття, зростуть доходи домогосподарств, і паралельно збільшаться надходження до місцевих бюджетів за рахунок податку на доходи фізичних осіб [4].

Як зазначає О. Гуторов, децентралізація для сільських територій передбачає процес розширення й зміцнення їх прав та повноважень при одночасному звуженні прав і повноважень відповідних центральних органів управління з метою оптимізації та підвищення ефективності управління суспільно важливими справами, найповнішої реалізації місцевих інтересів [5].

У системі розвитку сільських територій та країни в цілому важливу роль відіграють територіальні громади як найважливіші її елементи. В ході моніторингу процесу децентралізації виявлено, що за 2015 – 2018 роки лише 37 % від загальної кількості територіальних громад об'єдналися, що спричинено нестачею висококваліфікованих кадрів та небажанням багатших уже сформованих громад приєднувати до себе бідніші територіальні громади.

Забезпечення диверсифікованого розвитку сільських територій повинно ґрунтуватися на засадах єдності й цілісності, врахуванні процесу децентралізація, який здійснюється шляхом формування громад (це дозволить жителям села приймати участь в управлінні громадою), з обов'язковим врахуванням географічних, економічних, екологічних, етнічних та демографічних особливостей кожного сільського територіального утворення.

Під диверсифікацією розвитку сільських територій в умовах децентралізації пропонуємо розглядати комплекс заходів, спрямованих на урізноманітнення сільськогосподарської та несільськогосподарської діяльності на сільських територіях, розширення джерел фінансування програм сільського розвитку та заходів, організованих об'єднаними територіальними громадами та трансформацію форм власності та господарювання з метою розширення сфер зайнятості та доходів сільського населення на основі інтегрованого підходу й через реалізацію процедур інформаційного забезпечення (стратегічна екологічна оцінка, експертні оцінки завдяки процедурам моніторингу соціо-еколого-економічних показників) [6].

На нашу думку, диверсифікація форм власності та господарювання на сільських територіях передбачає стимулювання розвитку різних форм власності та господарювання, створення кооперативів і кластерів.

Важливе значення при реформуванні місцевого самоврядування в Україні має розвиток кластерів, який сприяє створенню нових робочих місць, розвитку виробничої та соціальної інфраструктури на сільських територіях, утворенню об'єднань підприємств із замкненим циклом виробництва готової продукції, зниженню собівартості та ціни сільськогосподарських та несільськогосподарських товарів, підвищенню

якості вирощеної та випущеної продукції, підвищенню конкурентоспроможності учасників кластера за рахунок впровадження інноваційних технологій та доступу продукції до регіональних та світових ринків.

Термін «кластер» з англійської мови перекладається як гроно, скупчення, група, пучок, жмуток і використовується в різних галузях науки. У фізиці кластер трактується як система з великої кількості слабо пов'язаних атомів або молекул, в музиці означає співзвуччя, утворене малими або великими секундами [7, с. 544]. Одним із засновників досліджень економічних питань формування та діяльності кластерів є Майкл Портер, який вважає, що кластер – це група географічно сусідніх взаємозв'язаних компаній і пов'язаних з ними організацій, які діють у певній сфері, що характеризуються спільністю діяльності й взаємодоповнюють одна одну [8, с. 258]. Також він вважає, що чим більш розвинені кластери в окремій країні, тим більш вищі в ній рівень життя населення та конкурентоспроможність економіки. Слід зазначити, що економічний кластер не є юридичною особою.

Вважається, що в організаційному плані краще, щоб утворення кластера відбувалося «знизу», від зацікавлених організацій, а органи влади лише допомагали у становленню кластера. Гірше, коли ініціатором створення кластера будуть органи влади, тоді, враховуючи гіркий досвід колективізації, учасники будуть протидіяти об'єднанню [9].

Щоб створити кластер на сільській території, необхідно пройти певні етапи, серед яких: формування ідеї створення кластера (необхідно визначити потребу в кластері, вивчити місце і сферу економіки, якої він стосується); встановлення ділових відносин між організаціями; згуртування технологічно пов'язаних підприємств; залучення тих учасників кластера, які займалися б просуванням виробленої продукції; залучення інноваційної, суспільної та фінансової інфраструктури; ефективне використання економічного та природного середовища; укладення договорів між учасниками кластерів про співпрацю.

Кластери можуть складатись із декількох компаній або із великої кількості підприємств, іноді їх чисельність сягає семи тисяч учасників. Такі утворення мають неоднакову ступінь взаємодії між фірмами, які до них входять. Кластери утворюються не тільки в умовах розвинутої економіки держав, а й в тих країнах, які ще розвиваються. Вони формуються на національному та регіональному ринках. Одна з основних особливостей кластерів перед іншими формами організації виробництва є те, що увага звертається не на окремі галузі, а на зв'язок між ними.

Кластер є відносно новим інструментом підвищення конкурентоспроможності країни та каталізатором розвитку її специфічних галузей. Він є ефективним засобом швидкого піднесення економіки тому, що використовує природні та історичні особливості регіону. Одна з головних задач у системі підвищення конкурентоспроможності сільських територій – це виявити потенціал їх кластеризації.

Досвід країн ЄС показує, що кластеризація є однією з умов підвищення конкурентоспроможності економіки регіону та держави в цілому. В ЄС процес кластеризації почався зі створення в 1968 році Генерального директорату з регіональної політики. Пізніше у 1975 році було сформовано Європейський фонд регіонального розвитку, а у 1988 році Європарламентом була прийнята Хартія регіоналізму і почала функціонувати Рада регіональних та місцевих об'єднань. В 2000

році на саміті в Лісабоні було створено Європейський дослідницький простір. А 21 січня 2008 році в Стокгольмі було схвалено Європейський кластерний меморандум [10].

Аналіз досвіду розвинутих країн світу свідчить, що найбільше кластерних структур формується у Данії, Великобританії, Канаді, Німеччині, Італії, США, Австрії. Наприклад, у Данії найбільш розповсюджені кластери з виробництва молочних продуктів, у Великобританії – з виробництва сільськогосподарської продукції та надання фінансових послуг, в Італії – з виробництва меблів, одягу. Можна зробити висновок, що кластери утворюються в різних сферах економіки – у сільському господарстві, промисловості, металургії.

Світовий досвід демонструє такі переваги виробничих систем, створених на основі кластерної моделі: збільшення інвестицій в економіку регіону; використання інноваційних технологій; створення нових робочих місць; зниження витрат на виробництво продукції; підвищення конкурентоспроможності компаній регіону; зниження ціни готової продукції; ефективніше використання місцевих природних ресурсів; вихід товару не тільки на регіональні ринки, а й світові.

Україні слід залучати світовий досвід розвитку кластерів і підтримувати кластерні ініціативи на сільських територіях.

Оскільки аграрна галузь є фундаментом стабільної економіки, наповнення бюджетів та простором для залучення інвестицій, тому необхідно за допомогою підтримки держави та об'єднаних територіальних громад забезпечити підвищення продуктивності агропромисловості. Але не можна вважати, що сільським господарством займається більшість сільського населення. Сільська територія – це не лише місце життєдіяльності людей та просторовий базис виробництва, а й природне середовище. Тому на процес розвитку сільських територій впливають природні умови та природні ресурси, географічне положення, етнічний склад населення, стан економіки та ін. Врахування сучасних тенденцій розвитку сільських територій в Україні повинно бути покладено в основу розробки та реалізації стратегії диверсифікації розвитку цих територій, одним з напрямів якої є стимулювання кластеризації.

П.Т.Саблук та М.Ф.Кропивко під агропромисловою кластеризацією розуміє концентрацію та спеціалізацію агропромислового виробництва з формуванням на території замкнутих продуктивних ланцюгів «виробництво, зберігання, переробка та реалізація сільськогосподарської продукції» на засадах інтеграції для одержання учасниками кластерів конкурентоспроможної продукції й підвищення прибутковості [9].

Для успішної діяльності агропромислового кластера необхідні, крім бажання досягти певних вигод шляхом об'єднання інтересів підприємств, ще й відповідні умови щодо наявності землі. Важливою також є наявність ефективної інфраструктури всіх рівнів, в тому числі аграрного ринку; дієвості банківських установ, які покликані забезпечити високий рівень фінансової дисципліни, кредитування учасників; наявність державних програм розвитку та підтримки кластерів; присутність наукових та освітніх інституцій, які б здійснили підготовку висококваліфікованих кадрів [11].

Ф.А. Важинський та О.С. Молнар зазначають, що при формуванні кластера в агропромисловому виробництві, доцільно виділити пріоритетні напрями його розвитку, що сприятиме найповнішому використанню реальних і потенційних переваг регіону. Враховуючи наявні переваги, такими галузями

можуть стати зерновиробництво, вирощування олійних культур, овочівництво. Великий виробничий потенціал становлять тваринницькі галузі – м'ясне та молочне скотарство, свинарство, птахівництво [12].

Кластери, або, інакше кажучи, розташовані у безпосередній близькості та організаційно об'єднані кінцеві виробники сільськогосподарської сировини, харчової продукції, постачальники необхідних матеріальних ресурсів та послуг, навчальні та науково-дослідні установи, дослідницькі лабораторії та інші суб'єкти господарювання, є важливими рушійними факторами сталого розвитку регіональної економіки [13].

Але відсутність нормативно-правового регламентування створення кластерної організації виробництва та відсутність визначення поняття «кластер» у вітчизняному законодавстві унеможливує утворення та розвиток кластерів у різних галузях економіки, в т.ч. й сільському господарстві. Наприклад, ще в 2008 році Міністерством економіки України розроблений проект «Концепції створення кластерів в Україні», але він так і не був затверджений. У діючій Постанові Кабінету Міністрів «Про схвалення Стратегії розвитку аграрного сектору економіки на період до 2020 року» [14] серед основних принципів розвитку аграрного сектору у сфері формування та реалізації державної аграрної політики є орієнтація на підтримку розвитку кооперації із застосуванням кластерної моделі.

Згідно Концепції Кабінету Міністрів України щодо Загальнодержавної цільової економічної програми розвитку промисловості на період до 2020 року (Розпорядження № 603-р від 17 липня 2013 р.) передбачається визначення на законодавчому рівні поняття «кластеризація» та порядку фінансування кластерів. Проте у стратегіях розвитку регіонів України до основних напрямків реформування економіки відносять формування та розвиток кластерів. Наприклад, у внесених змінах у 2012 році до «Стратегії розвитку Волинської області на період до 2020 року» йдеться про укладення угоди про створення міжнародного туристичного кластера та спільної промоції бренду «Полісся» та серед основних завдань щодо стимулювання розвитку малого та середнього бізнесу є створення ІТ кластеру [15].

Варто наголосити, що, аграрний сектор та сільські території є пріоритетним напрямком розвитку економіки України та Волинської області зокрема. За інформацією Світового центру даних з геоінформатики та сталого розвитку Міжнародною радою з науки, Комітетом із системного аналізу при НААНУ, НТУУ «Київський політехнічний інститут ім. Сікорського» розроблено форсайт та побудову стратегії соціально-економічного розвитку України на середньостроковому (до 2020 року) і довгостроковому (до 2030 року) часових горизонтах. Головним кластером майбутньої економіки України є аграрний сектор, відповідно саме агросектор принесе найбільший внесок у зростання економіки (19-24 відсотки) за умови його модернізації. Нині розроблено Проект Закону України «Про основні засади державної аграрної політики та державної політики сільського розвитку» [19, с. 38–39].

В.о. Міністра аграрної політики та продовольства України Ольга Трофімцева зазначає, що створення кластерів – це оптимальний інструмент розвитку сільських територій. Їх ефективність залежить від ініціативи бізнесу різних секторів економіки. Адже об'єднання фінансових, людських та природних ресурсів, держави, бізнесу та сільських громад володіє значним потенціалом для підвищення конкурентоспроможності

сті регіонів. На даний час діють пілотні проекти з впровадження агрокластерів на Львівщині («ГорбоГори») та Одещині («Фрумушка Нова»). Їх загальні бюджети становлять відповідно 27,6 та 39,56 млн грн. Метою агрокластеру «ГорбоГори» є відродження західного українського села на принципах децентралізації із застосуванням кластерних механізмів розвитку, як ланцюгів доданої вартості; а агроєкокластеру «Фрумушка Нова» – збереження місцевої екосистеми, розвитку сільського туризму та екологічного сільгоспвиробництва [16].

Співпраця бізнесу, влади і громади – основа розвитку будь-якої території, в тому числі сільської, але в кластері вона більш розгалужена. І це дає змогу виграти всім. Завдяки об'єднанню зусиль можна вирішувати проблеми розвитку туризму і громади в цілому. До того ж туристичний кластер – це і додаткові робочі місця, і підвищення іміджу території, і інвестиційна привабливість, і розвиток території та поповнення бюджетів. І навіть розвиток нових спеціалізацій у навчальних закладах. Адже з розвитком кластерів виникає необхідність, наприклад, у кластерному менеджері. В Україні реалізовується проект «Туристичні кластери 300+», який заснований на принципах ефективної соціальної взаємодії. Мета даного проекту – це створення понад 300 кластерів і всієї інфраструктури для їх ефективної діяльності. Наприклад, в певному регіоні, де всі зацікавлені в тому, щоб до них їхав турист, об'єднуються і за допомогою експертів, створюють сучасний, цікавий туристичний продукт високої якості, безпечний і доступний для споживачів [17].

Географічне розташування та природно-кліматичні умови, наявність трудового потенціалу, спеціалізація суб'єктів господарювання Волинської області дають можливість виділити такі кластерні системи, які мають перспективи розвитку на сільських територіях: агропромисловий та туристичний кластери.

Загальна територія Волинської області становить 2014,4 тис. га (3,3 % від всієї площі України), з яких 1047,5 тис. га (52,0 %) це землі сільськогосподарського призначення. Структура сільськогосподарських угідь регіону зображено на рис. 1.

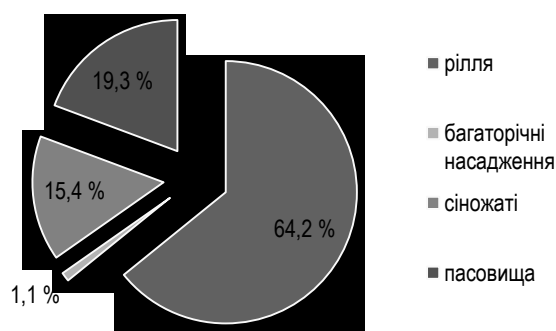

Рис. 1. Структура сільськогосподарських угідь Волинської області станом на 1 січня 2018 року

Джерело: побудовано за даними Державної служби України з питань геодезії, картографії та кадастру [18].

Найбільш поширеними у Волинській області є сільськогосподарські підприємства з розміром площ сільськогосподарських угідь від 20 до 50 га (135 одиниць) (рис. 2), в яких сконцентровано 4616 га, що дає можливість для формування агрокластерів з метою реалізації вирощеної продукції та виходу на світові ринки. Значні площі сільськогосподарських угідь (80904 га) знаходяться у користуванні 11 агроформувачів. У структурі посівних площ сільськогосподарських культур в усіх категоріях господарств переважають зернові та зернобобові культури (51,5 %). Кормові культури становлять 15,4 %, картопля та овочеві культури – 15,3 %, а технічні – 17,8 %.

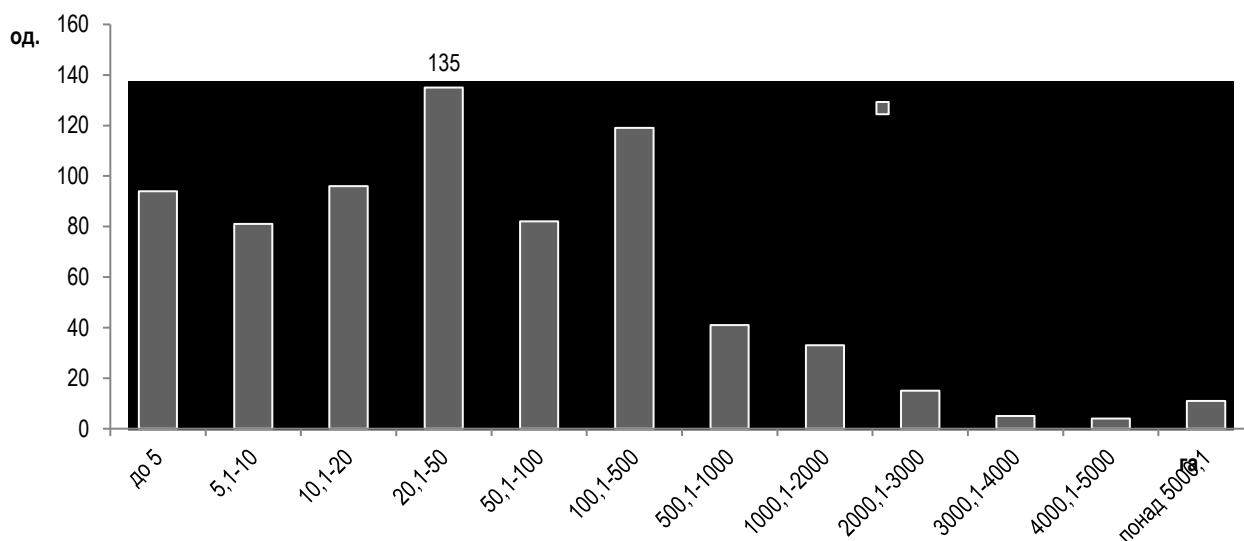

Рисунок 2. Розподіл сільськогосподарських підприємств Волині за розміром сільськогосподарських угідь у 2017 році

Джерело: побудовано авторами на основі [19, с. 56].

Основні соціально-економічні показники Волинської області свідчать про аграрно-промислове спрямування економіки досліджуваного регіону. Питома вага Волині у загальнодержавному виробництві продукції сільського господарства у 2017 р. становила 2,8 %, у т.ч. продукції рослинництва

– 2,3 %; продукції тваринництва – 3,9 % [19, с. 5].

Проте Л. Черчик наголошує на тому, що Волинська область має потенціал і щодо розвитку санаторно-курортного лікування (Ківерцівський, Ковельський, Шацький райони), туристично-екскурсійного профілю (Володимир-Волинський,

Горохівський, Луцький та Шацький райони) та оздоровлення і відпочинку (всі райони, окрім Камінь-Каширського, Любешівського та Маневецького) [20, с. 14]. Це свідчить про можливість створення туристичного кластеру на території Волинської області в рамках реалізації проекту «Туристичні кластери 300+».

Висновки. Можна стверджувати, що реформування місцевого самоврядування – це складний процес, який здійснює вплив на розвиток сільських об'єднаних територіальних громад, оскільки наближає процеси управління та прийняття рішень до громадськості; сприяє самостійності у формуванні доходів і видатків бюджету та надає можливість сільським жителям отримувати якісні адміністративні, соціальні та інші послуги. В умовах децентралізації влади об'єднані територіальні громади на Львівщині та Одещині вже створили туристичні кластери «ГорбоГори» та «Фрумушка Нова», що розвитку даних сільських територій та їх диверсифікації. Сільські

території Волинської області також мають потенціал щодо створення агропромислових та туристичних кластерів.

Проаналізувавши наукову літературу, можна зробити висновок, що основними факторами, які гальмують розвиток кластерів в Україні є: відсутність в законодавчих актах України визначення поняття «кластер», «кластеризація»; обмеженість у залученні іноземних інвестицій; недостатня державна фінансова підтримка розвитку кластерних систем; недостатній рівень етичності ведення бізнесу та відсутність довіри між органами влади та фірмами; низький рівень співпраці між науковими інститутами і кластерами з метою використання інноваційних проектів; відсутність єдиної інформаційної бази про існування кластерів в Україні. Перехід на кластерну систему сприятиме підвищенню конкурентоспроможності сільських територій та розвитку різних галузей економіки, в тому числі й агропромислового комплексу.

Список літератури:

1. Хомюк Н.Л. Децентралізація як чинник диверсифікації розвитку сільських територій. Економічний часопис Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Луцьк : Вежа-Друк, 2019. № 1 (17). С. 85–91.
2. Статистичний щорічник України за 2017 рік / за ред. І. Є. Вернера. К. Державна служба статистики України, 2018. 541 с.
3. Козир Т.О. Практичні аспекти стратегічного планування розвитку сільських територій. Теорія та практика державного управління. 2009. Вип. 3 (26). С. 307–314.
4. Хомюк Н.Л. Сучасні тенденції розвитку сільських територій в Україні. Економіка та розвиток. 2019. № 1 (1). С. 85–92.
5. Гуртов О.І. Розвиток сільських територій в умовах децентралізації. Глобальні та національні проблеми економіки. 2014. Вип. 2. С. 820–823.
6. Хомюк Н.Л. Диверсифікація розвитку сільських територій як економічна категорія. Організаційно-економічні засади інформаційного забезпечення економіки: колективна монографія. Рівне : НУВГП, 2018. С. 232–242.
7. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і гол.ред. В.Т.Бусел. К: Ірпінь: ВТФ Перун, 2005. 1728 с.
8. Портер М. Конкуренція [пер. с англ.]. М.: Издательский дом «Вильямс», 2005. 608 с.
9. Саблук П.Т., Кропивко П.Т. Кластеризація як механізм підвищення конкурентоспроможності та соціальної спрямованості аграрної економіки. Економіка АПК. 2010. № 1. С. 3–12.
10. The European Cluster Memorandum. URL: www.clusterobservatory.org.
11. Вишневецька О.М., Наумова О.М. Теоретичні аспекти і практичні особливості розвитку кластерних структур аграрного сектора економіки у контексті підвищення конкурентоспроможності. Збірник наукових праць Харківського національного аграрного університету. Економічні науки. 2013. №5. С. 28–33.
12. Важинський Ф. А., Молнар О. С. Кластеризація – фактор конкурентоспроможного виробничо-господарського потенціалу та ефективного розвитку сільських територій. Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. 2013. Вип. 6(104). С.175–181.
13. Самофатова В. А. Процес кластеризації як базис сталого розвитку агропродовольчої сфери регіону. Інтернаука. Серія: Економічні науки. 2017. № 3 (3). С. 69–72.
14. Про схвалення Стратегії розвитку аграрного сектору економіки на період до 2020 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 17.10.2013 № 806-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/806-2013-%D1%80>
15. Про Стратегію розвитку Волинської області на період до 2020 року: Рішення Волинської обласної ради від 20.03.2015 №34/7. URL: <http://volynrada.gov.ua/session/34/7-0>
16. Розвиток сільських територій: Трофімцева покладає надії на кластери. Сайт: Landlord. URL: <https://landlord.ua/news/dymka/rozvytok-silskykh-terytorii-trofimtseva-pokladaie-nadii-na-klastery/>
17. Офіційний державний сайт України «Децентралізація». Туристичний кластер задля розвитку громади. URL: <https://decentralization.gov.ua/news/9751>
18. Державна служба України з питань геодезії, картографії та кадастру: офіц. веб-сайт: україн. версія. URL: <http://land.gov.ua>
19. Стратегічні пріоритети соціально-економічного розвитку сільських територій Волинської області в умовах євроінтеграції : колективна монографія / А.О. Соколова, Л.Ф. Петриканин, Л.В. Сичук та ін. Луцьк : Надстир'я, 2018. 152 с.
20. Сучасний стан розвитку туристично-рекреаційного комплексу Волинської області: монографія / Черчик Л., Єрко І., Коленда Н., Міщенко О. Луцьк. 2014. 154 с.

Khomiuk N. L., PhD, postdoc, Lesya Ukrainka Eastern European National University (Lutsk, Ukraine)

Clusterization as a direction of diversification of rural development in terms of decentralization

The article describes the process of clustering as a direction of diversification of rural development in terms of decentralization. It is found that the diversification of ownership and management in rural areas implies stimulating the development of different forms of ownership and management, creating cooperatives and clusters. The essence of the category "cluster" and "agro-industrial cluster" is revealed. It is concluded that the development of agrarian clusters is important for the reform of local self-government in Ukraine, which contributes to the creation of new jobs, the development of industrial and social infrastructure in rural areas, the formation of associations of enterprises with a closed cycle of production of finished products, reducing the cost and cost of agriculture products, improving the quality of grown products, increasing the competitiveness of participants in the agro-industrial cluster through the introduction of innovative technology agricultural products and access to regional and global markets. The influence of clustering on rural development in Ukraine has been determined. The advantages and main stages of creation of agro-industrial clusters are highlighted. The world experience and experience of Ukraine in creating clusters is investigated. The factors that negatively influence the development of clusters in Ukraine are identified. It is proved that the transition to a cluster system will help to increase the competitiveness of rural areas and the development of various sectors of the economy.

Keywords: cluster, rural territory, clustering, agro-industrial cluster, decentralization, diversification of rural development.

Дата надходження до редакції: 05.02.2019 р.

**ТЕОРІЯ ТА МЕТОДОЛОГІЯ ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ КРЕАТИВНИМ РОЗВИТКОМ ПЕРСОНАЛУ
ЯК СКЛАДОВОЇ ЗАГАЛЬНОЇ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ СУЧАСНОГО ПІДПРИЄМСТВА****Шимановська-Діанич Людмила Михайлівна**

доктор економічних наук

Вищий навчальний заклад Укоопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі» (м. Полтава, Україна)

ORCID 0000-0002-9311-6904

ludad5846@gmail.com**Іщайкін Тимур Євгенович**

кандидат економічних наук

Полтавська державна аграрна академія (м. Полтава, Україна)

ORCID 0000-0002-9311-6904

tymur88ischejk@gmail.com

У статті визначено чинники, які примушують активізувати прискорення процесу управління креативним розвитком та креативною активністю персоналу підприємств України в умовах формування постіндустріальної економіки, проаналізовано погляди науковців на важливість та розвиток креативності персоналу у контексті еволюції теорії управління персоналом, визначено негативні аспекти в діяльності українських підприємств в цій сфері, сформовано авторське бачення складових системи управління креативним розвитком та креативною активністю персоналу як складової загальної системи управління персоналом організації.

Ключові слова: креативність, креативний розвиток, креативна активність, персонал, система/

DOI: <https://doi.org/10.32845/bsnau.2019.2.16>

Постановка проблеми. Нині суспільство живе в умовах формування постіндустріальної економіки, що примушує нас пильно вивчати чинники, які впливають на розвиток організацій, в тому числі і внутріорганізаційну поведінку, яка визначає взаємини в компанії і способи управління її людськими ресурсами.

Для того щоб бути конкурентоспроможними в сучасних умовах організаціям необхідно раціонально використовувати всі внутрішні ресурси і, перш за все, персонал. Нині недостатньо організувати тільки взаємодію людей і технологій, потрібно організувати інноваційні процеси, спрямовані на використання знань, і на цій основі підвищувати конкурентоспроможність організації.

Саме тому, питанням креативності приділяється пріоритетна увага. Наприклад, при оцінці якостей працівника, вона визначає його можливий майбутній внесок у спільну справу, і на деяких видах робіт розглядається як частина компетенції персоналу. Крім цього, креативність співробітників є однією з найважливіших конкурентних переваг організації, адже в умовах нової економіки відбувається перехід до управління знаннями, а нові знання засновані на нових ідеях.

Досліджувати проблему управління креативністю та креативним потенціалом людини почали не так давно. Першопрохідцями стали режисери театрів та кіно. Пізніше вивченням креативного менеджменту серйозно зайнялися навчальні заклади світу [5]. Гур у менеджменту П. Друкер вказував на роль висококваліфікованих фахівців задовго до ери інтернет-компаній та зазначав, що небезпечно підкуповувати їх опціонами на акції та іншими примітивними фінансовими стимулами [4]. На сьогодні питанням розвитку креативності персоналу займається також Р. Ділс. У своїх працях [5] він розглядає методи управління персоналом через призму нейро-лінгвістичного програмування. Він поділяє креативність на три види: особисту, сумісну та групову. У своїх дослідженнях такі вчені та практики, як Д. Веретенко [2], Г. Про-

копенко [6], О. Басков [1] та К. Чинарова [7] аналізують методи розвитку креативу персоналу, підходи до управління таким розвитком та стимулюванням ініціативності персоналу. Проте, на наш погляд, це питання недостатньо досліджене, оскільки в цих роботах не розкриваються питання формування системи управління креативним розвитком і креативною активністю персоналу, не враховані всі чинники, не визначені функції та завдання з управління креативністю персоналу.

За цих умов стає необхідним розвиток системи генерації знань в кожній організації, яка сприяла б пошуку нових рішень, синтезу ідей і активізації інноваційної діяльності [1]. Це можна реалізувати за допомогою різноманітних заходів, серед яких на першому місці, на нашу думку, має стояти завдання формування відповідної системи управління креативним розвитком персоналу яка повинна бути спрямована на формування внутріорганізаційної поведінки на основі заохочення креативності працівників організації. Дана система може стати джерелом конкурентних переваг організації, адже вона має необмежені можливості. Хоча, потрібно розуміти, що нині ідея побудови такої системи є такою, що досить важко реалізується і є недостатньо дослідженою. Саме це підтвердило актуальність обраної для дослідження теми, зумовило його мету та завдання.

Мета статті. Аналіз основних етапів дослідження креативності персоналу в процесі еволюції теорій управління персоналом та формування авторського бачення складових підсистем управління креативним розвитком та креативною активністю персоналу як важливої частини загальної системи управління персоналом підприємства.

Виклад основного матеріалу. Феномен креативності цікавий і буде цікавити багатьох вчених, оскільки він є частиною мислення і також результатом взаємодії мотивів і стимулів, простежується в фізіологічних і психічних процесах. Якщо раніше креативність розглядалася як спосіб самороз-

витку людини, то останнім часом увага приділяється прикладному аспекту проблеми: як використовувати креативність на благо організації, які повинні бути умови праці, способи мотивації, відносини між працівниками, крім того, як аналізувати і використовувати результати інтелектуальної діяльності працівників тощо.

Дослідження креативності пройшло низку етапів, короткий огляд яких [3, 8-10] дає можливість зробити такі висновки:

- класичні теорії в галузі управління персоналом (1880-1930 р.р.) засновані на положеннях, що матеріальне задоволення переважає над інтелектуальним; невелика кількість співробітників, які можуть керувати творчістю в своїй роботі; з боку керівника - тотальний контроль за діяльністю підлеглих (Ф. Тейлор, А. Файоль, Т. Емерсон, Л. Урвік, М. Вебер, Г. Форд, А. К. Гаст, П.М. Керженцев);

- теорії людських відносин (поч. 1930-х рр.) засновані на положеннях причетності і визнання, значення яких доліваються матеріальній винагороді; роль керівника - створювати атмосферу корисності, самостійності, ініціативності та самоконтролю (Е. Мейо, К. Арджеріс, Р. Лікарт, Р. Блейк);

- теорії людських ресурсів, є найбільш гуманними з усіх теорій, створених на даний момент (А. Маслоу, Ф. Герцберг, Д. Макгрегор і ін.). Основні положення: високий рівень задоволеності роботою; кожен прагне зробити свій внесок в реалізацію цілей організації; прагнення до самостійності, творчості, самоконтролю навіть більше, ніж того вимагає займане індивідом по ієрархії місце; роль керівника - ефективне використання людських ресурсів шляхом створення в колективі обстановки, в якій кожен працівник може максимально проявити свої здібності;

- концепція управління персоналом - система теоретико-методологічних поглядів на розуміння і визначення сутності, змісту, цілей, завдань, критеріїв, принципів і методів управління персоналом, а також організаційно-практичних підходів до формування механізму її реалізації в конкретних умовах функціонування організації. Включає: розробку методології управління персоналом; формування системи управління персоналом; розробку технології управління персоналом;

- економічний тип концепції управління персоналом (кін. XIX серед. XX ст.) розглядає не людину у виробництві, а тільки її працю, яка вимірюється витратами робочого часу і заробітною платою; у фокусі - розвиток технологій, а не управління персоналом;

- органічний тип концепції управління персоналом (20-30-і рр. XX ст.) формалізує роль людини в організації (її посаду, функції); управління розглядається як механізм адміністративного впливу;

- гуманістична концепція базується на сучасних поняттях організаційної культури, цілей, цінностей, властивих організації. Організація в ній розглядається як гуманістичний центр; людина розглядається не як ресурс, а як особистість. Саме в таких умовах розвитку особистості, її інтелекту, таланту, здібностей, персонал стає креативним;

- 50-ті рр. XX століття - орієнтація на стандарти менеджменту (К.Нордстрем), Т. Пітерса і Р.Уотермана пропонують концепцію семи S (seven S framework), що включає в себе: стиль управління персоналом, стратегію, склад персоналу, структуру підприємства, систему навичок і умінь, систему організації внутрішніх процесів в організації, спільні цінності.

Потреба в розвитку моделей ефективного менеджменту зростає, зразком для наслідування стає Японія - флагман світової економіки. Бізнес-лідер Японії XX ст. - Коносуке Мацусіта, - запропонував концепцію «колективної мудрості» або, іншими словами - колективні інтелектуальні (і креативні) можливості команди управлінців. «Управлінський бум», який переживали тоді компанії, супроводжувався зростанням ролі персоналу в організації;

- кінець XX- початок XXI століття - орієнтація на нові ідеї та креативний персонал (К.Нордстрем). Індустріальна економіка перестає бути такою і перетворюється в економіку знань. В епоху «-ції» (глобалізації, інтелектуалізації, інформатизації ...) від 70 до 80% всіх вироблених людьми товарів і послуг, робиться за допомогою інтелекту. Засіб виробництва - людський мозок;

- нині творчу складову персоналу компанії розглядають як конкурентну перевагу. Багато компаній мають в своєму арсеналі креативних співробітників, але не вміють ними керувати. Процес управління креативними особистостями в межах організації - новий спірний напрям який потребує нових досліджень.

Креативні співробітники ламають стереотипи в діяльності організації, часто демонструючи, якщо не епатажно, то ексцентричну поведінку, часовий режим їх роботи не регламентується, а тому навряд чи вписується в загальний тимчасовий порядок організації, їм потрібна незалежність, відчуття свободи, відсутність бюрократичних проявів, розуміння сенсу контролю за їх діяльністю. Тобто має бути створена адекватна та ефективна система управління креативним розвитком та креативною активністю персоналу.

Вивчаються підходи до створення систем креативного менеджменту в організації, до управління креативним розвитком та креативною активністю персоналу в українських умовах варто звернути увагу на такі негативні моменти:

- в компаніях немає повноцінного соціального партнерства, немає бажання створювати загальноорганізаційний банк талантів, звідси - негативне ставлення до дійсно талановитих співробітників;

- топ-склад компаній міркує категоріями постіндустріалізму, мідл-менеджери працюють в умовах індустріалізму, а молодші менеджери функціонують за радянськими традиціями. Практично всі ідеї з залученням талановитих співробітників і створенням їм особливого морального мікроклімату сприймаються досить агресивно компанією в цілому. Це дає підстави вважати, що українські компанії та їх менеджмент ментально ще не готові до створення конкурентних переваг через нарощування «талановитого капіталу»;

- помітною є: відсутність системи тренінгів з розвитку креативності; труднощі щодо реалізації цікавих пропозицій та інновацій; складності у взаємодії стратегії компанії і креативних команд; відсутність досвіду роботи в межах «організацій що самонавчаються»; відсутність звички ділитися досвідом і ноу-хау (в умовах кризи) тощо.

Відповідно до цього, пропонуємо до впровадження систему управління креативним розвитком персоналу як підсистему системи розвитку персоналу та складову загальної системи управління персоналом організації.

Формуючи наше бачення системи управління креативним розвитком персоналу ми виходили з розуміння, що в процесі управління персоналом підприємства його розвиток займає ключові позиції (рис.1).

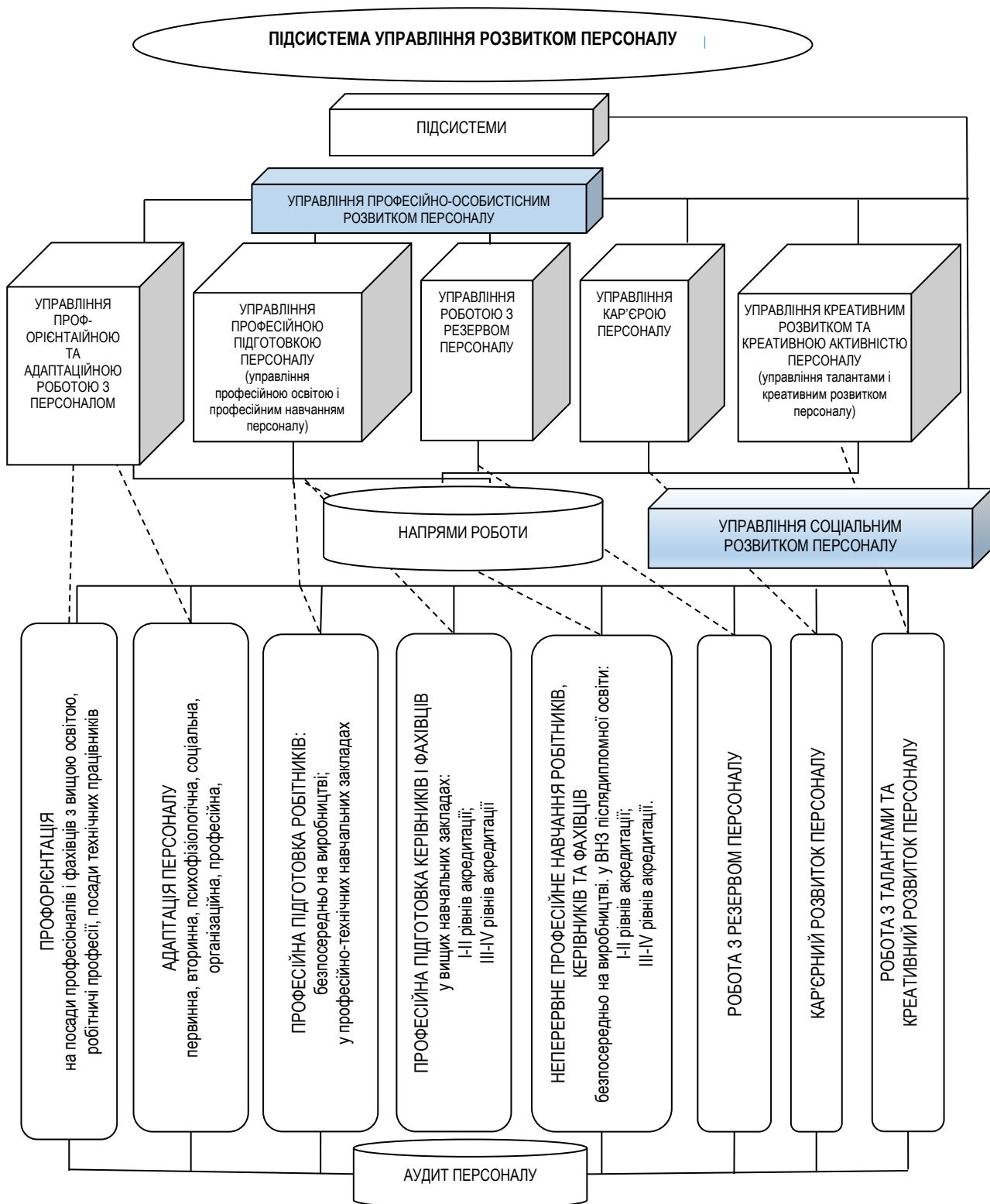

Рис. 2. Складові підсистеми управління розвитком персоналу підприємства

Висновки. Таким чином, підводячи підсумки можна зробити такі висновки:

- існуючі на сьогоднішній день теоретичні та методологічні засади управління креативним розвитком та креативною активністю персоналу знаходяться в стадії формування і не відображають повною мірою її управлінських особливостей, не досліджують креативну активність і талант персоналу

як особливі об'єкти управління, стратегічний ресурс і джерело конкурентних переваг організації; відсутні прикладні розробки і комплексні технології з системного управління креативними співробітниками та їх креативною активністю на всіх рівнях управління організацією як соціально-економічною системою; не відпрацьовані також питання щодо взаємодії системи управління креативною активністю персоналу з загаль-

ною системою управління персоналом організації та його розвитком тощо. Крім того, більшість публікацій стосуються психологічних аспектів роботи з талановитими людьми, і лише у незначній їх кількості розкрито управлінські підходи до вирішення даної проблеми в організації;

- в умовах формування постіндустріальної економіки ключову роль відіграє персонал підприємства, і в першу чергу креативно активні і талановиті співробітники, які є тим сполучним елементом і тим джерелом, що забезпечує розробку і реалізацію будь-якої стратегії формування конкурентної переваги підприємства. Саме тому останнім часом усе більше підприємств звертає увагу на цю категорію працівників, формуючи відповідні системи та здійснюючи процес управління креативною активністю талановитих співробітників;

- формуючи або вдосконалюючи систему управління персоналом, через виділення або вдосконалення такої її підсистеми як управління розвитком персоналу, керівництву організації особливу увагу слід приділяти проблемам управління креативним розвитком та креативною активністю талановитих співробітників, для чого, необхідно змінювати майже все в питаннях управління персоналом: від методології, пріоритетів, стратегій до нової системи заробітної плати та методів управління.

Саме тому, подальшими кроком нашого дослідження буде визначення переліку та змісту функцій з управління креативним розвитком та креативною активністю персоналу, встановлення їх місця в загальному переліку функцій з управління персоналом, що має стати основою для подальшої побудови процесу і вибору методів управління даним типом розвитку.

Список літератури:

1. Басков А. Мера креативна [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://plutin.livejournal.com>.
2. Веретенко Д. Мотивація по-українськи [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://hrliga.com/index.php?module=profession&op=view&id=910>.
3. Горелов Н.А. Креативный менеджмент (менеджмент интеллектуальнокреативной деятельности), 2008, №5. С. 41-44.
4. Друкер П.Ф. Энциклопедия менеджмента : пер. з англ. – М. : Издательский дом «Вильямс», 2004. – 432 с.
5. Дилтс Р. НЛП: управление креативностью. – СПб.: Питер, 2003. – 416 с.
6. Прокопенко Г.И. 100 идей для развития творческого потенциала сотрудников [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.hrliga.com/index.php?module=profession&op=view&id=138>.
7. Чинарова К. Коллектив-креатив (Управление творческим коллективом) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.hr-portal.ru>.
8. Шимановська-Діанич Л. М. Креативно-емоційний інтелект як фактор розвитку в умовах нової економіки. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія «Економіка»*. 2010. Вип. 31. С. 12–16.
9. Шимановська-Діанич Л. М. Управління розвитком персоналу організації : теорія і практика : монографія. Полтава: ПУЕТ, 2012. 462 с.
10. Шимановська-Діанич Л.М., Іванов Ю.В. Креативний розвиток персоналу підприємства як чинник формування креативної індустрії України в умовах євроінтеграції. *Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі, серія «Економічні науки»*. 2014. № 4 (66), С.39-46
11. Якубов М.Р. Креативный менеджмент: практический аспект. *Креативная экономика*, 2010, №11. С. 19-24.

Shymanovska-Dianyach L.M., Dr, Higher Educational Establishment of Ukoopspilka "Poltava University of Economics and Trade" (Poltava, Ukraine)

Ischekin T.Ye., PhD, Poltava State Agrarian Academy (Poltava, Ukraine)

Theory and methodology of formation of the system of management of creative development of personnel as a component of the general system of HRM

The article identifies the factors that cause the acceleration of the process of managing the creative development and creative activity of the HR of Ukrainian enterprises in the conditions of formation of the post-industrial economy, analyzes the views of scientists on the importance of the development of HR creativity in the context of the evolution of theories of HRM, the author's vision of the components of the system of management of creative development and creative activity of HR.

Keywords: *creativity, creative development, creative activity, HR, system*

Дата надходження до редакції: 25.01.2019 р.

РЕТРОСПЕКТИВНИЙ АНАЛІЗ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ФУНКЦІОНУВАННЯ СВІТОВОГО РИНКУ ЗОЛОТА

Ксенжук Олександр Степанович

здобувач

Тернопільський національний економічний університет (м. Тернопіль, Україна)

ksend-a@ukr.net

У статті подана характеристика ролі золота в історичній перспективі та сьогодні. Золото втратило роль грошей і перетворилося на товар. Фізико-хімічні властивості золота зумовлюють незмінно високий рівень інвестиційної привабливості. Виявлено, що динаміка розвитку ринку золота за останні десятиліття демонструє висхідну тенденцію. Перманентно зростає частка країн, що розвиваються, у формуванні світового попиту на золото. Причиною надання золоту пріоритету як засобу нагромадження та зберігання вартості є зростання ризиковості глобального економічного простору враховуючи зростаючу взаємозалежність країн внаслідок глобалізаційних процесів. Ювелірна галузь демонструє зростання попиту на ювелірні вироби. Зростання попиту на золото як на інструмент хеджування і збереження вартості, а також розвиток ювелірної галузі обумовлюють висхідні тенденції видобутку золота, а отже і розвитку ринку золота.

Ключові слова: ринок золота, інвестиційна привабливість, золоті резерви, видобуток золота, дорогоцінні метали.

DOI: <https://doi.org/10.32845/bsnau.2019.2.17>

Постановка проблеми

Золото пройшло тривалу еволюцію, багаторазово змінюючи свої функції і роль в світовій економіці, проте, на всіх етапах розвитку цивілізації ця роль залишалася високою. Золото є найважливішим елементом світової фінансової системи, оскільки даний метал не схильний до корозії, має багато сфер технічного застосування, а запаси його невеликі. У всі часи світової економічної системи, золото було невід'ємною частиною економічних відносин. У сучасних умовах золото перестало бути основою грошового обігу, але є складовою частиною золотовалютних резервів країн. Виходячи з цього, питання організації та ефективного функціонування ринку золота нині користується актуальністю.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Динаміка розвитку ринку золота зберігає висхідний тренд за останні десятиліття внаслідок посилення глобалізаційних та інтеграційних процесів [1]. Поряд із зростанням попиту на дорогоцінні прикраси (45% видобутого золото припадає на ювелірну галузь), золото активно набуває роль надійного об'єкта для інвестування (інвестиції у золото становлять 30% від обсягу видобутку) [1; 2]. Значної ваги золоту як засобу нагромадження та зберігання вартості надають економіки, що розвиваються: світовий попит на золото в останні десятиліття детермінується цими країнами [3; 4]. Проте, необхідно деталізувати особливості організації ринку золота для забезпечення ефективного його функціонування з огляду на структурні зрушення у глобальному просторі.

Цілі статті

У статті поставлені такі цілі:

- дати характеристику ролі золота в історичній перспективі та сьогодні
- здійснити аналіз сучасних тенденцій ринку золота
- виокремити перспективи розвитку ринку золота

Основний текст

Активний розвиток грошово-кредитних інститутів і, перш за все, зростання емісії паперових грошей підірвали основи золотого стандарту. Спостерігалася активізація процесу

демонетизації золота й обмеження ролі золота як міжнародних грошей, оскільки міжнародна торгівля золотом піддалася посиленню державним інтервенціям обмежувального характеру.

Наявність запасів золота як високоліквідного ресурсу, який володіє інвестиційною цінністю, дозволяє розраховувати на фінансування потреб держави, заходів по ліквідації надзвичайних ситуацій у разі недостатності коштів з інших джерел.

Природні властивості золота послужили підставою для того, щоб воно виділилося з усього розмаїття товарів і стало застосовуватися в якості загальної міри вартості – загального еквівалента. Золото виявилось найкращим товаром для виконання ролі грошей. Його особливості як, наприклад, легка фізична подільність, вільне перетворення без втрати вартості з монетної форми в злитки, прикраси, а також портативність, довговічність і рідкісність надали цьому дорогоцінному металу роль грошей.

Протягом декількох тисячоліть золото виконувало роль грошей і найбільш поширеного засобу збереження заощаджень. Золоті монети з'явилися на заході правління короля Лідії Кроезуса приблизно 550 років до н.е [1]. У Китаї золоті монети Ін Юаня з'явилися приблизно в той же час [2]. Золоті монети були в обігу багато століть. Оскільки вони були невід'ємними елементами для повсякденних операцій, срібло також відіграло важливу роль для багатьох країн.

Ставлення до золота як платіжного засобу, засобу вартості і нагромадження скарбів з плином часу сильно змінилося. Так, Дж. М. Кейнс під час свого виступу перед Палатою лордів 23 травня 1944 р. визначив золото як джерело всіх бід і чвар людства, пережиток варварства [3].

В економічному сенсі золото пройшло ряд утворень в результаті яких змінило функції в умовах розвитку економік світу. Сутність золота проявляється в його функціях. Існують різні трактування цих функцій в залежності від досліджень. Тим не менше, у глобальній економіці золото виконує ряд суспільних функцій (рис. 1).

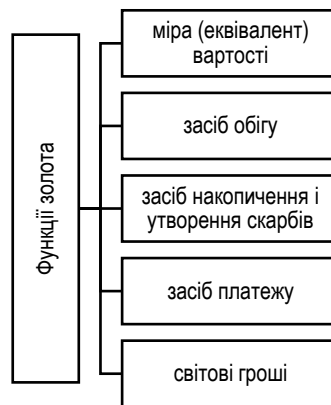

Рис. 1. Функції золота у глобальній економіці.

Джерело: побудовано автором.

Міра вартості видається очевидною, оскільки золото – матеріальна форма буття загального еквівалента [4, с. 115]. Вартість будь-якого товару вимірювалася золотом впродовж значного відрізка часу в історії людства. Однак, варто зазначити, що золото вправно виконує цю функцію – повноцінність золота не потрібно для визначення конкретної вартості даного товару.

Проте, технічна функція масштабу цін підтверджує думку про те, що саме золото справляється з цим завданням. В умовах золотого стандарту золото в першу чергу виконувало функцію міри вартості: міряло вартість усіх товарів. Вартість речі, виражена в грошах – його ціна. Для визначення ціни продуктів гроші не потрібні, оскільки продавець встановлює його корисність, яка знаходить своє вираження у загальному еквіваленті. Ціни товарів виражаються у відомій кількості грошового товару, золота. Кількість золота (його маса) вимірюється його вагою. Певну вагову кількість золота приймається за одиницю його маси. Ця одиниця, що встановлюється державою як грошова одиниця, називається масштабом цін. Масштаб цін і його кратні частини служать для виміру маси золота. Всі ціни товарів виражаються в певній кількості грошових одиниць, або, що одне і те ж, в певній кількості вагових одиниць золота.

Виконуючи функцію засобу обігу, золото фактично стає посередником в процесі обміну, який набирає вигляду товар-гроші-товар. Це означає, що вони швидкоплинно присутні в процесі звернення, переходячи з рук в руки, не перетворюючись при цьому в мету товарного обміну. Це дає підставу замінити їх в даному процесі якимось загальноприйнятим символом (знаком вартості). Правомірність цього підкріплюється і тим, що золоті злитки і монети в процесі переходу з рук в руки все-таки втрачають частину своєї маси, крім цього, існує і прагнення фальсифікувати золото, зниживши вміст благородного металу в злитках і монетах. Таким чином, були створені об'єктивні підстави для витіснення золота з безпосереднього процесу звернення, заміни його якимось визнаним знаком вартості. Спочатку це були монети, які карбували не з золота, але на них був присутній символ держави, яке емітувало їх в обіг. Після досить тривалої еволюції заміників повноцінних золотих грошей з'являються паперові гроші, які фактично, будучи позбавленими внутрішньої вартості, виступають саме як знак вартості, який визнається всіма учасниками економічних відносин [5].

У функції засобу обігу гроші виступають в якості посередника в обігу. В даному випадку гроші не затримуються

довго в руках покупців та продавців і переходять з рук в руки, виконуючи розглянуту функцію швидкоплинно. Ця обставина дозволила, в кінцевому рахунку, замінити повноцінні гроші неповноцінними. В даний час, незважаючи на те, що золото як засіб звернення не має широкого ходіння, існує практика надання банком кредитів під заставу золота. Функція золота як засобу накопичення і утворення скарбів також представляється досить очевидною. У золоті, в його відносно невеликій кількості, концентрується велика кількість вартості, тому накопичення золота – це фактично накопичення вартості трансформації в будь-яку іншу форму цього багатства (нерухомість, земля, твори мистецтва та ін.). Практика «нових індустріальних драконів» і багатьох країн-членів ОПЕК показує: стабільність національної валюти може забезпечуватися товаром, який був і залишається інтернаціональним мірилом цінності – золотом. США в кінці 1960-х-початку 1970-х рр. надали масований тиск на міжнародні торговельні і фінансові організації, щоб де-факто примусити суб'єктів міжнародної торгівлі і світового фінансового ринку приймати в оплату виключно американські долари.

Функція грошей, як засобу накопичення багатства з усуненням золота з обігу характеризується новими характерними рисами. Скарби перестали виступати стихійним регулятором грошового обігу, оскільки золото не переходить автоматично з скарбів в обіг і назад через властивості нерозмінних кредитних грошей. Однак, дана функція зазнала зміни: її зв'язок зі світовим і внутрішнім ринками збережено, хоча і значно трансформовано. Скарби стали бути специфічним страховим фондом держави і приватних осіб. Зв'язок між приватною тезаврацією і процесами відтворення відзначається в трансформованні частки капіталу в золото з метою збереження своєї фактичної цінності на фоні інфляції та валютної кризи.

Офіційні золоті запаси, зосереджені в світових центральних банках, фінансових органах різних країн і міжнародних валютно-кредитних організаціях, несуть в собі особливе значення як міжнародні авуари. Незважаючи на політику інтенсивної демонетизації жовтого металу, золотий запас США (8,133 тис. т) становить майже стільки, скільки у трьох інших держав, що мають найбільші офіційні запаси (Німеччини, Італії та Франції) (табл. 1). Обсяг золотого запасу виявляє валютно-фінансові позиції країни і служить індикатором її кредитоспроможності.

Найбільші власники офіційних золотих резервів станом на кінець другого кварталу 2018 р.

Країни та організації – власники золотих резервів	Кількість золота, тонн	Частка золота в загальному обсязі національних золотовалютних резервів (%)
США	8 133,5	74,1
Німеччина	3 369,9	69,6
МВФ	2 814,0	–
Італія	2 451,8	66,4
Франція	2 436,0	59,8
Російська Федерація	1944,0	17,1
Китай	1 842,6	2,3
Швейцарія	1 040,0	5,2
Японія	765,2	2,4
Нідерланди	612,5	66,8
Індія	566,2	5,6
Банк міжнародних розрахунків	515,7	–
Європейський центральний банк	504,8	26,5
Тайвань	423,6	3,6
Португалія	382,5	64,7
Узбекистан	382,2	77,0
Саудівська Аравія	323,1	2,5
Казахстан	321,7	43,0
Великобританія	310,3	8,0
Ліван	286,6	20,4

Джерело: побудовано автором на основі [6]

Основним власником золота (понад 80% золотих резервів світу) є десятка провідних країн і фінансових структур. Золоті резерви розподілені нерівномірно (в США – 8 133,5 т, в Німеччині – 3 369,9 т, в Італії – 2 451,8 т, Франції – 2 436,0 т). Періодично відзначається їх перерозподіл у зв'язку зі зміною позиції держави в світовому виробництві та торгівлі.

Частка США в офіційних запасах золота набагато зменшилася у порівнянні із

1950 р. (20,3 тис. т) до тепер (8,1 тис. т), а країн Західної Європи, особливо Євросоюзу, збільшилася. Японія володіє незначними золотими резервами, які зросли з 3 до 754 т в 1948-1992 рр. і тримаються на цьому рівні. В Японії легалізовані як імпорт золота (в 1974 р.), так і його експорт (в 1978 р.), в 1982 р. був організований золотий ринок.

Стійким світовим явищем стало зберігання частки офіційних золотих резервів в міжнародних організаціях (в МВФ – 2,8 тис. т, Європейському центральному банку – близько 0,5 тис. т). На частку понад 100 країн, що розвиваються припадає лише мала частина офіційних золотих резервів країн світу. В умовах підвищення цін на нафту з середини 1970-х рр. дещо зросли золоті запаси членів Організації країн

– експортерів нафти, але останнім часом вони скоротилися. Більшість країн, що розвиваються мають малі золоті резерви [33, с. 80].

Світовий ринок золота в широкому плані охоплює всю систему циркуляції цього дорогоцінного металу у глобальній економіці – виробництво, розподіл, споживання. Іноді це поняття розглядається і в більш вузькому плані – як ринкового механізму, обслуговуючого куплю-продажу золота як товару на національних та міжнародному рівнях. При цьому слід мати на увазі, що, коли мова йде про основні особливості і параметрах ринків золота зазвичай мається на увазі, по-перше, купівля-продаж готівкового металу в злиткової формі і, по-друге, оптові методи торгівлі цими злитками.

Відповідно, особливості торгівлі так званім «паперовим золотом» аналізуються в рамках діяльності золотих бірж. Основним джерелом пропозиції золота на світовому ринку є його виробники. Найбільшими золотодобувними державами є Китай, Австралія, США, ПАР, Перу і Канада. Росія закріпила за собою четверте місце у десятці провідних країн з видобутку золота у 2018 р. Динаміка виробництва золота по країнам представлена в таблиці 2.

Таблиця 2

Динаміка виробництва золота по країнам за період 2015-2017 рр.

Країна	Видобуток золота, т.			Темп зростання, %		Темп приросту, %	
	2015	2016	2017	2016/2015	2017/2016	2016/2015	2017/2016
Китай	460,3	463,7	429,4	1	-7	-99	-107
Австралія	279,2	287,7	292,5	3	2	-97	-98
США	216,7	229,1	236,5	6	3	-94	-97
Російська Федерація	255,3	262,4	280,7	3	7	-97	-93
ПАР	162,0	162,6	154	0	-5	-100	-105
Перу	170,5	166,0	166,6	-3	0	-103	-100
Канада	157,7	163,1	171,2	3	5	-97	-95
Індонезія	113,2	108,8	114,1	-4	5	-104	-95
Узбекистан	85,5	86,7	89,0	1	3	-99	-97

Джерело: побудовано автором на основі [7]

За даними таблиці 2 ми бачимо, що лідером з видо-

бутку жовтого металу є Китай, який стало нарощує обсяги видобутку золота. У короткостроковій перспективі (протягом 2-

3 років) Китай планує збільшити видобуток до 500 тонн. До золотодобувних провінцій відносяться: Шаньдунь, Хенань, Цзянсі, Фуцзянь і Внутрішня Монголія. Тут видобуто близько 61% китайського золота. З великих компаній, що займаються видобутком жовтого металу, виділяються «China National Gold Group Corp.» і «Zijin Mining Group Co».

За підсумками 2017 року, на другому місці з даного показника знаходиться Австралія. Найбагатшими регіонами по знаходженню родовищ золота в країні є Західна Австралія, Південна Австралія і Новий Південний Уельс. Основні рудники Австралії – «Boddington», «Super Pit», «St. Ives»,

«Telfer». Якщо дивитися динаміку останніх років, то простежується певна стабільність, річні коливання не перевищують 5-10%.

У ПАР є потенціал нарощування темпів видобутку жовтого металу, так як в країні є багато родовищ по всій території. До основних джерел видобутку золота в країні відносяться «Vaal River» і «West Wits». При розгляді загальної динаміки видобутку золота в світі за період 2016-2017 рр., можна простежити темпи зниження і нарощування видобутку золота, які представлені в таблиці 3. Найбільший спад спостерігається в ПАР і Китаї. Значне збільшення видобутку жовтого металу спостерігається в таких країнах як США, Росія і Канада.

Таблиця 3

Зміна видобутку золота з початку XXI століття у розрізі країн

Країни (по величині зниження видобутку)	Видобуток золота по роках, т		Зміна видобутку, т
	2010	2017	
ПАР	210,0	154,0	-56
США	231,3	236,5	5,2
Канада	102,1	236,5	134,4
Австралія	256,7	292,5	35,8
Індонезія	134,6	114,1	-20,5
Узбекистан	71,0	89,0	18
Папуа Нова Гвінея	69,7	64,3	-5,4
Гана	94,3	130,2	35,9
Перу	184,8	166,6	-18,2
Мексика	78,8	119,4	40,6

Джерело: побудовано автором на основі [8]

Стабільно високий рівень видобутку зберігає Австралія (292,5 т). Родовища золота зустрічаються по всій країні, однак найбільш багатими регіонами є Західна Австралія, Південна Австралія і Новий Південний Уельс. Найбільші родовища Австралії - «Boddington» (21 т), «Super Pit» (21,5 т), «St. Ives» (14,5 т), «Telfer» (20 т).

Наближений до Австралії обсяг видобутку золота в 2017 р. продемонстрували США (236,5 т). В останнє десятиліття виробництво золота в США відрізняється стабільністю, річні коливання виробництва золота не перевищують 5-10%. В цілому простежується тенденція зростання виробництва золота (231,3 т в 2010 р і 236,6 т в 2017 р). Велика частина золота в США (близько 75%) добувається в штаті Невада на 3-х найбільших рудниках (29, 35 і 36 т); близько 30 т добувається на Алясці.

У ПАР протягом багатьох років видобуток золота систематично скорочується. У 2015 р. ПАР поступилася першим місцем по виробництву золота в світі Китаю, яке утримувала більше 100 років (з 1896 р). Причини зниження видобутку золота пояснюють неоднозначно: збільшенням глибини відпрацювання запасів, політичною нестабільністю, страйковим рухом на шахтах, спробою зберегти запаси золота з урахуванням очікуваного зростання ціни та ін. ПАР володіє найбільшими в світі запасами золота і має можливість збільшення видобутку золота. Найбільші родовища в ПАР – «Vaal River» (23,5 т), «West Wits» (22,5 т).

Висновки

Перспективи ринку золота оцінюються позитивно, але останнім часом, можна зробити висновок про помітне зниження інтересу до дорогоцінних металів. Посилення схильності інвесторів до ризику і ростуть разом з цим фондові індекси

істотно скоротили інвестиційний попит на золото, який на поточний момент є одним з головних факторів, що визначають динаміку котирувань жовтого металу. Таким чином, особливостями ринку золота проявляється в тому, що, по-перше, благородний метал використовується практично всіма країнами в якості страхового і резервного фонду. Враховані державні резерви жовтого металу, зосереджені в Центральному Банку і резервах МВФ, дорівнюють більш 31000 т. По-друге, ще більші обсяги даного металу є у населення.

Провідним споживачем готівкового благородного металу є ювелірна промисловість, попит в якій більшою мірою визначається ціною дорогоцінного металу: чим нижча ціна, тим більший попит. Проте, задана закономірність працює в періоди всесвітнього економічного підйому, а в періоди спаду попит у ювелірній промисловості зменшується при відносно низьких цінах.

Що стосується перспектив, то на початку року ще надто рано говорити про перспективи споживання золота в 2018 році. Втім, скорочення виробництва, враховуючи заявлене скорочення пропозиції і нове зниження виробництва гірничодобувними компаніями, надасть підтримку цінам в майбутньому. Ще в 2015 році гірничодобувні компанії скорочували свої витрати і бюджети на розвідку і освоєння родовищ і це послужило тому, що очікувана кількість нових рудників насправді невелика. В цілому, розвиток золотодобувної галузі відбувається циклічно. Загальний рівень видобувається в світі золота істотно не змінюється. Тим не менш, з урахуванням значного зростання рівня видобутку золота в Китаї, який спостерігається в останні роки, експерти з упевненістю говорять про перспективи істотного збільшення обсягів щорічного світового видобутку золота.

Список літератури:

1. Grimal, Pierre (1991). *The Penguin dictionary of classical mythology*. Kershaw, Stephen. (Abridged) ed. London: Penguin

Books.

2. J. Cargill, "The Nabonidus chronicle and the fall of Lydia: Consensus with feet of clay", *American Journal of Ancient History* 2 (1977):97–116)
3. *Mikesell, R. F.* (1994). *The Bretton Woods Debates: A Memoir. Essays in International Finance* 192. Princeton: International Finance Section, Dept. of Economics, Princeton University.
4. Фінансово-економічний словник: словник-довідник / кол. авт.: Юнін О. С., Круглова О. О., Савельєва М. О. та ін. Дніпро : Видавець Біла К. О., 2018. 164 с.
5. Obiri, S., Mattah, P., Mattah, M., Armah, F., Osae, S., Adu-Kumi, S., & Yeboah, P. (2018). Assessing the environmental and socio-economic impacts of artisanal gold mining on the livelihoods of communities in the Tarkwa Nsuaem municipality in Ghana. *International journal of environmental research and public health*, 13(2), 160.
6. Quarterly times series on World Official Gold Reserves since 2000. World Gold Council., 2018. URL: https://www.gold.org/download/file/8052/quarterly_gold_and_fx_reserves_q2_2019.xlsx
7. World Gold Council / «Supply and Demand», «Gold mine production». London, 2018. URL: <https://www.gold.org/download/file/7593/Gold-Mining-Production-Volumes-Data.xlsx>
8. Kamga, M. A., Olatubara, C. O., Atteh, M. M., Nzali, S., Adenikinju, A., Mbiatso, T. Y., & Ngatcha, R. B. (2018). Perception of the environmental degradation of gold mining on socio-economic variables in Eastern Cameroon, Cameroon. *European Journal of Sustainable Development Research*, 2(2), 23.

Ksenzhuik O. S., *Ternopil National Economic University (Ternopil, Ukraine)*

Retrospective analysis and perspectives of gold market functioning

The article describes the role of gold in the historical perspective and nowadays. Gold has lost the role of money and become a commodity. The physicochemical properties of gold cause a consistently high level of investment attractiveness. The dynamics of the development of the gold market over the last decades has been shown to show an upward trend. The share of developing countries in shaping global demand for gold is constantly increasing.

The reason for giving gold a priority as a means of accumulating and storing value is the increasing riskiness of the global economic landscape given the increasing interdependence of countries as a result of globalization processes. The jewelry industry is showing increasing demand for jewelry goods. Increasing demand for gold as a tool for hedging and preserving value, as well as the development of the jewelry industry, determine the upward trends in gold production, and therefore the development of the gold market.

The leading consumer of cash precious metal is the jewelry industry, the demand to which is more determined by the price of the precious metal: the lower the price, the greater the demand. However, a given pattern works during periods of global economic recovery, and during periods of recession, demand in the jewelry industry decreases at relatively low prices.

Gold has undergone a long evolution, repeatedly changing its functions and role in the world economy, however, at all stages of the development of civilization, this role remained high. Gold is an essential element of the world financial system, as this metal is not susceptible to corrosion, has many applications, and its reserves are small. In all times of the world economic system, gold has been an integral part of economic relations. In modern conditions, gold has ceased to be the basis of monetary circulation, but it is an integral part of the country's foreign exchange reserves.

In general, the development of the gold industry is cyclical. The overall level of gold produced in the world does not change significantly. However, given the significant increase in gold production in China that has been observed in recent years, there is a high probability of a significant increase in annual global gold production taking place.

Keywords: *gold market, investment appeal, gold reserves, gold mining, precious metals*

Дата надходження до редакції: 13.02.2019 р.

ПРІОРИТЕТИ ІНКЛЮЗИВНОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ

Попадинець Назарій Миколайович

кандидат економічних наук

ДУ «Інститут регіональних досліджень ім. М.І. Долишнього НАН України» (м.Львів, Україна)

ORCID: 0000-0002-7556-6135

popadynets.n@gmail.com

У статті досліджено актуальні питання інклюзивного розвитку. Обґрунтовано необхідність інклюзивного розвитку регіонів України та визначено основні передумови переходу на інклюзивний розвиток. Висвітлено закордонний досвід інклюзивного розвитку регіонів. Окреслено основні чинники інклюзивності та шляхи їх застосування.

Ключові слова: інклюзивний розвиток, інвестиції, інновації, конкурентоспроможність, мобільність населення, регіони України.

DOI: <https://doi.org/10.32845/bsnau.2019.2.18>

Постановка проблеми. У сучасному світі глобальний пріоритет усе більше «опановує масами» в розвинених і країнах, що розвиваються. На думку почесного голови Організації підтримки глобальної цивілізації Чжан Шаохау, за часів племен інтереси племені були найвищі. За часів держав на чолі були інтереси держави. В епоху міждержавних відносин пріоритетні інтереси міждержавних об'єднань. Згідно з цією логікою в сучасному світі інтереси всього людства мають перевершувати будь-які другі інтереси. Але суперечки між людьми в сфері інтересів не мають припинитися[1].

Глобальний пріоритет вже склав основу нової парадигми розвитку світу і національних держав. Тому процеси глобалізації показали соціальну нерівність і поляризація між різними державами, тобто сформувалися два полюси: дуже багаті країни, постійно нарощують власну перевагу, і дуже бідні, які практично втратили перспективу виходу із зачарованого кола бідності. Багато країн, що відносяться до периферії системи міжнародних відносин, «потрапили в пастки глобалізації». Стрімко втрачаючи національну ідентичність, вони не отримують взамін ні адекватного розвитку якісно нових продуктивних сил, ні нарощування національної могутності в інноваційному, технологічному, освітньому, науковому і духовному відношенні. У державах посилюється розшарування націй, що веде до серйозних соціальних наслідків.

Таким чином, незважаючи на значне домінування США, Японії та деяких країн Західної Європи, сьогодні у світі побутує думка, що глобальний пріоритет має відображати інтереси всього людства, а не нечисленної групи розвинених країн. У такому випадку для успішного здійснення цього задуму економіка має стати не тільки стійкою, але і більш інклюзивної і справедливою, адже основне значення в забезпеченні інклюзивного економічного зростання, спрямованого на підвищення добробуту людини, має наявність усіх видів ресурсів.

Так як і в країнах світу, в Україні в реаліях адміністративно-територіальної реформи, інклюзивний розвиток економіки може відіграти надважливе значення, стати основою підвищення добробуту населення.

Аналіз останніх досліджень. Питаннями інклюзивного розвитку, зокрема: узагальненням теоретико-методологічних засад, розкриттям сутності інклюзивного розвитку світового господарства, розглядом європейських підходів до розуміння сутності інклюзивної моделі розвитку економіки в сучасних умовах, займалася низка науковців таких, як:

Л. М. Ємельяненко, А. В. Кожина, О. Д. Прогнімак, Л. І. Федулова, О. В. Хоменко та ін. Однак, варто зазначити, що на сьогодні ще дуже мало праць присвячено інклюзивному розвитку України в регіональному розрізі.

Метою статті є визначення основних проблем інклюзивного розвитку регіонів України.

Виклад основного матеріалу. Концепція інклюзивної розвитку є досить успішною спробою осмислення глобального пріоритету в якості основи плідного та справедливого розвитку держав, зокрема зміцнення партнерства відповідно до принципів відкритості, солідарності і взаємодопомоги, а також розвитку міждержавного співробітництва інклюзивного характеру.

Інклюзивне зростання – це зростання, яке дозволяє залучити більшу частину трудових ресурсів до ефективної економічної діяльності завдяки чому забезпечити більшій частині населення більш високий рівень життя. Значна увага приділяється розподільчим аспектам добробуту і доданню зростанню антидискримінаційної спрямованості. Люди можуть отримувати вигоди від економічного зростання як пасивні учасники, не приймаючи активної участі у збільшенні доходу або ВВП, а лише завдяки політиці перерозподілу. Це є досить поширеною практикою у більшості країн, і не тільки в бідних і тих, що розвиваються. Насправді, різниця між цими двома перспективами (люди, як активні або пасивні учасники, як виробники і споживачі, як актори або як клієнти) не так очевидна, як може здатися, адже інклюзивний розвиток вимагає, щоб люди були активно включені в процеси політичних, соціальних і економічних змін. Однак більша «справедливість» і «рівність» у розподілі доходів може одночасно сприяти виключенню більш вмотивованих і здатних груп населення від активної участі в цих процесах. До того, це виключає із бюджету країни величезні кошти, які доцільніше спрямувати на розвиток інфраструктури, найважливішого фактору інклюзивного зростання. Найгострішою є проблема нерівності, тобто низького ступеня інклюзивності економічного зростання, яка має місце в країнах із слабкорозвинутими інфраструктурними мережами [2].

В Україні стратегія інклюзивного зростання починає набувати тільки обертів. Ще у 1992 р. приєдналася до стратегічного документу ООН «Порядок денний на XXI століття», підписала ряд міжнародних угод і договорів, які зобов'язують управлінські структури держави здійснювати розвиток на принципах збалансованості, а в 2015 р. було затверджено стратегію «Україна – 2020» року [3].

При розгляді проекту стратегії «Україна – 2030» звертає на себе увагу той факт, що поняттю «інклюзія» фактично не приділено уваги, хоч у вступній частині є визначення понять «інклюзивність», «інклюзивне зростання», «інклюзивне суспільство» та «інклюзивні інституції». У самому ж тексті сутність цих понять ніяк не розкривається. Є враження, що ці поняття використовуються в тексті проекту Стратегії як свого роду декор, і майже завжди разом із поняттям «збалансований», яке в цьому контексті сприймається як синонім поняттю «інклюзивний». Однак у самому тексті проекту стратегії міститься чимало інструментів і механізмів щодо створення відповідного правового поля для інклюзивного зростання [2].

Для оцінки ефективності державної політики в цьому напрямі необхідно вимірювати ступінь інклюзивності зростання. Низка міжнародних організацій вже приступили до розроблення методичних рекомендацій щодо розрахунку індексу інклюзивного розвитку.

Так, на основі рейтингу Індексу інклюзивного розвитку (Inclusive Development Index, IDI) Україна зайняла 49 місце з 74-х серед країн, що розвиваються. У першу п'ятірку потрапили Литва, Угорщина, Азербайджан, Латвія і Польща. Сусідами України по рейтингу виявилися Танзанія і Йорданія. Натомість у 2017 році Україна була на 47 місці [4].

Індекс інклюзивного розвитку розраховується на основі 12 показників, об'єднаних в три групи, які оцінюють рівень економічного розвитку. У них входить зростання і розвиток (включаючи зростання ВВП, зайнятості, продуктивності праці, очікуваної тривалості життя), інклюзивність (медіанний дохід домогосподарств, рівень бідності та розшарування суспільства), наступність поколінь і стійкість (рівень заощаджень, демографічного навантаження, державного боргу і забруднення навколишнього середовища).

У доповіді ВЕФ підкреслюється, що ці індикатори оцінюють рівень економічного розвитку краще, ніж індикатор зростання ВВП. Подібний індекс найбільш вірно відображає економічний розвиток як країни загалом, так і її регіони, якщо метою є підвищення рівня життя населення.

Якщо розглядати регіональний розріз, то варто зазначити, що різних верствах населення вплив зростання відчувається неоднаково, настільки ж нерівномірно його вплив і в різних регіонах. Деякі регіони можуть швидко адаптуватися до соціально-економічного становища в країні, інші можуть відставати. У моделі інклюзивного розвитку перевагу у розвитку регіону відіграють різні економічні, соціальні чи політичні елементи. Наприклад, географічне розташування регіону, наявність в регіоні гірської місцевості, озер чи прилеглисть їх до моря, наявність природних ресурсів чи будь-які інші переваги.

Якщо розглядати приклад європейського то розвиток інклюзивності там пов'язується навіть з появою агломерацій, тобто коли фірми переїжджають міста, які розвиваються, тому, що туди вже перемістилися інші фірми. Уряду здатні впливати на ці фактори, приймаючи рішення про те, куди вкладати кошти і де створювати інфраструктуру, роблячи, таким чином, рівномірніший розподіл повноважень на цій території. Однак вони не мають піддаватися спокусі протидіяти цим факторам, як би бажано це іноді не було з політичної точки зору. Регіональна політика не має намагатися створити просторове однаковість в моделях зростання і розвитку. Тобто має формуватися єдність, але не однаковість, відповідно до основного принципу регіональних програм розвитку Європейського Союзу.

Варто зазначити, що для розвитку інклюзивної економіки в регіонах України потрібно з часом зменшити розрив у доходах і багатстві між регіонами. Адже в нашому випадку в нас є регіони, які в декілька разів є багатшими, ніж інші регіони. Потрібно формувати таку регіональну політику, яка сприятиме згуртованості регіонів. Розумна регіональна політика в умовах інклюзивного розвитку має бути спрямована на інвестування в менш розвинені регіони, щоб зробити їх конкурентоспроможнішими і, відповідно, привабливішими для приватних інвесторів.

Ще одним чинником інклюзивного розвитку регіону може бути мобільність населення. Адже надлишок робочої сили в одних регіонах призводить до формування пропозиції робочої сили. У такому випадку ті регіони, які мають потребу в трудових ресурсах можуть і мають використовувати мобільне населення для розвитку своєї економіки. Тому мобільність трудових ресурсів формує новий етап розвитку регіону. Повною заміною вона не є, тому що деякі люди, особливо літні, ніколи не будуть відрізнятися мобільністю. А якщо взяти для прикладу ЄС як сукупність регіонів (країн) то, у багатьох країнах мобільності перешкоджають мовні відмінності.

В Україні таких проблем не має, тому цим чинником інклюзивності варто користуватися усім регіонам за потреби. Проте пріоритетність, що надається регіональними інвестиціями, має ґрунтуватися на мобільності тих людей, яким вони покликані допомогти. Тобто, коли стратегії спрямовані на підвищення мобільності робочої сили, їх вплив теж буде зростати. Для прикладу в ЄС мобільність є довготривалою метою. Деякі бар'єри – на кшталт мовних – усунути важче, ніж інші. Також ЄС прагне, щоб сертифікати і ліцензії, отримані в одній країні, визнавалися і в інших країнах [5].

Політика інклюзивного розвитку в регіонах України має бути спрямована на те, щоб населення переміщалося з регіону в регіон по правильних причинах, в пошуках кращої роботи, а не через те, що там війна, а тут ні, чи там погане медичне забезпечення, а тут краще. Тому потрібно спрямовувати інвестиції в розвиток інфраструктури, адже є регіони, які не здатні ні через податки, ні через позики залучити достатньо грошей, щоб виконати ці завдання. Інвестиції в авто-і залізні дороги і телекомунікації полегшують пересування робочої сили, хоча для певних видів економічної діяльності вони не настільки необхідні. Адже завдяки розвитку технологій зв'язку деякі послуги сьогодні можна надавати на відстані.

Також важливим елементом інклюзивного розвитку є фінансовий аспект. Адже велика частина податків стягується на національному рівні і таким чином регіони отримують меншу фінансову можливість для свого розвитку. Та оскільки в Україні відбувається адміністративно-територіальна реформа та реформа децентралізації влади то сформовані об'єднані територіальні громади мають уже більші фінансові можливості на власний розвиток, тобто самостійно можуть розпоряджатися власними коштами.

Варто також зазначити, що регіональне розмаїття території України має свої переваги, адже це дозволяє формувати різні підходи інклюзивного розвитку кожного регіону відповідно до його специфіки та особливостей, а в підсумку отримати сумарний ефект на рівні держави, з виділеними сильними і слабкими сторонами кожного регіону. Це допоможе вчасно реагувати на ті виклики з якими регіон не зміг справитися самостійно і таким чином надавати йому поштовх для розвитку.

Висновки. Як доведено, сьогодні щоб бути конкурентоспроможним і мати стале економічне зростання потрібно формувати інклюзивний розвиток економіки. Тому як на регіональному рівні, так і місцевому чи національному, розуміючи виклики майбутнього і глобальні проблеми, які постають перед людством щоденно, потрібно взяти курс на внутрішній

розвиток в поєднанні з відкритістю та інноваційністю економіки регіонів. Це забезпечить в довгостроковій перспективі соціально-економічний ефект, стале економічне зростання, та покращення добробуту населення.

Список літератури:

1. Пэн Минкуан. Глобальный приоритет // ФОРУМ-2011: Проблемы модернизации в цивилизационном контексте. М., 2011. С. 213
2. Прогнімак О. Д. Інклюзивний розвиток України: перешкоди vs перспективи. Економічний вісник Донбасу, 2018. № 1(51). С. 187-197.
3. Про Стратегію сталого розвитку "Україна – 2020": Указ Президента України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/5/2015>
4. Україна увійшла у ТОП-50 країн за інклюзивністю економічного розвитку. Бізнесінформ. URL: <https://biz.nv.ua/ukr/markets/ukrajina-uvijshla-v-top-50-krajin-shcho-rozvivajutsja-po-inkluzivnosti-ekonomichnoho-rozvitku-2446681.html>
5. Te Growth Report Strategies for Sustained Growth and Inclusive Development. Commission on growth and development. URL: <https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/6507/449860PUB0Box3101OFFICIAL0USE0ONLY1.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Popadynets N. M., PhD, Institute of Regional Research named after M.I. Dolishniy of the NAS of Ukraine (Lviv, Ukraine)
Priorities of inclusive development of Ukrainian regions.

Inclusive growth is the growth that allows attracting most of labour resources to efficient economic activity and thus securing higher level of life for larger share of population. Special attention is paid to distribution aspects of wellbeing and growing anti-discrimination. People can benefit from economic growth as passive actors, not participating actively in the increase of income or GDP but only due to distribution policy. It is a common practice in most countries, not only poor and developing ones. In this case, to successfully implement the plan the economy should be not only sustainable, but also more inclusive and impartial, because availability of all types of resources is of the major importance in maintaining inclusive economic growth directed at improvement of human wellbeing. Like in the world, in Ukraine inclusive development can play an essential role in the realities of administrative-territorial reform and become the basis for improvement of residents' wellbeing.

The paper aims to define major problems of inclusive development of Ukrainian regions.

The paper examines relevant issues of inclusive development. The importance of inclusive development of Ukrainian regions is substantiated and main preconditions of transition to inclusive development are outlined. Foreign experience of regions' inclusive development is examined. Main factors of inclusiveness and ways of their application are outlined. The paper proves that currently to be competitive and have sustainable economic growth it is necessary to form the inclusive economy development. Therefore, understanding the challenges and global problems emerging daily before humanity, it is necessary to address inclusive development at local or national levels combined with openness and innovative nature of regions' economy. It will secure the socio-economic effect, sustainable economic growth and improvement of human wellbeing in the long-term perspective.

Keywords: *inclusive development, investment, innovations, competition, mobility of population, Ukrainian regions.*

Дата надходження до редакції: 07.02.2019 р.